

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

XI. YÜZYIL BATI FİLOZOFLARINDAN BINGENLİ HILDEGARD'IN AKDENİZ
ORTAÇAĞ BATI DÜNYASINA TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ETKİSİ

NİLAY BAYRAM

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Nilay BAYRAM'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak oy birliği □ oy çokluğu □ ile kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye (Danışmanı) :

Üye :

Tez Başlığı: XI. YÜZYIL BATI FİLOZOFLARINDAN BINGENLİ HILDEGARD'IN
AKDENİZ ORTAÇAĞ BATI DÜNYASINA TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA
ETKİSİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi:

Mezuniyet Tarihi:

Prof. Dr. Tuncer DEMİR

Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “XI. Yüzyıl Batı Filozoflarından Bingenli Hildegard’ın Akdeniz Ortaçağ Batı Dünyasına Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Nilay BAYRAM

ÖNSÖZ

XII. yüzyılda yaşamış ve Ortaçağ Avrupa'sına pek çok bakımdan derin etkiler bırakan Bingenli Hildegard yazar, şair gibi kimliklerle de tanınan mistik bir filozoftur. Kendisinin yaşadığı dönemde kadının toplumdaki yeri ve konumu üzerine eserlerinde kaleme aldığı cesur ifadeler oldukça dikkat çekmektedir. Kimi araştırmacılar bu cesur tavrını anakronistik bir yaklaşım içerisinde kuşkuyla değerlendirse de birçok bilim insanı tarafından haklı olarak bir feminist sayılmaktadır. Hayatı, eserleri, gördüğü vizyonları hakkında literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Ancak kadına atfettiği değerin eserlerinin incelenip analiz edilerek daha iyi anlaşılması ve toplumsal cinsiyet bağlamında daha iyi değerlendirilmesi için bu tez konusu seçilmiş ve incelenmiştir.

Bu bağlamda çalışmamızın hedefine ulaşabilmesi için hem bu konunun seçiminde hem de çalışmamızın ilerleyişinde ve nihayete erişinde desteklerini hiç esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca, tez değerlendirme jürisinde yer alarak değerli görüşleri, fikirleri ve eleştirileriyle bu çalışmanın oluşumuna katkı sağlayan Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN ve Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN'e, Doç. Dr. Sibel KİBAR KAVUŞ ve Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ'e çok teşekkür ederim. Ayrıca Latince ve Eski Yunanca kaynakların temin edilmesi ve tezimizin ilgili yerlerinin yorumlanmasında yardımlarını esirgemeyen Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Öğretim Üyeleri Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN, Doç. Dr. M. Ertan YILDIZ ve Doç. Dr. Hüseyin UZUNOĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİKÇAĞ'DAN ORTAÇAĞ'A KADAR KADIN FİLOZOFLAR VE SOSYAL KONUMLARI

1.1. Antikçağ'ın Kadın Filozofları	6
1.1.1.Theano	6
1.1.2 Aspasia	8
1.1.3 Diotima.....	9
1.1.4 Phintys.....	10
1.1.5 Periktione	11
1.1.6 Hypatia	11

İKİNCİ BÖLÜM

ORTAÇAĞ AVRUPA'SINDA KADIN VE KADIN FİLOZOFLAR

2.1. Ortaçağ Avrupa'sı Kadınının Gündelik Hayatı	15
2.2. Ortaçağ Avrupa'sında Kadınlar ve Dini Hayat.....	17
2.3 Ortaçağ Avrupa'sında Fahişelik ve Cadı Avı.....	19
2.4 Ortaçağ Avrupa'sının Önemli Kadın Filozofları	20
2.5 Genel Değerlendirme.....	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BINGENLİ HİLDEGARD: HAYATI VE FELSEFESİ

3.1 Doğumu, Manastır Hayatı ve Ölümü	24
3.2. Eserleri.....	29
3.3. Mistisizmi, Vizyonları ve Felsefesi	32
3.4. Genel Değerlendirme.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BINGENLİ HİLDEGARD'IN ESERLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET

4.1. Hildegard'ın Öncülü Olarak Platon ve Aristoteles'te Cinsiyet Birliği	38
4.2. Hildegard'ın Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet	41
4.3. Hildegard'da Rahiplik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi	48
4.4. Genel Değerlendirme.....	52
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	57
ÖZGEÇMİŞ.....	65

ÖZET

Antikçağ ve Ortaçağ Batı dünyasında kadının ikincil görülme probleminin acı bir gerçek olduğuna kuşku yoktur. Buna rağmen, bazı kadınların kendilerine biçilen geleneksel rollerin dışına çıkarak çeşitli alanlarda kendilerini gösterebildikleri de bilinmektedir ki kuşkusuz bahsi geçen alanlardan birisi de felsefedir. Çalışmamızda Antikçağ'dan Ortaçağ Batı dünyasında iz bırakan kadın filozofların genel bir analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, Antikçağ ve Ortaçağ'da kadınların geleneksel "iyi kadın" tanımının dışına taşarak vermiş olduğu mücadelelere de kısaca değinilmiştir. Yeni bir dini hayat ve bu inanışın getirdiği yeni bir düzen içinde kadın olmak, Ortaçağ Avrupa'sında bıçağın ucunda bir durumken, bazı kadınlar yine de düşüncelerini açık bir şekilde savunmaktan geri durmamışlardır. Söz konusu kadın ve erkeğin eşitliğine geldiğinde Antikçağ'ın önemli filozoflarından Platon ve Aristoteles sonrası cinsiyet birliği ile ilgili tartışmaları ilk kez ele alanlardan biri, döneminin "kadın peygamberi" Bingenli Hildegard olmuştur. Bu çalışmada, Hildegard'ın kadın-erkek ile ilgili fikirleri incelenmiş olup, onun özelinde Ortaçağ Avrupa'sında, XII. yüzyıl çerçevesinde toplumsal cinsiyet bağlamının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bağlamda Antikçağ'da kadının sosyal konumu ve kadın filozofları ele alınmış, ardından Ortaçağ Avrupa'sında kadının değeri ve sosyal konumu yorumlanmıştır. İki çağın da ünlü kadın filozoflarından kısaca bahsedilmiş, toplumsal cinsiyet alanında kadının yeri incelenmiştir. Çalışmanın temeli bu iki çağda kadına ilişkin mevcut olan düşüncenin, döneminin saygın ismi Bingenli Hildegard gibi bir kadının fikirleri eşliğinde değerlendirmesini yapmak ve toplumsal cinsiyet alanında Ortaçağ Avrupa'sı kadın anlayışını anlamlandırmaya çalışmaktır. Bu temel doğrultusunda, Hildegard'ın başta *opus magnumu Scivias* olmak üzere, *Liber Vitae Meritorum* ve *Liber Divinorum Operum*'u incelenmiş ve bu alanda yapılmış modern çalışmaların da yardımıyla söz konusu filozofun toplumsal cinsiyet üzerindeki fikirleri yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antikçağ'da Kadın ve Kadın Filozoflar, Bingenli Hildegard, Ortaçağ Avrupa'sı, Ortaçağ Avrupa'sında Kadın, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

It is a grim reality that there is no doubt that the women were regarded inferior to the men in ancient and medieval world. However, it is a well-known fact that the women managed to get out of the traditional roles attributed to them by the society and proved themselves in various fields. One of these fields is without doubt philosophy. In this master thesis, a general analysis of women philosophers from the antiquity to the European Middle Ages has been made. In this regard, the struggles of ancient and medieval women who did not accept the traditional definition of being “a good woman” made by the society have been broadly underlined. Even though being a woman is a knife edge situation in Medieval Europe where a new faith and order were being established, some women nonetheless did not abstain from defending their ideas publicly. When it comes to gender equality, Hildegard of Bingen was one of first philosopher and prophetess to handle the gender issues after the famous philosophers of antiquity, Plato and Aristotle. The main target of this thesis is to examine the views of Hildegard on gender and to make a general overview on the gender in the Medieval Europe, particularly in the XII. century. In this sense, the social status of women and women philosophers both in antiquity and Medieval Europe have been touched and commented upon briefly. The women philosophers of both ages have been examined and the place of women in the context of gender in these times has been evaluated. The primary purpose of this study is to contextualize the feminine in the time of Hildegard based upon her views on gender in her works. In line with this purpose, three main works of Hildegard of Bingen, primarily her opus magnum *Scivias* (Know the Ways) as well as *Liber Vitae Meritorum* (The Book of the Rewards of Life) and *Liber Divinorum Operum* (The Book of Divine Works) have been evaluated accompanied by the modern bibliography and accordingly an attempt to comment upon her ideas on gender has been accomplished.

Keywords: Women and women philosophers in antiquity, Hildegard of Bingen, Medieval Europe, Women in Medieval Europe, gender.

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	Adı geçen eser
Aşağ.	Aşağıda
Bkz.	Bakınız
Böl.	Bölüm
Çev.	Çeviren
d.n.	Dipnot
Ed.	Editör
M.Ö.	İsa'dan önce
M.S.	İsa'dan sonra
Lat.	Latince
Non vidi	Görmedim
s.	Sayfa
Vs	Vesaire
Yuk.	Yukarıda
Yak.	Yaklaşık
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Antikçağ'da kadının toplumda yerinin yalnızca iyi bir eş veya iyi bir anne olmak dışında herhangi bir rol ile karşımıza çıkmadığı düşünüldüğünde, eril düzenin baskınlığının toplumda kadını fazlasıyla geri planda tuttuğu görülmüştür. Hildegard'ın düşüncesinde kadının yerini veya toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesini yapmadan önce Hildegard öncesi zamanlarda kadını inceleme gereksinimi de bu noktada ihtiyaç haline gelmiştir. Hildegard'ın yaşadığı Ortaçağ'dan daha geriye gidip tarihte ufak bir yolculuk yaparak Antikçağ'da kadının yerini anlamak, Hildegard'ı anlamadan önce yapılması gereken önemli bir başlangıç olacaktır.

Antikçağ'da ataerkil düzenin içine doğan çoğu kadın, erkeğin ardında kalmakta ve yerinin ikincil olmasına karşı bir rahatsızlık duyabilecek hakkı kendinde görmemektedir. O dönemde iyi bir kadın olmak demek, evinin ve eşinin işlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmek demektir. "Bilmediğin bir şeyin yokluğunu hissedemezsin." tabirinin tam karşılığı olarak karşımıza çıkan elbette Antikçağ'daki kadınların hepsi, bundan rahatsızlık duymuyor denilemez. Çünkü kaynaklar incelendiğinde 60 ila 120 arası kadın filozofun varlığından söz edilmektedir. Üstelik yalnızca sayısını verdiğimiz filozof kimliğiyle karşımıza çıkan kadınlar değil, aynı zamanda sayısı belirsiz pek çok kadın, bilimin ve sanatın çeşitli alanlarında yeri geldiğinde gizli gizli yeri geldiğinde kamuya açık bir şekilde varlıklarını göstermeye çalışmış ve düşünce tarihinde yerini almışlardır.

Doğayı, evreni, insanı veya varlığı merak etmenin yalnızca erkeğin yaptığı bir iş olarak görüldüğü çağlarda bu merakı en az bir erkek kadar sorgulama işine giren Antikçağ'da yaşamış kadın filozoflar çalışmamızın birinci bölümünü oluşturmaktadır. Onlar kendilerini kanıtlama sürecinde çoğu kez hayatları pahasına inandıkları, düşündükleri ideolojilerinin peşini bırakmamışlardır. Bunun en acı örneği Geç Antikçağ'ın kuşkusuz en önemli kadın filozofu ve matematikçisi Hypatia'da kendini göstermektedir. Kendisi gerek bilgeliği gerekse acı sonu ile olsun yüzyıllar boyu isminden söz ettirmiş; matematik, felsefe ve astronomi alanlarında pek çok sorunun cevabını verebilecekken inandığı dinin öğretilerini yeni dini öğretilerine karşı savunduğu gerekçesi ile yakılarak ve işkence edilerek öldürülmüştür. Eril bir düzen ve inandıkları öğretilerin kadının arkasında durmaması başta olmak üzere çeşitli şekillerde sessizce üstü örtülen bu cinayet, Hristiyanlığın kadına verdiği değeri ve rolü hakkında trajik bir fragman niteliğinde olmuş ve tarihin tozlu raflarında Hypatia'dan geriye sayılı eser kalmıştır.

Birinci bölümde Antikçağ'da kadının yeri ve kadın filozoflara karşı bakış açısı; ardından dönemin ünlü kadın filozofları kısaca incelenmiştir. Değişen düzen, değişen dini hayat ve mihenk taşları yerinden oynatılan bir inanç sisteminin evrimleşmesinin hiç de kolay olmadığı

bir dönemde, zorluklar Ortaçağ Batı dünyasında kadının yeri ve değerinde de etkilerini göstermiştir. Ortaçağ Batı dünyası Antikçağ'daki düşünceyi devam ettirmiş, çoğu zaman ikincil konumda olan kadın, kimi zaman bir hiç olarak görülmüştür.

Hristiyanlık geleneğinde söz konusu kadın Meryem olduğunda el üstünde tutulurken, konu ilk yaratılan kadın olarak bilinen Havva'ya geldiğinde kadın günahkâr, kötülüğe sürükleyen, bir nevi şeytan gibi sıfatlarla anılmıştır. Kadının kendisine yer bulabilmesi için Ortaçağ'ın ilerleyen yüzyıllarına kadar beklemesi gerekmiş ve daha sonraları da dini hayat dışında tam anlamıyla saygı gören bir varlık halini alamamıştır. Dini hayatta kendini Tanrı'ya adayan kadın veyahut evde eşini dinleyen, ev işlerini tam anlamıyla yerine getiren kadın Ortaçağ Batı dünyasında iyi bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaçağ Avrupa'sı göz önüne alındığında bilimle, sanatla, felsefeyle, edebiyatla ilgilenmiş pek çok kadın bulunmaktadır. Bingenli Hildegard başta olmak üzere feminist görüşlerini o zamanlarda savunan Christine de Pizan'dan, dönemin saygınlarına kendisini dinlettiren Sienalı Catherina'ya kadar birçok kadın Ortaçağ Avrupa'sını aydınlatmak için fenerini dönemin yüzyılları boyu tutmuştur. Kiminin hayatı hak ettiği bir ünle, kiminin hayatı ise ıstıraplı bir ölümle son bulsa da tamamı Ortaçağ Avrupa'sında pek çok anlamda reformist bir duruş sergilemiş ve sonraki yüzyıllarda yapılacak olan çalışmaların önünü açmıştır.

İlklerin kadını ve Ortaçağ'ın "kadın peygamberi" olarak da bilinen Bingenli Hildegard, döneminin cesur, akıllı ve mütevazı kadınlarından biri olarak önemli bir mistik, filozof, besteci, farmakolog, doğa bilimci gibi çeşitli kimliklerle karşımıza çıkmaktadır. Küçük yaşlarda başlamış olan manastır hayatı onun tüm düşünce sistemine etki etmiş ve fikirlerini şekillendirmiştir. Dönemin nüfuzlu birçok insanı ile mektuplaşmış, kadın rahibe olarak vaazlar vermiş, kendi manastırını açabilmiş ve haklı olduğunu düşündüğü her noktada cesurca kararlar verebilmiştir. *Scivias*, *Liber Vitae Meritorum* ve *Liber Divinorum Operum* isimleriyle üç önemli eseri kaleme almış, düşüncelerini bu eserlerinde dile getirmiştir. Eserlerinin çoğunda vizyon görebilme yeteneği onun pusulası olmuş, doğruları aktarırken ona yön göstermiştir. Bu üç büyük eseri dışında bilimsel ve tıbbi tavsiyelerinde içinde bulunduğu *Physica*, *Causae et Curae*, *Lingua ignota* ya da *Litterae ignotae* isimleriyle karşımıza çıkan eserler kaleme almıştır. Böylesine bir kadının Ortaçağ'da yaşamış ün ve nüfuz kazanmış olmasının hayrete düşüren bir yanı olsa da Hildegard da yaşamı boyunca cinsiyetinin ikincil görüldüğü bir ortamda çeşitli mücadeleler vermek zorunda kalmıştır. Hatta ölümünün ardından bile yüzyıllar boyu hakkı olan azizeliği alamamış, azizeliğine ancak XX. yüzyılda sahip olabilmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde, Ortaçağ Batı dünyasında böylesine nüfuz eden, geride önemli üçü büyük olmak üzere önemli eserler bırakan, dönemini ve sonraki dönemleri de etkisi

altına alan Bingenli Hildegard toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmiş ve onun kadının yeri ve değeri hakkındaki fikirleri incelenmiştir. İnandığı dinin öğretileri ışığında kadın hakkındaki fikirleri Ortaçağ Batı dünyasında kadının statüsü çerçevesinde düşünüldüğünde altın değeri taşımaktadır. Bu sebepten dolayı da Hildegard'ın fikirlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi Ortaçağ'da kadını anlama da literatüre önemli ölçüde yarar sağlayacaktır.

Hildegard'ın kadın ve erkeğin toplumdaki yeri ile ilgili fikirlerine benzer nitelikler taşıyarak cinsiyet birliğini dile getiren iki isim Antikçağ'ın kuşkusuz önemli iki filozofu olarak karşımıza çıkan Platon ve Aristoteles olmuştur. Platon'un ve Aristoteles'in fikirleri Hildegard'ın fikirlerinden farklı olarak erkeğin toplumdaki baskınlığına yönelik ilerlerken Hildegard'ın düşüncesi, iki cinsiyetin de eşit görülmesine yönelik şekillenmiştir.

Hildegard, vizyon görebilme yeteneği ile Ortaçağ'da peygamber olarak görülen bir kadın olsa da döneminin ve konumunun sorumluluklarından tam anlamıyla sıyrılamamıştır. Araştırmacılardan kimi Hildegard'ı bir feminist, kimi ise anti-feminist olarak görmüştür. Çalışmaları incelendiğinde, Hildegard kendisinden önce hiçbir kadın filozofun yapamadığını yapmış, erkek ve kadını dini öğretileri de referans vererek eşit bir teraziye yerleştirmeye çalışmıştır demek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla biz de bu bağlamda Hildegard'da kadının tanımı ve yeri, kadın ile erkeğe biçtiği rolleri ve toplumsal cinsiyet üzerine olan görüşlerini inceleyip değerlendirdik.

Çalışmamıza başlamadan önce yukarıda detaylarını açıkladığımız bölümleri güncel bilgiler ışığında analiz edebilmek için ayrıntılı bir kaynak taraması yapılmıştır. Bu anlamda özellikle ilk bölümümüz için olabildiğince doğrudan antik kaynaklardan faydalanılmış ve bu eserlerin çoğunlukla Loeb Classical Library'deki İngilizce çevirileri kullanılmıştır; modern kaynakçada ise Ingeborg Gleichauf'un *Kadın Filozoflar Tarihi* ile Marit Rullmann'ın *Kadın Filozoflar (Antikçağ'dan Aydınlanmaya Kadar)* eserleri yol gösterici olmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında kadının rolünü anlamayı hedefleyen ikinci bölümde kaynakça oldukça zengindir. Özellikle A. Çetin'in editörlüğünü yaptığı ve *Ortaçağ'da Kadın* başlığını taşıyan eser oldukça faydalı olmuştur. Yine hem birinci hem de ikinci bölüm için faydalandığımız temel eserlerin başında son derece faydalı yazılardan oluşan ve toplamda 5 cilt halinde Türkçe'ye çevrilmiş olan *Kadınların Tarihi* gelmektedir. *Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* ismini taşıyan ilk cilt ile *Ortaçağ'ın Sessizliği* adındaki ikinci cilt bu anlamda temel olarak başvurduğumuz kaynağımız olmuştur. Bunların yanında özellikle J. Burton ile K. Stöber'in editörlüğünü üstlendikleri *Women in Medieval Monastic World* adlı önemli eserden de önemli ölçüde faydalandığımızı ifade etmek yerinde olacaktır. Hildegard'ın hayatı ile ilgili çok sayıda kaynağa

ulaşabilmek mümkün olmuştur. Bu anlamda Türkçede iki monografi mevcuttur. Bunlardan ilki Hildegard'ın biyografisini konu alan ve Haydar Akın tarafından kaleme alınan *Ortaçağ'dan Bir Kadın. Bingenli Azize Hildegard* adlı eserdir. Diğerisi ise Halil Temiztürk tarafından bir doktora çalışması olarak tamamlanan ve daha sonra yayımlanan *Bir Mistik Rahibe. Bingenli Hildegard* adlı eserdir. Bu çalışma daha çok Hildegard'ın mistisizmini ve Katolik Kilisesi ile olan ilişkisini araştırmaya yönelik olup onun Hristiyan teolojisine sağladığı katkıları ele almaktadır. Bunların dışında özellikle S. Flanagan'ın *Hildegard of Bingen, 1098-1179- A Visionary Life* başlıklı biyografisi ile Hildegard çalışmaları bakımından bir otorite olarak kabul edebileceğimiz Barbara Newman'ın *Voice of the Living Light. Hildegard of Bingen and her World* eserleri son derece önemlidir. Hildegard'ın toplumsal cinsiyet ile görüşlerinin irdelendiği son bölümde ise öncelikli olarak onun kendi eserlerine başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda ondan günümüze kalan üç temel eser olan *Scivias*, *Liber Vitae Meritorum* ve *Liber Divinorum Operum*'da kadının yeri ve erkek- kadın ilişkileri ile ilgili pasajlar taranmış ve konuyla ilgili modern kaynakça zenginleştirilmiştir. Hildegard'ın kendi eserlerindeki görüşlerine olabildiğince doğrudan Latincesi üzerinden ulaşılmaya çalışılmış ve bu doğrultuda gerekli yerlerde ilgili eserlerin İngilizce çevirilerinden destek alınmıştır. Antikçağ ve Hildegard başta olmak üzere tüm kaynakça kısaltmaları ve açılımları ayrı bir liste halinde modern bibliyografya öncesinde verilmiştir. Hildegard ve feminizm üzerine çalışmış önemli isimlerin başında yine B. Newmann gelmektedir. Onun *Sister of Wisdom-St. Hildegard's Theology of The Feminine* başlıklı kitabı çalışmamız için ilham verici olmuştur. Onun yanında B. W. Scholz'ün *Hildegard von Bingen on the Nature of Woman*, A. Thompson'ın *Hildegard of Bingen on gender and the priesthood* ve P. Allen'ın *Hildegard of Bingen's Philosophy of sex identity* adlı makaleler konuyu daha iyi anlamamız ve yorumlamamız açısından bahsedilmeye değer çalışmalardır. D. Tran tarafından tamamlanmış bir yüksek lisans çalışması olan *The Role of Womanhood in St. Hildegard's Medical Practices* da yine Hildegard ve toplumsal cinsiyet denilince ilk başvuru kaynaklarımızdan olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİKÇAĞ'DAN ORTAÇAĞ'A KADAR KADIN FİLOZOFLAR VE SOSYAL KONUMLARI

Felsefe tarihi denildiğinde çoğunlukla akla ilk gelen erkeklerin felsefesidir (Gleichauf, 2007: 9). Oysa felsefe yalnızca erkeklerin ilgilenebileceği, sorgulayabileceği, yorumlayabileceği bir alan değildir. Filozof, kadın düşünür ve siyaset bilimci Hannah Arendt'in ifadeleriyle de felsefe yalnızca uzmanların hakkı olan bir yeti değil, herkesin uğraşabileceği ve ilgilenebileceği insani bir gereksinimdir (Gleichauf, 2007: 9). Toplumun ataerkil düzeni, yalnızca felsefede değil, birçok alanda karşımıza çıkmakta ve her konuda aklımıza ilk erkeklerin gelmesine sebep olmaktadır. Felsefe kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde Eski Yunanca *philos* (sevgi) ve *sophia* (bilgelik) kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Bilgelik sevgisi, bilgiyi arama, bilginin peşinden koşma, hakikati bulma gibi anlamlara gelen felsefe (*philosophia*) cinsi bakımından dişil bir kelimedir (Akgün Kaya, 2021: 115). Cinsi bakımından dişil olan bir kelimenin, yalnızca eril düzenle akla gelmesinin şaşırtıcılığı bir yana Eski Yunan inancı incelendiğinde bilgeliği temsil eden Tanrıça Athena olması da bu bağlamda dikkat çekmektedir. Oysaki Athena mızrak ve kalkan kullanabilen bir savaş tanrıçasıdır (Akgün Kaya, 2021: 115). Antikçağ'dan günümüze değin savaşmak eril bir iş olarak görülüyor olmasına rağmen Eski Yunan'da bilgeliği, zekayı ve savaşı temsil eden tanrıça Athena'dır. Her ne kadar Athena kadınlığını yenmiş ve eril seviyeye ulaşmış olsa da tek başına toplumdaki ataerkil düzenin zincirlerini kıramamıştır. Kadının halen ikincil cins olarak görülmesi, toplumun kadına atfettiği görevleri değiştirmemiştir. Bir kadın her ne kadar varlıklı veya soylu olursa olsun siyasal yaşama katılma hakkını tam manada elde edememiştir (Kia Akkaya, 2015: 8). Bu açıdan Antikçağ kadınları, kamusal alanın en küçük ama ebedi azınlığını oluşturmaktadır (Mossée, 1991: 52-53). Antikçağ 'da toplumda doğru olarak kabul gören bir kadın olmak için, bilimden ve sanattan uzak, ev işleri ile uğraşan eş, iyi bir anne ve yalnızca kadınlığıyla ilgili eğitime katılabilen biri olmak gerekmektedir. Kadınların, erkekler gibi eğitim alabildiği kamusal kurumların olmamasının yanı sıra, kadının kamusal alanda fikrini açıkça dile getirmesi dahi yasaktır (Akgün Kaya, 2021: 116).

Toplumun eril düzene alışkın olmasından kaynaklı olarak kadının kamuda fikrini beyan etmiyor oluşunun garipsenmemesinin yanı sıra, dönemin bilge erkek filozoflarının dahi kadınlar hakkında olumlu yorum yapmıyor olmaları da dönemin eril düzene bağlılığını teyit etmektedir. Erkek filozoflar, kadını eksikliğin, bozulmanın, duygusal ve akıl dışı olanın temsili

olarak görmüşlerdir (Akgün Kaya, 2021: 116). Tabi tüm bu olumsuz koşullara rağmen felsefe ile ilgilenen ve kamusal alanda dahi konuşup fikrini ifade edebilme cesareti gösteren, felsefe eğitimini yeri gelip erkek kılığına girerek alan, toplumsal hayatta da kabul görmüş ve saygınlık kazanan pek çok kadın olmuştur. Felsefe bağlamında baktığımızda Antikçağ'da 60 ila 120 arasında kadın filozofun var olduğu söylenmektedir (Rullmann, 1996: 26). Fakat geçmiş yüzyılların kadınlarının genelde, düşüncelerini dile dökmesi ve sistematik bir hale dönüştürmesi için erkekler kadar yeterli olanak ve zamanları bulunmamaktadır. Bu bağlamda kadın filozofların tarihi demek *Kadın Filozoflar Tarihi* kitabının yazarı Ingeborg Gleichauf'un da dediği gibi, yaptıkları çalışma ve vardıkları sonuçların tanınması yönünde verdikleri bir savaşın da tarihi demektir (Gleichauf, 2007: 10).

1.1. Antikçağ'ın Kadın Filozofları

Antikçağ'da doğayı, evreni, insanı, varlığı merak etmek ve onlara karşı duyulan hayranlık, felsefenin doğuşunu sağlamıştır. Felsefenin ele aldığı epistemoloji, ontoloji, mantık, metafizik vb. bütün konuları gerek erkek gerekse kadın filozoflar olsun hepsi formüle etmeye çalışmışlardır. Antikçağ'ın önemli filozofu Platon, kadını evlilik ve çocuk bakma sorumluluğundan muaf tuttuğu için kadının yaratılışını kusurlu görmüştür (Kia Akkaya, 2015: 9).¹ İlk kadın, Platon'a göre korkak ve rezil erkeklerin soysuzlaşmasının ürünüdür (Popper, 1967: 40). Bir başka ve kısa bir deyişle kadın erkeğin yalnızca cinsiyet bağlamında zıttı değil niteliksel anlamda da zıt olanını temsil etmektedir. Platon'a göre kadın, akıl dışı ve cins olarak yalnızca üreme fonksiyonuna sahip olan bir varlıktır (Kia Akkaya, 2009: 9-10). Her ne kadar üreme kadın doğası için önemli olsa da Platon'un kadın tanımının aksine tek fonksiyonu üreme olmayan pek çok kadın, düşünce tarihinde yerini almış ve en az bir erkek kadar felsefe alanında kendisini gösterebilmiştir. Aşağıda bazıları Platon'unda da çağdaşları olan Antikçağ kadın filozoflarından önemli isimlere ve fikirlerine genel hatlarıyla değinilmektedir.

1.1.1.Theano

Kaynaklara göre bilinen ilk kadın filozof Pythagoras'ın (yaklaşık M.Ö 570- 497) ekolünden çıkmıştır. Pythagoras'ın ekolü, Antikçağ'ın kamusal alanında alışlageldik bir ekol değildir, çünkü ekol hem kadınları hem de erkekleri kapsamaktadır. Ezoterik (içe dönük)² bir topluluğun içinden çıkan bilinen ilk kadın filozof Krotonlu Theano'dur (Clem. Al. 1.16.80). Başlarda aralarında yalnızca öğretmen ve öğrenci ilişkisi olan Pythagoras ve Theano daha

¹ Bu konuda bkz. aşağı. böl. 4. 38-41.

² Ezoterik, temelinde yalnızca belirli kişilerin yer alabileceği ve sınırları olan felsefi öğretilerdir. Ezoterizm ya da içrekçilik olarak da bilinen bu öğreti, bir düşün hakkında bilgilerin, uzmanı olmayan kişiler ve kurumlardan gizlenerek, bir üstat tarafından sadece o kişinin kılavuzluk etmesi olarak da bilinmektedir.

sonradan evlenmişlerdir. Pythagoras'ın ölümünden sonra ekolün idaresini Theano üstlenmiştir. Theano, *Felsefi Yorumlar* ve *Dindarlık Üzerine* adlı iki eser kaleme almıştır. Ancak ezoterik topluluğun içinde bir filozof olduğu için Theano'dan günümüze ulaşabilen tek yazılı belge *Dindarlık Üzerine* olmuştur (Suda 9 84 s.v). Antik Yunan'ın en ünlü kadın filozofu olarak bilinen Krotonlu Theano'nun felsefe, matematik ve toplumla ilgili çeşitli yazılar kaleme aldığı söylenmektedir. Bu söylemlerin en iyi örneği; “Altın Kesit” olarak bilinen matematik teoreminin Theano'ya ait olduğudur (Gleichen, 2007: 12). Theano'nun felsefesi incelendiğinde Pythagoras öğretisinin izlerini tam anlamıyla görmek mümkündür. Theano da tıpkı Pythagoras gibi dünya ile insanın, kısaca her şey ile her şeyin bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Özellikle matematik ve müzik arasındaki harmoniye dikkat çeken Pythagoras ve Theano, bu noktada sayının önemini vurgulamaktadır. Onlara göre sayı her şeye netlik ve şekil sağlar ve bu anlamda matematiksiz bir dünyada birçok şeyin bilinmez ve komplike olması beklenir. Pythagorasçı düşüncede harmoninin de günlük yaşamdaki önemi yadsınamaz ve kişilerin buna uyum sağlamaları önem taşır (Gleichen, 2007: 12). Theano, harmoni ve düzene ayak uydurma konusunda oldukça başarılı olması ile kendisinden söz ettirmektedir. Hatta birçok kadın öğrencisine “Ahlaken değerli nasıl yaşanır?” sorusuna yönelik eğitim vermektedir. Theano harmoni ve uyuma ayak uydururken kamusal alan normlarının dışına çıkmayı tasvip etmemektedir. Çünkü bu normlara uyum sağlandığı takdirde harmoni yakalanmaktadır. Ona göre, döneminde kadına yakışan davranış, döneme uyum sağlamaktan geçmektedir. Evle ve çocuklarla ilgilenen, kamusal alanda geri duran bir kadın ahlaken değerli bir kadın olmayı başarmış demektir (Gleichen, 2007: 13). Theano bir kadının bedenini kamusal ve özel alan olarak iki ayrıma götürmüş ve kadının bu iki ayrı alanda ayrı şekilde bedenini koruması gerektiğini savunmuştur. *Stromata* adlı eserinde Theano'yu görünce onun ne kadar güzel bir kola sahip olduğunu söyleyen kişiye “Fakat halka açık değil” yanıtını vermesi, bu durum için örnek gösterilmektedir (Clem. Al. 4.19.121; Plut. Mor. 142c; Theod. Gr. Aff. Cur. 12.73). Yunan tarihçisi Plutarkhos bu durumu biraz daha ileri bir boyuta taşıyarak, kadının yalnızca bedenini korumakla kalmaması ve aynı zamanda kamusal alanda da konuşmaması gerektiğini savunmaktadır (Plut. Mor. 142c; Stob. 4.23.49a).

Theano'nun eserlerinden yola çıkarak onun felsefesini anlamak zor görünmektedir; çünkü Antikçağ'da bazı erkekler, kadın adı kullanarak eserlerini bu isimler ile kaleme almış, kadınlara ait olmayan görüşleri sanki onlara aitmiş gibi yaymıştır (Deslauriers, 2012: 343-344, 346). Pythagoras düşüncesini takip eden kadınların çoğunun geleneksel kadın ideolojisinden kopmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte kendi fikirlerini de dile getirmek suretiyle

dönemin Atinalı kadınları gibi tam bir gelenekçi çizgiyi benimsememişler ve bu yönleriyle daha sonraki antik yazarların üzerinde etki bırakmışlardır.

1.1.2 Aspasia

Antikçağ'ın ve felsefe tarihinin önemli isimlerinden olan, döneminde ve sonrasında büyük bir saygınlık kazanan bir başka kadın filozof ise Aspasia'dır. Henüz 20'li yaşlarındayken babası tarafında *Hetaira*³ olmasına karar verilmiş ve eril düzenin ilk zorunlu kararı verilmiştir. Bu zorunlu karar Aspasia'nın kamusal alanda saygınlık kazanmasına sebep olmuştur. Çünkü *hetairalar* diğer kadınlardan farklı olarak, çok iyi bir eğitim alabilmişlerdir. Kamusal alanda toplumsal düşünlere katılabilmişler, felsefe, sanat, hakkında konuşabilmişlerdir. Devlet adamı Perikles'in yasal olmayan eşi olarak da bilinen Aspasia'nın, Perikles'in dönemindeki meşhur politikasında büyük etkileri olduğu söylenmektedir (Plat. Mx. 236.b.6).⁴ Perikles'in Aspasia ile evlenmek için kendisinin belirlediği yabancılarla evlenme yasağına karşı gelip onun ile evlenmesi, Perikles'in siyasi ortamında oldukça büyük ses getirmiştir (Rohden, 1895: 1717). Yalnızca Perikles değil birçok önemli devlet insanı, filozof gibi çeşitli alanlarda ünlenmiş isimlerin Aspasia'ya saygınlık gösterdiği ve onu dinlediği de bilinmekte; büyük filozof Sokrates'e de retorik dersleri verdiği söylenmektedir. Atina'da konuşmaları için açmış olduğu salonda, Sokrates dışında da Sophokles, Anaksagoras, Arkhimeses gibi birçok filozofun ve dönemin nüfuzlu insanının Aspasia'yı dinlemeye geldiği bilinmektedir (Durgun, 2021: 55). Bu durum, Aspasia'nın döneminde ne kadar kıymetli ve saygın bir kadın olduğunun en iyi örneklerindendir. Sokrates'in gençlik yıllarında mayotik yöntem⁵ olarak kullandığı fikir doğurtma yöntemini, Aspasia sayesinde geliştirdiği rivayet edilmektedir (Akgün Kaya, 2021: 125). Bazı kaynaklara göre ise Aspasia'nın var olması sayesinde Sokrates'in büyük filozof sıfatına eriştiği söylenmektedir (Schmidt, 1877: 100). Aspasia'nın kendi ifadelerini yazıya dökmemesinden dolayı, onun fikirlerine yalnızca Sokrates'in öğrencisi Platon'un diyaloglarından ulaşılabilir. Retorikte (söylev sanatı) çok iyi olduğu bilinen Aspasia'nın, bu disipline önem verdiğini Platon'un bir diyalogundaki şu sözlerden anlamak mümkündür: “Çünkü iyi yapılan işlerden sonra iyi bir söylev, işleri gerçekleştirenlerin dinleyicilerin belleklerine kazınmalarını ve onurlandırılmalarını sağlar.” (Gleichauf, 2007: 16)

³ Antik Yunan'da iyi eğitilmiş ve kültürlü beden işçisi kadınlara verilen isim.

⁴ Söylev için bkz. Plat. Mx. 236.d.4-249.c.8.

⁵ Sokratik yöntem olarak da bilinen mayotik yöntem, ilk olarak *Menon* diyalogunda bir köleye doğru soruları sorarak bir geometri problemi çözdürmesi ile ortaya çıkmıştır. Felsefi düşüncü ve bilgiyi sınavarak öğreten bu yöntemde asıl amaç bilgiyi yeni baştan öğretmek değildir. Bu yöntemde amaç, bilineni ve hakikati ortaya çıkartmaktır. Bu da yalnızca doğru sorularla açığa çıkmaktadır, yani burada yapılan işlem bir nevi ebeldir. Sokrates'in annesinin ebe, babasının heykeltıraş olmasının bu yöntemi bulmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Sokratik yöntem hakkında detaylı olarak bkz. Benson, 2000.

Platon'un diyaloglarından anlaşılabilirdiği kadarı ile Aspasia'nın felsefesinin genelde kamusal alanlarda gücünü gösterdiği görülmektedir. Retoriğinin, sohbetinin ve söylevinin iyi olması Aspasia'nın Antikçağ'da iyi bir kadın filozof olarak anılmış olmasını sağlamıştır. Ünlü sofist Aelius Aristides'in de Aspasia'nın retorik yeteneğini övdüğü bilinmektedir. Hatta kendisi Aspasia'yı retoriğin mükemmel öğretmeni sıfatı ile anlatmıştır (Ael. Ar. *Orat.*4.131).⁶ Retoriğin mükemmel öğretmeni Aspasia, çağının ve toplumunun kadın için belirlediği sınırları aşarak felsefe, retorik gibi ataerkinin erkeklere tahsis ettiği alanlarda kendisini kanıtlamıştır.⁷

1.1.3 Diotima

Yalnızca Platon'un diyaloglarına bakıldığında bile başarılı bir retorik öğretmeni olduğu görülen bir diğer kadın filozof ise Diotima'dır. Bazı kaynaklarda Diotima'nın hayali bir karakter olduğu, Platon'un Aspasia'yı anmamak ve diyaloglarında onun ismine yer vermemek adına uydurduğu bir isim olduğu söylenmektedir (Pietra, 1997: 14). Diotima hakkında edinilen bilgiler Platon'un diyalogları ile sınırlı olduğundan Diotima'yı anlamak için *Şölen* diyaloguna göz atmak gerekmektedir. Bu diyaloga bakıldığında odağın sevgide olduğu görülmektedir. Diyalogda Sokrates'in konuşma yapması istenmekte ve Sokrates de bu konuşmasında Diotima'yı övmektedir (Plat. *Symp.* 201.d3).⁸

Şölen diyalogunda Sokrates'in sözleri üzerinden Diotima'yı incelediğimizde, ona göre Eros, insan ile Tanrı arasında, iyi ve kötü, güzel ile çirkin gibi tezat veya aralarında uçurumlar olan sıfatların ortasında konumlanır. İnsanların güzel ve iyi olanı elde etme çabalarını ve hakikate ulaşmalarını sağlamaktadır. Yani Diotima'ya göre Eros, felsefede, sanatta, yönetimde ana temsili unsurdur (Gleichen, 2007: 17). Çünkü hakikati aramayı, iyiyi ve güzeli çemberine katmayı en ilginç biçimde yapabilenler; filozoflar, sanatçılar ve devlet adamlarıdır. Bu pasaj sayesinde Sokrates'in mayotik yönteminde Aspasia dışında Diotima izlerinin de varlığı görülmektedir. Antik Yunanca'da *elenchus* terimiyle karşılanan doğurtma yönteminde görülen bazı özelliklerin benzerliğinden dolayı bu kavramı açıklamak gerekmektedir. *Elenchus*, kişinin sorulan sorulara verdiği cevaplarla ya da iyi bir uzman gözetiminde sahip olduğu bilgileri açığa çıkarması demektir (Boucher ve Kelly, 2003: 44). Bu özel terimin tanımı Sokrates'in mayotik yöntemine genel hatları ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla günümüzün eğitim-öğretim

⁶ Ayrıca bkz. Behr, 1986: 160.

⁷ Aspasia hakkında bkz. Erkızan 2015.

⁸ "Şimdi seni bırakacağım ve Eros hakkında, bu ve diğer konularda çok bilge olan, bir zamanlar Atinalılara da vebaya karşı kurbanla hastalığın on yıl ertelenmesini sağlayan, bana da sevgi konularında dersler vermiş olan Diotima adlı Mantinealı bir kadından duyduğum söylevi, yani onun verdiği söylevi size aktarmaya çalışacağım; bu çerçevede Agathon'la mutabık kaldığım husustan hareket edeceğim, ama bunun dışında elimden geldiğince yalnız kendim için." Çeviri Gleichen, 2007: 17'den alınmıştır.

hayatında halen kullanılan Sokratik yöntemin tohumlarını Antikçağ'dan Aspasia ve Diotima'nın attığını söylemek yanlış bir tutum olmayacaktır (Durgun, 2021: 56).

İyi, güzeli, hakikati arama yolundaki fikirlerinin ne kadarının Diotima'ya ne kadarının Platon'a ait olduğu tam manasıyla bilinmemektedir. Çünkü Diotima kusursuz bütün becerileri erkeklere atfetmiştir. Bu noktada Platon'un hakikate ulaşmada yalnızca erkeklerin başarılı olabileceği görüşü düşünüldüğünde Diotima'nın görüşlerinde Platon izleri veya değişimleri görmek imkânsız değildir (Gleichauf, 2007: 18). Her halükârda Diotima üzerine elimizdeki veriler sınırlı olsa da hakikati seven, iyi ve güzeli arayan ve ona ulaşmaya çalışan bir filozof olduğu bilinmektedir. Felsefenin etimolojik tanımı ele alındığında; Diotima'nın aşkı doğurtma yani hakikati arama yolculuğu arayışında olduğu söylenmektedir (Durgun, 2021: 56). Aşk yani diyaloglarda Eros metaforu ile ele alınan kavram, bu anlamıyla Diotima'da doğurmaktır (İnam, 2007: non vidi). Genel felsefesini bu yörüngede bildiğimiz Diotima da sözlü kültürün kurbanı olmakta ve kendisi hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte onun Aspasia kadar iyi bir retorik öğretmeni olduğunu Sokrates ile olan diyaloglarından saptamak mümkündür.

1.1.4 Phintys

Antikçağ'da felsefenin kültür merkezi Atina dışında Sparta'da da M.Ö 400 civarlarında yaşayan bir kadın filozoftan bahsedilmektedir (Gleichauf, 2007: 19). Phintys adı ile bilinen bu kadın filozof dönemin saygın kişilerinden olan bir komutanın kızıdır. Her şeyde ölçülü olmayı savunan Phintys'ün görüşlerine bakıldığında kendisinin Pythagoras öğretisine sadık bir filozof olduğu anlaşılmaktadır. Kadının ahlaki davranışları üzerine yazmış olduğu yazı Phintys'ten geriye kalan tek eserdir (Gleichauf, 2007, 19). Bu yazısında, Pythagorasçı öğretinin merkezi olan her şeyin uyumlu ve ölçülü olması gerektiği fikrini savunmuştur. Phintys'ü kendisinden önceki diğer kadın filozoflardan ayıran önemli bir ayrıntı vardır ki şüphesiz o da kadınları da erkekleri de felsefe yapmaya layık görüyor olmasıdır. Kendisinden önceki Pythagorasçı kadın filozoflar, uyum ve ölçülü olmayı kamusal alanda uygun görülen kurallara ayak uydurdukları müddetçe kabul ederken, Phintys bu düşüncenin aksine uyum ve ölçülü olmanın yalnızca bu noktadan geçmediğini ve felsefe ile uğraşmanın yalnızca eril uğraş olmadığını şu sözleri ile açıklamaktadır: “Birçok kişi belki, at binmek ya da halk meclisinde konuşmak gibi, felsefeyle uğraşmanın da kadına yakışmadığını söyler. Oysa ben, bazı şeylerin erkeğe, bazı şeylerin kadın, bazı şeylerinde her iki cinsiyete de uygun olduğu görüşündeyim (Gleichauf, 2007: 20).” Bu cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Phintys'ün felsefesi genel hatları ile etik sorunlara yönelim üzerine kurulmuştur. Kuşkusuz o dönemin toplumunda kadınların toplumdaki yeri ile

kadınların felsefe yapıyor oluşu birbirine uymadığından felsefe yapmak bir kadın için toplumda ahlaklı bir eylem olarak görülmemektedir. Bundan ötürü Phintys'ün felsefi düşünceleri teoride her ne kadar düzgün bir yol çizse de pratikte kabul görmemiştir (Gleichen, 2007: 20).

1.1.5 Periktione

M.Ö IV. ve III. yüzyıllarda Atina'da yaşadığı söylenen bir diğer kadın filozof ise Periktione'dir. Yaşamı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Periktione'nin genel anlamda felsefesinin tümelden tikele inmek, özü, ana olanı kavramak ve metafizik üzerine konuşmak olduğu söylenmektedir (Gleichen, 2007: 20). Bütünüyle doğayı anlamayı isteme çabasını, kozmosa olan hayranlığını *Bilgelik Üzerine* adlı eserinde şu sözleri ile özetler: “İnsanlık, doğanın ilkesini bütün olarak incelemek için doğar ve yaşar. Bilgelik'in görevi, şeyler hakkında bilgi edinmek ve şeylerin amacını kavramaktır.” (Stob. 3.1. 120)⁹ Periktione'ye göre felsefe, gündelik işler ile oyalanmak demek değildir. Felsefe, bu gündelik işleri bir kenarı koymayı becerebilip insanın nereden gelip nereye gittiğini, kozmosun nasıl var olduğunu, bütünün anlamını veya tikelin derinliklerini sorgulamaktan geçer (Gleichen, 2007: 21). Ona göre sorgulamak, düşünmek, yorumlamak, merak etmek, hayranlık duymak gibi felsefi eylemler gündelik işlerin arasında gerçekleşmez, felsefe ancak gündelik meşgalelerden kurtularak yalnızca bahsi geçen eylemlere odaklanılarak yapıldığında felsefe olur.

1.1.6 Hypatia

Antikçağ'ın gerek bilgeliği gerekse acı sonu olsun en çok ses getiren ve en kuvvetli etkiyi yaratan kadın filozofu Hypatia (M.S yak. 370-413) olmuştur. Yeni Platoncu bir filozof olan Hypatia, aşırı değişimlerin meydana geldiği bir dönemde İskenderiye'de yaşamıştır. Mısır eyaletinin başkenti olan İskenderiye'de yaygın inanç pagan inancı iken, Hristiyanlığın yaygınlaşması ile yönetim, Kilise'nin eline geçmiştir. Ancak Hypatia, bu inanç değişimini sorgusuz kabullenmek yerine eski inancına bağlılığını sürdürdüğü için halkın bir kısmı Hypatia'ya düşman olmuştur. Hypatia'yı sevmeme sebepleri yalnızca dini inancı ile kalmamış, ilgilendiği felsefe, matematik, astronomi gibi alanlarda Hristiyanlığı sabote ettiği düşünülmüş ve şiddetle eleştirilmiştir. Bizans İmparatoru I. Theodosius'un Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden sonra tüm pagan inançlar, semboller ve temsiller yasaklanmış; hatta herkesin vaftiz edilerek Hristiyan olması istenmiştir (Kia Akkaya, 2015: 13). Özellikle İskenderiye'nin piskoposu Kyrillos'un felsefeye karşı negatif yaklaşımı, Kyrillos yandaşlarını da etkisi altına almıştır. Kyrillos'a göre felsefe ile uğraşmak, tehlikeli ve devleti sakıncaya sokacak bir uğraştır.

⁹ Çeviri Gleichen, 2007: 20'den alınmıştır. Ayrıca krş. Waithe, 1987, 55-56.

Felsefenin özgürlük ve adalet gibi kavramlar üzerine düşün yapması, devleti yönetenleri huzursuz etmiş olacaktır.

Hypatia, dönemin uyumlu ve ölçülü kadınlarından olmasına rağmen olağanüstü zekasını eğitim için kullanmış ve kamusal alanda takdir edilen bir kadın olmayı başarmıştır. Erkeklerin yanında düşüncelerini özgürce dile getirmesi de onun bu cesaretinin en güzel örneklerinden biri olmuştur. Hypatia'nın *Mouseion*'da, özellikle Platon'un idea öğretisini öğretmekle birlikte, matematik, astronomi, felsefe dersleri de verdiği bilinmektedir (Gleichauf, 2007: 22). Hypatia, ilgilendiği alanlar ile ilgili pek çok eser kaleme almış, fakat bu eserler olasılıkla Hristiyan fanatikler tarafından İskenderiye kütüphanesinin yakılmasından sonra yok olmuştur (Waithe, 1987: 174-175). Kamusal alanda seveninin çok olduğu, fakat Kilise'nin negatif çemberinde de adından söz ettirdiği bilinen Hypatia'nın belgelerinin imhası dolayısıyla Platoncu felsefe hakkındaki görüşlerinin ne olduğu bilinmemektedir. Yalnızca Hypatia için çok değerli olan öğrencisi Synesios'un mektuplarından bilindiği kadarı ile Aristoteles, Platon, Homeros, Pythagoras, Plotinos gibi pek çok filozofun öğretilerini çok iyi bildiği anlaşılmaktadır; bu bildiklerini de öğrencilerine iyi bir şekilde aktardığı görülmektedir (Akgün Kaya, 2021: 141). Hypatia ile aynı dönemde yaşamış bir Kilise tarihçisi olan Sokrates Scholastikos'un verdiği bilgilerden Hypatia'nın hayatının trajik bir şekilde sonlandığını şu satırlardan anlamak mümkündür:

Nitekim kilisede okuyucu olan Petrus'un liderliğinde öfkeli bir grup komplo kurdu ve bir etkinlikten eve döndüğünde Hypatia'ya haince saldırdı. Erkekler zor kullanarak onu tahtırevandan çıkarttılar ve beraberce yerde sürüyerek Kaisarion adıyla bilinen bir kiliseye götürdüler. Orada elbiselerini soydular ve kırık cam parçalarıyla bedenini kestiler. Uzuvarlarını birer birer keserek kadını parçaladılar ve bütün parçalarını Kınaron'a yığarak yaktılar (Sok. *H.E.* 7.15.20).¹⁰

Piskopos Kyrillos'un vaftiz edilip Hristiyan olma istemine karşı çıkmış, büyücülükle suçlanmış, İskenderiye valisi ve babası Theon'un öğrencisi Orestes ile yakın arkadaşlığı dikkat çekmiş (Kia Akkaya, 2015: 13); felsefe ile ilgilenip evreni, varoluşu anlamlandırma çabası Kilise'de yönetimi huzursuz etmiş ve bütün bunlar Hypatia'nın katledilmesine sebep olmuştur. Bazı araştırmacılar Hypatia'yı fanatik Hristiyanların katliamına uğramış bir bilim şehidi olarak görmüş, bazıları ise Hristiyanlığın doğuşundaki masum bir kurban olarak nitelendirmiştir (Dzielska, 2010: 13). Kendisi hakkında filmler, belgeseller, makaleler vb. birçok içerik

¹⁰ Çeviri Gleichauf, 2007: 23'den alınmıştır.

üretirken felsefesi, matematiği ve astronomi bilgisi trajik ölümü kadar gündem olamamış ve unutulmuştur (Gleichen, 2007: 23).

Felsefenin başlangıcı kabul edilen Antikçağ'dan XII. yüzyılda Hildegard'a kadar bahsi geçen kadın filozofların hepsi gerek dünyaya teorik yönden nüfuz etme aşkını gerekse iyi, güzel, uyumlu, siyasi yaşam arzusunu göstererek felsefi çalışmalarının çeşitliliğinde literatürde büyük ölçüde kendilerini kanıtlamışlardır. Yaşadıkları dönemin kadına karşı tutumu göz önüne alındığında göstermiş oldukları cesaret, kamu önüne çıkıp savundukları düşünce sistemleri, dönemlerinde ve sonraki yüzyıllar boyu takdir edilmiştir. Toplum ve siyaset yönünden tehlikeli görülen (Gleichen, 2007) felsefe ile uğraşmanın erkek işi olarak kabul gördüğü dönemde, bir kadın olarak zorlanmalarına rağmen felsefe ile ilgilenmişler ve erkekler gibi felsefenin temel sorunları üzerine sorular sormuşlar; felsefe tarihinin başlangıcında yerlerini almışlardır.

Hypatia'nın ölümü sonrası, Kyrillos veya İskenderiye'deki Kilise bir aşağılanma ya da yaptırımla karşılaşmamış; aksine Kyrillos aziz ilan edilmiştir. Kilise bu olay ile ilgili resmi bir açıklamada bulunmamıştır. Hypatia'dan günümüze Diaphantos'un "Astronomik Kanon" (τὸν ἀστρονομικὸν Κανόνα) ve "Apollonios'un Konikleri" (τὰ Κωνικά Ἀπολλωνίου) eserleri üzerine yazdığı yorumlar kalmıştır (Waithe, 1987: 176-178; Kia Akkaya, 2015: 14; Akgün Kaya, 2021: 141). Bugün bu eserler Vatikan kütüphanesinde korunmaktadır (Paganon, 2009: 186). Bir kadının böylesi korkunç bir cinayete kurban gitmesi, eril bir toplum düzeninde kadının arka planda durmazsa başına neler gelebileceğinin de göstergesi olmuştur. Hypatia, kadına karşı olan düşmanlığın Antikçağ özelinde adeta bir resmi olmuştur. Bu olay, daha sonra Hristiyanlığın kadına verdiği rolün fragmanı niteliğinde tarihte yerini almıştır. Bu anlamda Hypatia, daha sonraki dönemlerde kadınların büyücülükle suçlanarak cadı avı altında işkencelere, dışlanmalara, idamlarına kadar gidecek olan kadın düşmanlığının kurbanlarından birisi olmuştur (Akgün Kaya, 2021: 143).

İKİNCİ BÖLÜM

ORTAÇAĞ AVRUPA’SINDA KADIN VE KADIN FİLOZOFLAR

Bir önceki bölümde Antikçağ özelinde kadının toplumsal hayattaki yerini ve bahsi geçen döneme etki etmiş ve özellikle felsefe alanında ismini duyurmuş önemli kadın filozoflarını incelemiştik. Şimdi ise asıl konumuz olan Bingenli Hildegard’ın yaşadığı dönemi daha iyi anlayabilmek adına Ortaçağ’da kadının hangi rolleri üstlendiği ya da üstlenemediği üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda Antikçağ’ın bittiği M.S V. yüzyıldan Ortaçağ’ın sonlarına kadar kadının sosyal konumunda ne gibi değişiklikler olduğu kesitler halinde anlatılmış ve bu döneme damgasını vurmuş önemli kadın entelektüellere kısaca değinilmiştir.

Ortaçağ Avrupa’sı içinde kadın, söz konusu inandıkları dinin kutsal kabul gördüğü Meryem olduğunda el üstünde tutulan, fakat ilk günahı işleyen kadın Havva’ya gelindiğinde sıradan, tüm insanlığı günah dolu bir yaşama sürüklemiş olan, çekilen tüm acıların sebebi olarak kabul edilen, referans alındığında kadının kontrol altında tutulması ve ikincil varlık görüldüğü bir tanımla kabul edilmektedir (Genç, 2011: 11). Bu nedenle XII. yüzyıla kadar kadını kontrol altında tutabilmek için pek çok yol denenmiş, başarıya ulaşamadığı noktalarda korkunç yöntemlere başvurulmuştur.

Ortaçağ Avrupa’sında yaşadıkları din öylesine baskınken, kadına karşı tutum inandıkları dinin öğretileri ile tezatlık içermektedir. Örneğin, Hz. İsa’nın kutsal kitap olan İncil’de anlatıldığı gibi kadına olan yaklaşımı ile kadınlara karşı nazik ve affedici olduğu görülmektedir.¹¹ Hz. İsa’nın bu örneğinden yola çıkılarak bakıldığında her bireyin inandığı dinin öğütleri ve öğretilerini dikkate alarak bir yaşam sürmesi beklenmektedir. Ortaçağ toplumu gibi dinin her alanı kapsadığı bir dönemde kadınlara karşı olan davranışlar tutarsızlık olarak değerlendirilmekte oldukça haklı yaklaşım olacaktır (Genç, 2011: 242). Kutsal Kitap bunları öğütlerken toplum ataerkil bir düzen içinde yetişmekte ve kadına karşı hakimiyet kurmaktadır.

Ortaçağ Avrupa’sında yaşayan Kilise Hukukçularına göre bir boşanma mevzu bahis olduğunda erkeğin kadından boşanması daha rahat gibi görünmektedir; oysa kadın böyle bir durumu düşünecek hakka dahi sahip değildir. Yalnızca belli istisnalar dahilinde kadının kocasından boşanmasına izin verilmektedir. O da özellikle soylu kadınların daha avantajlı olduğu durumlardadır (Genç, 2011: 242).

Ortaçağ Avrupa’sında kadınların çoğunun okuma yazma dahi bilmediği bir gerçektir. Çoğu zaman ev işi hariç bir işe yaramayacaklarına yönelik oluşan dayatmalar, onların okuma yazma bilmelerini istemeyi hayal etmelerine dahi engel olmaktadır. Bununla birlikte, Ortaçağ’ın erken

¹¹ Zina yapan bir kadını yakaladıklarında Hz. İsa’ya ne yapmaları gerektiğini soran kişiler olduğu kutsal kitapta yazmaktadır. “Kadını taşlamaya ilk kim başlasın?” sorusuna İsa, “Taşı kim günahsızsa o fırlatsın.” cevabını vermiş ve kadını bir daha hata yapmaması konusunda uyarıp öğütler vererek affetmiştir. Bkz. Yuhanna 8:1- 11.

dönemlerinde yaygın olan bu durum, tam da Hildegard'ın içinde bulunduğu yüzyıllarda değişime uğramış, XI. ve XII. yüzyıllar arasında özellikle kentli kadınların belirli işlerde, örneğin berber, manav, dokumacı vb. işlerde çalışma hakkına kavuşmuşlardır (Casagrande, 2005: 79; Schaus, 2006: 250-251; Genç, 2011: 247).

Ortaçağ Avrupa'sında atayanlı soyun devamı niteliğinde kadının en çok önem göstermesi gereken durumlardan bir tanesi de bekarettir. Kadınlar, bekaretini korumalı; bunu da en kolay yol olan bir dine bütünüyle bağlı olmakta görmelidirler. Öte yandan bu çağda kadınların sosyal hayatlarında da birtakım sınırlamalara maruz kalmış olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Ö. Genç'e göre kadınların sokağa çıkması, dikkat çekici kıyafetler giymesi, davetlere katılması, dans etmesi ve hatta ev dışında gülmesi bile yasaktır (Genç, 2011: 243). Ortaçağ Avrupa'sında kadınlar, bu durumu yadırgayamayacak durumda kalmıştır. Bu sebepten de kadınların gündelik hayatı belki günah işleyip gidecekleri cehennemden bile daha korkutucu olan bir dizi sorumlulukla doludur. Bu sorumlulukların neler olduğunu aşağıda inceleyeceğiz.

2.1. Ortaçağ Avrupa'sı Kadınının Gündelik Hayatı

Bir önceki bölümde bahsi geçtiği üzere Ortaçağ'ın başlarında kadınların hayatı genelde ev içinde geçmektedir. Daha sonraları yavaş yavaş köylü kadınlar tarlada, kentli kadınlar da kocalarının işlerinde yardımcı olmaya başlamışlardır. İlerleyen zamanlarda cesaret edebilen kadınlar ticari loncalar dahi kurabilmeyi başarmışlardır ancak önemli bir nokta vardır ki o da bu durumun ancak çağın sonlarına doğru gerçekleşmiş olduğudur (Genç, 2011: 243).

VII. ve VIII. yüzyıla gelindiğinde ailelerde kadınlar soyun devamının güvencesi olmalarından ötürü daha iyi bir konumda olsalar da yine de gözetim altında tutulmaktadırlar (Fossier, 1999: 31; Genç, 2011: 243). Frank ve Lombard kralı Charlemagne (Lat. Carolus Magnus) döneminde (M.S. 800-814) kadınların çalışma hayatı her ne kadar iyiye gidiyor gibi görünse de daima sıkı bir kontrol altında ilerlemektedir. Charlemagne tarafından gerçekleştirilen ve VIII. yüzyıl Karolenj Rönesansı olarak da bilinen reformlar sayesinde kadınların eğitim açısından da bazı haklara kavuştuğu ve erkeklerle aynı eğitimi aldıkları ve hatta yazarlık yaptıkları bilinmektedir (Genç, 2012: 63; 295-202; 214)¹². Üst sınıfları giydirmek, beslemek gibi çeşitli alanlarda iş koluna sahip olan kadınların çalıştığı alanlar yüksek çitler ile çevrilmekte, güçlü kapılarla kapatılmakta, sobalar ile ısıtılmakta ve yiyecekleri depolayabilecekleri mahzenleri bulunmaktadır (Wemple, 2005: 179-180; Genç, 2011: 244.). Tabi bu durum o dönem için olumsuzluktan ziyade imparatorluğun kadına verdiği kısıtlı önemin de bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

¹² Karolenj reformu ve eğitim ile edebi kültür üzerine olan etkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Contreni, 1995: 709-757.

Yemeğin ne olacağına karar verebilmek, porsiyon boyutunu ayarlayabilmek (Adamson, 2004: 164), tarlaya çalışmaya gitmek bir Ortaçağ Avrupa'sı kadınının özgürlük tanımını oluşturmaktadır. Kadınların bu dönemde yerine getirdikleri ot biçme ve kurutma, iplik ve sepet yapımı vs. gibi görevleri, onların ekonomik olarak bazı alanlarda ipleri elinde tuttuğunun ve kısıtlı bir hakimiyetin göstergesidir (Fossier, 2004: 19). Ekinleri biçmenin ağırlığında zorlanan kadınlar orak kullanmakta (Mingay, 2002: 32), zor zamanlarda hasat sonrası yerde kalan arazi işlerini de halletmektedir (Freedman, 2000: 84). Arazide çalışmanın zorluğuna alışan kadınların, kaynakların verdiği bilgilere göre gündelik görevlerini yerine getirmek için ortalama sabah üç gibi uyandıkları söylenmektedir (Genç, 2011: 243).

Kırsal alanda yaşayan kadınların XIII. ve XIV. yüzyıllarda görevleri dönemin İngiltere'sinde başta olmak üzere daha da önemli bir hal almıştır. İngiltere'de bu dönemde değişen kırsal toplum, kalabalıklaşmış ve her şey pahalılaşmaya başlamıştır. Salgın hastalıklar, kıtlık, 1348'de yayılan Büyük Veba Salgını gibi durumlar, köylülerden yönetime kadar tüm nüfusu kötüleştirmiştir. Yerel yönetimin de zorlandığı bu dönemde savaşları finanse edebilmek için kırsal nüfusun gücü ve kaynağına normal zamanlardan daha da fazla yüklenilmiştir (Bennett, 1989: 18). Buna bağlı olarak erkeklerin iş yükü yeterince ağırlaştığı noktada kadınların da desteğine ihtiyaç duyulmuş ve sorumlulukları artmıştır.

Kentlerde yaşayan kadınların ise işlerinin çeşitliliği artmış, kent yaşamının gelişmesine birçok katkıda bulunmuşlardır (Genç, 2011: 246). Kentlerdeki temizleme, yıkama, bira yapımı (Wood, 2002: 140) gibi çeşitli alanlarda baskın olarak kadınlar çalışmıştır. Bu tür işlerin yanı sıra müşteri çekmek, bira miktarını belirlemek, parayı almak (Bennett, 1996: 25) gibi işleri de kadınlar yapmıştır. Hukukçu Barberinolu Francesco'nun kadınların çalıştığı alanlarda kategorileştirmesinden yola çıkarak kadınların pek çok sektörde çalıştıkları bilinmektedir.¹³ Kadınlar pek çok sektörde çalışma hayatına katılmış olsa da -iş dolayısıyla dahi- dışarı çıkma durumlarını olabildiğince az tutmaya çalışmışlardır. Bunun sebebi de bir kadının dini inançları gereği dışarıda gezmesinin ve kendini eğlenceye adanmasının günah kabul edilmesidir.

XIII. yüzyıl boyunca politik ve ekonomik bağımsızlık kadınlar için birçok fayda yaratmıştır. Tabi bu noktada kadının statüsünü de unutmamak gerekmektedir. Kentte yaşayan bir kadın ile köyde yaşayan kadının veya aynı coğrafyada yaşamayan kadınların aynı haklara sahip olmadığı belirtmek gerekmektedir. Bu durum XIV. yüzyıla gelindiğinde birtakım farklı alanlara da yayılmış, kadınlardan hattat veya minyatür sanatçısı dahi çıkmaya başlamıştır.

XV. yüzyılda ise kadınların kent çalışmalarına katkıları azalmıştır. Ortaçağ'ın başlarında olduğu gibi yeniden ikinci plana itilmeye başlanmış, iş verenler ve erkek ustalar tarafından tercih

¹³ Bkz. yuk. s. 15.

edilmez olmuşlardır. Kadın işçi rollerindeki bu azalma XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir (Genç, 2011: 248). Aynı yüzyılda kilise adamları kadın okurları da düşünerek kadınların aile hayatı ve çalışma hayatları hakkında yeni bir düzenleme ve kuralları içinde barındıran bir el yazmasını kaleme almışlardır (Silvana, 2005: 127). Bunları yapma amaçları kadınların hayatlarının çizgilerini belirlemek ve onların hata yapmalarını en az seviyeye düşürme çabası olarak yorumlanmaktadır. Oysaki kadınların da bir akıllı olduğunu ve doğru yanlış ayırt edebilme yetilerine sahip oldukları hesap edilememiş, ya da edilse de bu göz ardı edilmiştir.

Kentlerde yaşayan soylu kadınların eşlerinin aristokratlardan seçilmesi göz önüne alındığında (Nelson, 1995: 401), Karolenj hükümdarları döneminde kadınların aile geleneklerini de içinde barındıran bir eğitimden geçtikleri bilinmektedir. Bu eğitimleri sayesinde kocaları bir savaşa veya bir feodal lorda hizmet için gittiklerinde kocalarının işlerini devralabilmişlerdir.

Görüldüğü üzere kentli, soylu veya köylü olarak Ortaçağ Avrupa'sı kadınlarında farklılıklar olsa da genel bir çerçeveden bakıldığında belirli kurallara tabi tutulan kadınlar ikinci sınıf muamelesi görmüştür. Böyle bir dönemde kadınlar yine de kabuklarına çekilmiştir demek doğru değildir. Sosyal yaşamda, hukukta, evlilikte ikincil bırakılmalarına rağmen pek çok başarıya ulaşabilmiş kadın da bulunmaktadır. Bu kadınların çalışmaları kimi zaman bir erkek tarafından engellenmiş kimi zaman gün yüzüne dahi çıkarılmamıştır. Kısıtlanmış haliyle bile günümüzde halen o dönemde ün salmış pek çok Ortaçağ Avrupa'sı kadını bulunmaktadır. Bu ünlü kadınlar en çok da dini hayatta kendilerine yer bulabilmiştir, çünkü yukarıda bahsi geçtiği üzere Ortaçağ Avrupa'sında dini inanç her alanda kök salmış ve tüm stratejiler inançlar doğrultusunda çizilmiştir.

2.2. Ortaçağ Avrupa'sında Kadınlar ve Dini Hayat

Ortaçağ Avrupa'sında kadının yeri ilk başlarda Kilise'de önemli bir yerde bulunmaktadır. Kocalarının din değiştirmesine, çocuklarının vaftiz edilmesine ve kiliseler inşa edilmesine destek vererek Hristiyanlığın önemli destekçilerinden olmuşlardır. Ancak kadınların oynadıkları bu rol, Büyük Gregorius'un papalığından sonraki dönemlerde kısıtlanmış, bu kısıtlanma Karolenj döneminde bütün Fransa'ya kadar yayılmıştır (Wemple, 2005: 168; Genç, 2011: 263). Bir kadının kilisede iken sürekli hareket etmesi, etrafına bakması (Hayes, 2005: 65) gibi durumların dahi günah olduğu düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sıkı yönetime rağmen kadınların manastıra kabulüne de bu dönemde izin verilmiştir. Ancak Rennesli Marbode'nin de dediği gibi kadın kışkırtıcı, yılan, haşere, ayartıcı, veba gibi görüldüğünden (Dalarun, 2005: 31) manastırdaysa da kadınların erkek çocuklarını eğitmeleri yasaklanmıştır. Manastırda rahibeler ve piskoposlukta görevli kadınların ilgilenebileceği tek grup yoksul ve hasta kadın grubu olmuştur. Mum yakarak, dua ederek, yalnızca kız çocuklarını eğiterek, kilise çanları çalarak bir hayat sürmelerine izin

verilmiştir (Wemple, 2005: 187). Bu eğitimin gereği olarak rahibelerin de okuma yazma öğrenmelerine müsaade edilmiştir (Genç, 2011: 264). Zaten kadınların yazdıklarına kuşku ile yaklaşıldığından, sadece rahibelik yemin etmeleri şartıyla onlara okuma yazma öğretilmiştir (Casagrande, 2005: 103). Aynı yüzyılda bazı piskoposlar eşlerinin belli ayinlerde *conhospita* olarak kadeh kaldırma işine eşlik etmelerine izin verirken yine aynı dönemde bazı piskoposların eşleri kilise dekorasyonunda eşlerine yardımcı olmuşlardır. Tabi bu tarz durumlar, aynı yüzyıl içinde bile değişik yerlerde farklı şekilde uygulanabilmiş ve farklı tepkilerle karşılaşmıştır.

VIII. yüzyıla değin Hristiyanlığın yayılmasında büyük rol üstlenmiş ve dini hayatta etkin bir rol oynayan bazı rahibeler şunlar olmuştur: Parisli bakire Genovefa (423-502), Frankların Kraliçesi Clothild (ö. 544), Tourslu münzevi ve dul Monegund (ö. 570), Frankların Kraliçesi ve Poitiersli başrahibe Radegund (535-587), Bourgeslu başrahibe Eustadiola (594-684), Arles başrahibesi Rusticula (556-632), Metzli başrahibe Glodesind (600), Chellesli başrahibe Bertilla (ö. 700), Laonlu başrahibe Anstrude (645- ö. 709'dan önce), Pavillyli başrahibe Austreberta (650-703) (McNamara vd., 1992: vii; Genç, 2011: 265).

XI. ve XII. yüzyıllara gelindiğinde kadınların dini hayattaki etkinliklerinde artışlar görülmektedir. Bu durumun en belirgin örneği kadınların artık erkeklerin koyduğu kurallara bağlı kalarak ayinler düzenleyerek vaaz verebilmeye başlamış olmalarıdır. XI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Freisach kontesinin kurduğu Admont Manastırı, rahibeler için *soror magistra*¹⁴ tarafından yönetilen ve erkek rahipler ile aynı kuralı izleyen bir ev kurmuştur. Bu tarz evlerde kadınlar ve erkekler aynı evde yaşamaya başlamış, hatta bazı zaman aynı yatağı dahi paylaşmıştır. Fakat kadın ile erkeği böylesine yakınlaştıran bu tarz şeyler, her ne kadar dini yaşama amacı taşısa da Kilise otoritesini sarstığı gerekçesi ile yasaklanmıştır (Constable, 2004: 344-347; Genç, 2011: 265).

Ortaçağ Avrupa'sında yukarıda da örneklerle bahsi geçtiği gibi kimi bölgede kadınlar İncil'in çevirisini yaparken kimi bölgede kadınların okuma yazma dahi bilmediği görülmektedir. Zamanla kadınların dini meselelerde daha fazla söz sahibi olduğunu ve özellikle Ortaçağ'ın sonlarına doğru bazı kadınların halk arasında dini konular hakkında konuşabilme hakkına dahi sahip olduğu görülmektedir (Genç, 2011: 266).

XII. sonlarına gelindiğinde kadınlar artık erkek kontrolünden bağımsız kendilerine kalan miraslarını yönetebilme gücüne sahip olmuşlardır (Branco, 2000: 239). Çoğu Ortaçağ Avrupa'sı kadınının önemli bir bölümü daha önceden günahkar bir hayat olan fahişelik işinden arınmak için dini hayatı seçmişlerdir. Bu kadınlar genelde yaşadıkları bu günahkâr hayattan kurtulmak ve dine yönelmek için dini hayatın içine girmeyi tercih etmişlerdir (Genç, 2011: 266).

¹⁴ Latince öğretmen olan kız kardeş anlamına gelmektedir.

2.3 Ortaçağ Avrupa'sında Fahişelik ve Cadı Avı

Fahişelik Roma İmparatorluğu'nda kabul gören bir meslek olmuş, sonraki dönemlerde Kilise babaları tarafından onaylanmasa da sosyal hayatın bir parçası olarak kabul edilmek zorunda kalınmıştır (Wemple, 2005: 179; Genç, 2011: 266-267). Dini inanış gereği aslında kabul görmesi beklenmeyen bir durum olsa da aldıkları genelev vergileri ile Kilise'nin imparatorlar karşısında güçlenmesi sağlayan bu meslek grubuna ses çıkarılmamış, aksine “kapama” diye adlandırdıkları kadınlarla bazı evli olmayan keşiş ve papazlar birliktelik yaşamıştır. Kendi çıkarları dışında kilise için iyi bir güçlenme sebebi olan genelevlerin sayısını arttırmaya başlamışlar, böylelikle genelevleri haraca bağlamışlardır (Wells, 1997: 27; Genç, 2011: 267).

Ortaçağ Avrupa'sı kadınlarına bakıldığında fahişelik mesleğini icra edenlerin çoğunun yoksulluktan dolayı bu mesleği tercih ettiği görülmektedir. Yoksulluğun yanı sıra baskıcı ebeveynler, dağılmış aileler, düzensiz ve az gelir, çevre (Flexner, 1914: 61) gibi pek çok etkenin de Ortaçağ Avrupa'sı kadınına fahişe olmaya sürüklediği görülmektedir. 1300'lü yıllara gelindiğinde fahişeler, cüzzamlılar ile şehrin dışına terk edilmiştir. Gece geç saatlerde sokakta dolanan kadınların sırtına kırmızı nokta konulup şehirde dolaştırılmış ve fahişe olduğu herkes tarafından bilinsin istenilmiştir. İngiliz Kralı II. Henry'nin yönetimi ele alması ile genelevler kapatılmış, içki ve yiyeceklere uygulanan indirimler yasaklanmıştır.

Bir fahişenin peçe takmasına izin verilmemiş, pazarda dokunduğu yiyecek kirli sayıldığı için alması zorunlu kılınmış, fahişe olduğu anlaşılması adına mavi şeritli sarı başlık takma zorunluluğu getirilmiştir. Bu başlık ve peçelerin renkleri veya şekillerinde değişiklikler bölgesel olarak farklılık gösterse de fahişelerin gördüğü muamele tüm Ortaçağ Avrupa'sında aynı düzeyde olmuştur. Bunun en acımasız örneklerinden birisi de eğer ki fahişe kurallara uymaz, söylenilen kıyafeti giymez veyahut peçeyi takmaz ise her yurttaş fahişenin kıyafetinden bir şerit koparma hakkına sahip olmasıdır (Wells, 1997: 33-35). Vergilerle Kilise'nin onaylamamasına karşın faydalandığı fahişelik ayaklar altına alınmış, bu işi yapan kadınlar aşağı tabaka bir sınıf olarak görülmüştür (Genç, 2011: 269).¹⁵

Ortaçağ Avrupa'sında kadın günahkâr, kötülüğün nedeni ve uygulayıcısı olarak kabul edilmektedir. Kadına karşı olan bu kötü yaklaşım, kadının bir *cadı* olarak görülmesini de beraberinde getirmektedir. “Cadının cinsiyeti kadındır” algısı, Havva'nın Adem'i baştan çıkarması gerekçesiyle Heinrich Kramer tarafından *Malleus Maleficarum* (Cadıların Çekici) adlı eserinde Havva'yı ilk cadı ilan etmesiyle oluşturulmuştur ve böylece kadınların cadılığa

¹⁵ Ortaçağ kadını ve fahişelik hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Karras, 1996: 243-260; Bardsley, 2007: 140-144.

daha meyilli olduğu kabul görmüştür (Akın, 2001: 283).¹⁶ Oysaki bu kadınlar şifacı bir kimliğe de sahiptirler. Çünkü doğadan aldıkları çeşitli otlar veya bitkilerle insanları mistik güçleri eşliğinde tedavi etme amacı taşımaktaydılar. Hastaları iyileştirmiş olmaları onları bazen büyücü gibi gösterip olumsuz bir çağrışım yaratsa da zaman zaman bu yeteneklerinin tanrı tarafından kendilerine atfedildiği düşünülmüş ve Kilise tarafından onaylanmıştır, nitekim bu kadınlara tıpkı Hildegard'a olduğu gibi kadın peygamber yakıştırmasında da bulunulmuştur.

2.4 Ortaçağ Avrupa'sının Önemli Kadın Filozofları

Ortaçağ Avrupa'sı kadınının gizli ya da Kilise desteği ile çeşitli faaliyetlerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda sesini yükselten ve faaliyet gösteren kadınların oranı her ne kadar genel toplum düzeni içerisinde ilk bakışta pek göze çarpmıyor gibi görünse de Ortaçağ Avrupa'sında kadın olup kendisini günümüzde halen yaptıkları işler ile andığımız pek çok kadın vardır. Kimileri toplumun en alt tabakası sayılan bölgelerden, kimileri soyunun getirdiği asillikten çıkmış olsa da Ortaçağ Avrupa'sında kadın olmanın yükünü omuzlarında taşımış ve yapmak istedikleri işte kendilerini gösterebilmişlerdir. Bu kadınlardan Ortaçağ'da iz bırakan en önemlilerine burada kısaca yer vermek yerinde olacaktır¹⁷:

Gandersheimli Hrotsvitha (935-975): Hrotsvitha, Ortaçağ kadın yazarları içinde en ünlü yazarlarından biri ve Ortaçağ Latin kültürünün aşk şairlerinden ilki olarak bilinmektedir (Genç, 2011: 277). Yazılarında daima iyiliğin kötülüğe üstün geldiğini kaleme almış, tarih ile değil psiko-tarih ile ilgilenmiş ve bu alanda yine ilk olmayı başarmıştır (Leonardi, 1999: 199-200). Hrotsvitha, Hristiyanlığın ilk ayinsel olmayan oyun yazarı olarak bilinmektedir. Onun azizlerin yaşamına yönelik yenilikçi oyun yazma tarzı Ortaçağ'da tiyatronun uyanışına da katkıda bulunmuştur (Levin vd., 2000: 125).¹⁸

Markyateli Christina (1096-1160): İngiliz hayalci ve münzevidir. 13 yaşında ziyaret ettiği bir manastırdan etkilenip manastıra kapanmak istemiştir. Fakat ailesinin karşı çıkması ve annesinin ısrarları ile birisiyle evlendirilmiştir. Evlendiği erkekle cinsel birliktelik yaşamamış ve kendini inzivaya çekmiştir. St. Albans Manastırı yakınlarında inzivada iken Abbot Geoffrey tarafından evlilik benzeri bir törenle rahibe ilan edilmiştir (Head, 2005: 116).

Hohenburglu Herrad (ö. 1195): Hohenburg'da rahibe manastırında rahibeler tarafından eğitilmiştir. Eğitimlerini iyi bir derece ile bitirdikten sonra, Mount St. Odile Manastırı'nın baş

¹⁶ Bu konuda daha detaylı olarak bkz. Broedel, 2003.

¹⁷ Ortaçağ Avrupası'na bakıldığında tanınırlığı veya etkisi olmuş kadınlar burada özet bir şekilde bahsi edilenlerle elbette sınırlı değildir. Öncelikli olarak dini hayat içerisinde mistik, rahibe, filozof ve tanınırlığı diğerlerine kıyasla daha fazla olan kadınlar ele alınmıştır.

¹⁸ Hrotsvitha'nın hayatı ve eserleri hakkında bkz. Haight, 1965.

rahibi olmuştur, aynı zamanda 1187 civarı inşa edilen bir hastanede başhekimlik yapmıştır. *Hortus Deliciarum* (Zevklerin Bahçesi) adlı bir eser kaleme alan Herrad bu eserinde, felsefe, din, tarih, astronomi, coğrafya, medikal ve botanikten bahsetmiştir. Bu eseri o dönem için ele alınan konular alanında ansiklopedi niteliği görmüştür.

Fransalı Marie (1160-1215): Geç XII. yüzyıl şairlerinden kabul edilen Marie'nin en ünlü eseri *Lais* olmuştur (Genç, 2011: 283). Eserlerinde genelde hayvanları ve köylüleri kötü karakterler olarak göstermiş ve krallık problemleri, karı-koca ilişkileri, toplumun sosyal problemleri gibi konulara değinmiştir. Çağdaşlarına kıyasla çok daha iyi bir eğitim alan Marie, çok iyi İngilizce ve Fransızca bilmenin yanı sıra Latinceyi de bilmektedir. Bu sebeple iyi bir antik ve çağdaş edebiyat yorumcusudur.

Magdeburglu Mechtild: 1207 yılında doğan Magdeburglu Mechtild ikinci derece soylu bir aileden gelmektedir. Ortaçağ'ın etkili özgürlükçü kadın hareketlerinden olan Beginler arasında oldukça önemli bir nüfusa sahiptir (Petroff, 1986: 207). Hristiyan ve mistik bir yazar olan Magdeburglu Mechtild, iyi bir eğitim almış, hayalci deneyimlerini kaleme almıştır. 1282 veya 1297'de ölmüştür.

Hackebornlu Mechtild: Ortaçağ İngiltere'sinde "Maud" ya da "Moll" olarak tanınan Hackebornlu Mechtild 1240 yılında doğmuş ve henüz 7 yaşında iken Helfta manastırına kapanmıştır. Büyük Gertrude (1256-1302) yakın arkadaşı ve hocası olmuştur. Hayalciler içinde en edebi kimliğe sahip olan Gertrude'den etkilenmiş ve *Liber Spiritualis Gratiae* (Ruhani Zarafetin Kitabı) isiminde bir eser kaleme almıştır (Barratt, 1992: 49; Genç, 2011: 277).

Marguerite Porete: 1250 yılında doğan Marguerite Fransız bir mistiktir. Marguerite, kaleme aldığı eseri *Le Miroir des âmes simples* (Basit Ruhların Aynası) içeriği yüzünden engizisyon mahkemeleri tarafından tutuklanıp 1310 yılında Paris'te (Bock, 2004: 13) tıpkı kendisinden önce kadın olmanın bedelini canıyla ödeyen Hypatia gibi yakılarak öldürülmüş ve böylelikle şehit olmuştur (Catto, 2000: 59).

Na Prous Boneta: Tahmini 1290 civarında doğan, düşünce yapısı olarak Marguerite d'Oingt ve Marguerite Porete'e benzeyen bir kadın düşünürdür. XIV. yüzyıl Fransa'sında Fransisken Tarikatı'nın konuşanlarından olmuştur. İnançları yüzünden tıpkı Marguerite Porete gibi suçlanmış ve 1315'te kazığa bağlanarak yakılmıştır (Petroff, 1986: 276).

Pizzanolu Christine (1365-1434): Christine, feminist denilebilecek görüşleri savunan, hissettiği durum, yaşadığı dönem koşulları, baskılar nedeniyle kadınların savunulması gerektiğini dile getiren ilk Fransız yazar olarak bilinmektedir. Ayrıca çok sayıda minyatürlü eserin yazarı ve kopyacıdır (Frugoni, 2005: 381). Bir astrolog ve aynı zamanda eğitimci olan babasının aracılığıyla iyi bir eğitim almıştır. Sienalı Catherina ve Norwichli Julian'ın çağdaşıdır. Pizan'ın toplumsal

cinsiyet bağlamında yarattığı en büyük etkilerden birisi de dinsel sapkınlıklar ve teolojik ayrılıklar suçlamasında erkeklere karşı kadınların sesini çıkartması gerektiğini savunmuş olmasıdır (Genç, 2011: 279).

Pizan kadın ve erkek imgesini uzunca yıllar Fransız aydınlarıyla kamu önünde tartışma cesaretini göstermiş ve pek çok eser kaleme almıştır. Fransız edebiyatının ilk büyük tartışması olan “Kadınlar nedir?” sorunu üzerinde durmuş, sıra dışı yaşamını, yazı yazmasını bu durum ile beraberinde nasıl bir erkek gibi davrandığını anlatmıştır. Öyle ki Paris Üniversitesi şansölyesi Jean Gerson, Pizan’ı *insignis femina, virilis femina*¹⁹ diye nitelendirmiştir (Genç, 2011: 279). Düşüncelerini cesurca kaleme almış olabilen Pizan, eserlerinde kadınları erkekler karşısında dikkatli ve temkinli olmaları konusunda uyarmıştır (Duby, 1994: 437; Bock, 2004: 13-15).

Sienalı Catherina (1347-1380): Papalar ve döneminin güçlü insanları üzerinde büyük etkisi olan (Dalarun, 2005: 50) ve Katolik kilisesinin 6 koruyucu azizesinden birisi olarak kabul edilen Catherina bir mistik, aktivist ve aynı zamanda da bir yazardır. Evlenmeyi reddetmiş ve bir süre evinde münzevi bir hayat yaşamıştır. İtalya civarında yolculuklar yapmış, ailesi hakkında yazılar kaleme almıştır. Yeme alışkanlığını yalnızca ekmek, su ve yeşillik ile kısıtlamıştır. Etkisi o kadar büyüktür ki Avignon Papalığı döneminin son Papası XI. Gregorius’un Avignon’dan Roma’ya dönmesi için onu ikna eden kadın olarak tanınmıştır (Villegas, 2021: 1-9; Genç, 2011: 280). İlk vizyonu ise beş ya da altı yaşında iken Hz. İsa’yı havarileri Paulus, Petrus ve Iohannes ile tahtına oturmuş bir vaziyette görmesi olmuştur (Levin vd., 2000: 32). En önemli eseri, tanrıya ulaşan bir ruh ile tanrı arasındaki diyaloglardan oluşan *Il Dialogo della divina Provvidenza* (Tanrısal Öngörü Diyalogu)dur.

İsveçli Bridget (1302- 1373): Sienalı Catherina gibi papalar da dahil dünyanın önde gelen kişilerine dersler veren (Dalarun, 2005: 50) ve onun gibi koruyucu azizelerden birisi olan Bridget hayalci, nasihatçi ve hacı olan bir kadındır. İlk vizyonunu 7 yaşında gören Bridget’i Bakire Meryem nasihatçi olarak görevlendirmiştir. Fakat o manastıra kapanıp rahibe olmak yerine 13 yaşında bir adam ile evlenerek sade bir hayat yaşamıştır. Bir eş, anne olarak pek çok önemli ismin eğitiminde de yardımcı olmuştur (Levin, 2000: 22).

Norwichli Julian (1342- ?): Hakkında çok az şey bilinen Julian, 1413’te St. Julian Kilisesi’nde “Anachoreta”²⁰ olmuştur. İyi bir teolog ve düşünür olarak göze çarpmaktadır (Barratt, 1992: 95). İlk vizyonunu 13 yaşında iken görmüştür (Petroff, 1986: 299). Azizelik mertebesine yükseltilmemiş olsa da kilisenin liturjik takviminde yerini almıştır (Rolf, 2018: 54). Çalışmaları günümüzün Ortaçağ İngiltere’sinin kadın mistisizm geleneğinde önemli bir rol oynamaktadır

¹⁹ Latince “insignis femina” seçkin kadın, “virilis femina” erkeksi (cesur) kadın anlamına gelmektedir.

²⁰ Yalnız yaşayan kadın, münzevi hayat süren.

(Holleran, 2001: 266; Genç 2011: 281). En önemli eseri gördüğü mistik vizyonları kaleme aldığı *Revelations of Divine Love* adıyla bilinmekte olup bu eser İngilizce olarak yazılmış en erken kitap olarak bilinmektedir.

Margery Kempe (1373-1438): İngiliz iş kadını, yazar, hacı ve mistiktir. Yazdığı otobiyografisi sayesinde iyi bir tanınırlığa sahiptir. *The Book of Margery Kempe* başlığını taşıyan bu eser İngilizcede yazılmış ilk otobiyografi niteliği taşımakta olup (Fuller, 2001: 268; Genç, 2011: 286) Kempe'in yaşadığı çileleri, Avrupa'da ve özellikle Kutsal Topraklarda gerçekleştirdiği yoğun hac ziyaretlerini ve Tanrı ile olan mistik sohbetlerini içermektedir. Kempe'nin bu eserinin ilginç yönü onun okuma yazma bilmemesinden kaynaklı olarak yanına aldığı keşişlere yazdırmış olmasıdır.

2.5 Genel Değerlendirme

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, Ortaçağ Avrupa'sı kadınları incelendiğinde nüfus sayımlarında her ne kadar göz ardı edilen bir kategori olarak sayılsalar da köylü ise tarlalarda, kentli ise ticarete ve elbette dini hayatta kendilerine sınırlı da olsa yer bulabilmişlerdir. Kadının her kötülüğü yapmada birincil sayıldığı bir dönemde her alanda kendilerini gösterebilseler de çeşitli denetimlere kimi zaman az kimi zaman çok olacak şekilde maruz kaldıkları olmuştur. Ortaçağ Avrupa'sı kadını ister soylu, ister köylü, isterse de kentli olsun birçok kısıtlamadan payını almış, zincirler arasında verilen acı mücadelelere maruz kalmıştır. Ortaçağ'ın sonlarına doğru bu kısıtlamalar azalmış, fakat tamamen yok olamamıştır. Bunun temel nedeni ise dönemin Avrupa'sında her alanda etki eden dini uygulamaların ve Hristiyan geleneklerin XIII. yüzyıla doğru tartışılmaya başlanması olmuştur. Bu gelişme, daha sonraları Avrupa'nın her anlamda fikrini değiştirmeye başlayacak bir devrim niteliği taşıyan Rönesans ve Reform hareketleri ile hız kazanmaya başlamıştır (Genç, 2011: 290).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BINGENLİ HILDEGARD: HAYATI VE FELSEFESİ

3.1 Doğumu, Manastır Hayatı ve Ölümü

Bingenli Hildegard, 1098 yılında Almanya'nın Bermersheim²¹ kasabasında dünyaya gelmiştir (Flanagan, 1990: 2). Soylu bir aile olan Hildebert von Bermesheim ve karısı Mechthild'in çocuğu olan Hildegard, döneminin en ünlü kadın filozoflarından birisi olarak kabul edilmesinin yanı sıra “Ortaçağ'ın büyük peygamberi” ve “kadın peygamberi” olarak da tarihe geçmiştir (Davson, 1950: 321). Mainz arşiv kayıtlarında bakıldığında Hildegard'ın ailesinin soyluluk nişanesine sahip olduğu görülmektedir (Akın, 2005: 18). Bermersheim'lı Hildegard'ın çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ilişkin bilinenler henüz kendisi yaşıyorken kayda alınmaya başlayan ve ölümünden sonra Theoderich von Echternach tarafından tamamlanan yaşam öyküsü *Vita*'da yazılanlarla ve kendi eserleri ile mektuplarında zaman zaman geçmişine yaptığı göndermelerle sınırlı kalmıştır. Bu yüzden Disibodenberg Manastırı'na kapanmadan önceki yaşamı diğer dönemlerine nazaran daha bilinemez kalmıştır (Akın, 2005: 25). Zaman zaman kendisini dahi korkutan vizyonlar görebilme yeteneğine rağmen çocukluk yılları sakın geçmiş fakat çoğu zaman hastalıkların pençesinden kurtulamamıştır (Akın, 2005: 13-14).

Hildegard'ın ailesi Kilise'ye bağlı koyu bir Katolik'tir ve inandıkları din bağlamında on çocukları vardır. Hildegard, sonuncu ve Tanrıya adanmış bir çocuk olduğu için henüz yedi günlükken vaftiz sırasında adı sorulduğunda babasının ağzından Tanrı için seçilmiş kul olması adına “Hildegard” ismi çıkmıştır. Hildegard, *hilde* “savaş, mücadele” kökünden savaş veya hüküm süren, mevki anlamına gelmektedir (Akın, 2005: 25, dn. 12). Literatürde “Hildegarde” ve “Hildegard von Bingen” (Bingenli) olarak bilinen isim bazı kaynaklarda “Hildegardis” şeklinde verilmektedir. Hildegard'ın von Bingen şekilde adlandırılması ise onun doğum yeri ile ilgili değildir. O bu lakabı uzun süre görev yaptığı Aziz Rupert Manastırı'nın yer aldığı Bingen bölgesine izafeten almıştır (Temiztürk, 2019b: 27).

Eski Ahit metinlerindeki *İster toprağın ürünü ister ağacın meyvesi olsun, toprakta yetişen her şeyin ondalığı Rabb'e aittir. Rab için kutsaldır* (Bkz. Levililer 27/30) sözleriyle ilişki kurularak onuncu çocuk olarak dünyaya gelen Hildegard, tanrı yoluna adanmıştır. Bu adanma için Hildegard, küçük yaşta yaklaşık 67 yıl boyunca münzevi bir hayat süreceği, Disibodenberg'deki Benedikten Manastırı'na kapanmıştır.²²

²¹ Günümüzde Almanya'nın batısında Rheinland-Pfalz eyaletinde yer alan bir kasabadır.

²² Hildegard'ın kaç yaşında manastıra girdiğine dair farklı iki görüş vardır: Sekiz yaşına geldiğinde ailesi tarafından manastıra teslim edildiğine dair bilgi için bkz. Rullmann, 1996: 81. On dört yaşında kendi isteği ile manastıra kapandığına dair ilgi için bkz. Akın, 2005: 14.

Ortaçağ Batı dünyasında kalabalık ailelerde doğan çocukların aileleri ile pek fazla anıları bulunmamaktadır; çünkü doğar doğmaz çocuklar süt nineye verilmektedir (Akın, 2005: 36). Hildegard da kalabalık bir ailede doğan bir kız çocuğu olarak bu durumu yaşamak zorunda kalmıştır. Hildegard'ın ailesi süt ninesi olarak Rahibe Jutta'yı tutmuştur (Akın, 2005: 42). O, her şeyini Jutta ile paylaşmış, Jutta'yı kendisine bir hoca ve yoldaş olarak belirlemiştir (Akın, 2005: 38). Rahibe Jutta, Hildegard'ın aksine üst soylu, güzel, varlıklı bir Sponheim lordunun kızıdır. Babası henüz Jutta üç yaşında iken ölmüştür, fakat bu Jutta'nın eğitimine olumsuz bir etki göstermemiş, kendisi iyi bir eğitim almıştır. 10 yaşına geldiğinde korkunç bir hastalığa yakalanan Jutta, eğer bu hastalıktan kurtulursa kendisini Tanrı'ya adayacağına ve manastıra kapanacağına dair söz vermiştir. İyileştiğinde ise çevresindeki soylu birçok erkeğin evlilik teklifini reddetmiş, Mainz Başpiskoposu Ruthard'a danışarak başını kapatmış (Beuys 2003: 32; Akın, 2005: 43), 1112 yılının 1 Kasım günü ise Hildegard ile Jutta beraber manastıra kapanmışlardır (Akın, 2005: 44-45).

Hildegard'ın yaşadığı bu zaman dilimi içerisinde insanların büyük bölümü yetersiz beslenmeden ve salgın hastalıklardan dolayı henüz 30'una varmadan ölmektedir. Bu yüzden XII. ve XIII. yüzyıl Ortaçağ tarihinde uzmanlaşmış Le Golff'un araştırmasına göre 40 yaş olgun yaş olarak kabul edilirken, 50 yaş ise ileri yaş olarak tanımlanmaktadır (Le Golff, 1999: 189). Böyle bir çağda yaşamasına rağmen Hildegard'ın 81 yıl gibi uzun bir hayat sürmesi ilk başta şaşırtıcı gelse de çağının insanlarından farklı olarak çocukluğundan itibaren doğaya, bitkilere, canlı/cansız her nesneye olan merakının onun bu uzun yaşamında önemli bir rol oynadığı söylenmektedir (Akın, 2005: 37-38).

Hildegard üç yaşından itibaren -yakalandığı hastalıklara bağlı olarak da- hayaller görmeye başlamış ve hayatının ilk yıllarında ortaya çıkan bu fenomen hakkında sonraları şunları yazmıştır:

Üç yaşındayken devasa bir ışık gördüm, ruhum titredi; ama çocuk olduğum için söyleyemedim. 15 yaşıma kadar bu tür pek çok şey gördüm. Bunları olabildiğince saklıyordum. Bazılarını anlattığım da duyanlar bile bunları nereden bildiğimi soruyor ve nereden geldiğine şaşıyorlardı. Ben de şaşıırıyordum. (Rullmann, 1996: 81; ayrıca bkz. Flanagan, 1990: 147).

Hildegard'ın gördüğü bu vizyonları (hayalleri) uyurken mi yoksa uyanıkken mi gördüğü bilinmemektedir. Bu yüzden Hildegard'a gördüğü bu vizyonlarında etkisi ile Almanca kadın peygamber anlamına gelen *Prophetin* unvanı verilmiştir. *Prophetin* dışında her şeyi bilen

kimliği ile Antikçağ'da yaşamış ve kehanetleriyle ünlü *Sibylla*'ya izafeten *Hiltgart Sibyll* olarak da tanınmıştır (Akın, 2005: 39, dn. 30).

Hildegard, çekimser karaktere sahip bir birey olarak pek az insana güvenmiştir. Kendisini hayatı boyunca Latince bilgisiz, eğitimsiz anlamına gelen *indocta* olarak tanımlamıştır. Oysaki Rahibe Jutta ile geçirmiş olduğu manastır yaşamında pek çok şey öğrenmiş, fakat bunu tam anlamıyla bir eğitim olarak görmemiştir (Akın, 2005: 78, dn. 87).

Kendisine akıl hocası olarak da yoldaşlık eden Jutta'nın, yaşadığı yüzyılda yaygın bir ibadet biçimi olan asketizm (çilecilik) biçimi ile ibadet etmesi yavaş yavaş sonunu getirmiş ve Hildegard ile yolları ayrılmıştır. Hildegard'ın Jutta'sı bu çilekeş ibadet etme biçimiyle çok fazla zayıf düşmüştür. Yetersiz beslenme, sırtında ilk ayinden son duaya kadar taşıdığı bilinen zincir kemer, yalınayak dolanmalar gibi birçok çileyi, arınmayı hızlandırma amacı ile sürdüren Jutta, bunu tüm kadınların da Tanrı için yapması gerektiğini savunmuştur (Akın, 2005: 82). Çünkü Havva'dan itibaren kadınların Havva'nın soyu olarak -yani ilk günah- günahlardan arınması gerektiğini düşünmüştür. Oysaki manastır geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan Aziz Benedictus, Filistin çöllerinde sıkça görülen bu çilekeş ibadet biçimini onaylamamıştır. Bu ibadet biçimi Jutta'nın 1136'nın Kasım ayından 24 yıl beraber yaşadıkları Disibodenberg Manastırı'na değin henüz 44 yaşında iken Hildegard'ın yanında ölümüne sebep olmuştur (Riley, 1998: 31; Akın, 2005: 83).²³

Manastıra kapanmalarından kısa bir süre sonra akıllı ve ibadeti ile manastırın gözdesi haline gelerek başrahibe olan Jutta'nın ölümünün ardından Disibodenberg Manastırı'nın başrahibesi Hildegard olmuştur (Akın, 2005: 84). Hildegard'ın başrahibe olduğu dönemlerde Ortaçağ reformları adı altında manastırlarda yeni kurallar oluşmaya başlamıştır. Bunlardan birisi de artık yalnızca soylu ailelerin kızlarının rahibe olarak manastırlara kabul edilecek olmasıdır. Yeni kuralları onaylayarak rahibe seçimlerinde soylu ailelerin kızlarını kabul ettiği bilinen Hildegard'ın bu durumu onayladığı şu sözleriyle beraber daha net anlaşılmıştır: *Hangi insan koyunlarını, öküzlerini, ineklerini, keçilerini ve eşeğini yani bütün sürüsünü birbirinden ayırmaksızın bir ahırda birlikte tutar? Öyleyse, farklı halk kesimleri arasında... farklılaşmalar (tabakalaşmalar) elbette olacaktır* (Akın, 2005: 85).

Disibodenberg Manastırı yaşamından sonra Hildegard, 1147-1150 yılları arasında Bingen yakınında Rupertsberg'de kendi manastırını kurma kararı almıştır (Gleichen, 2007: 28). Bu manastırı kurarken birçok zorlu mücadeleden geçmiştir. Yalnızca kadınlar için kurulmuş olan Rupertsberg Manastırı'na keşişler kuşkuyla yaklaşmıştır. Çünkü normalde

²³ Jutta'nın Disibodenberg manastırındaki hayatı ve Hildegard ile olan yakın ilişkisi hakkında ayrıntılar için bkz. Hotchin, 1996: 103-123.

kadınların manastırı erkek manastırlarının himayesi altında bulunmaktadır. Fakat 1158 yılında Hildegard bu durumu değiştirmiş, manastırının bağımsızlığını ilan etmiştir. Kendi rahibeleri ile keşişlerin eşitliğini kabul etmiş ve rahibelerin keşişler ile aynı yerlere oturup, ilahi söylemlerine onay vermiştir.

Hildegard'ın çocukluğundan ölümüne kadar gördüğü vizyonları (hayalleri) onun kehanet yeteneği olduğunun bir göstergesidir. Fakat bu yeteneğin onaylanması için Papa III. Eugenius'un onay vermesi gerekmiştir. 1147 yılında Eugenius onayı vermiş ve bu onay sonrası Hildegard artık önemli bir isim haline gelmiş; sık sık vaaz gezilerine çıkmaya başlamıştır (Gleichen, 2007: 28). Kadınların vaaz vermesinin yasak olduğu bir dönemde Hildegard'ın bu cesur hareketi de her ne kadar Papa III. Eugenius tarafından onaylanmış olsa da kamu tarafından kuşku ile karşılanmıştır. Benedikten Keşişliğinin tarihi boyunca, bir rahibenin veya başrahibenin kamu önünde vaazlar verdiği görülmemiştir (Rullmann, 1996: 83). Kamu işlerinde görevli birçok önemli isim Hildegard'dan tavsiyeler istemiş, ona danışarak işlerini ilerletir hale gelmiştir. Bu durum Hildegard'ın toplumda artık sevilen ve saygı gösterilen bir insan olmaya başladığını göstermiştir. Dönemin erkeklerinin dahi çok nadir yapabildiği kilise mensuplarını eleştirebilecek cesareti Hildegard gösterebilmiştir (Wöhler, 1990: 185). Hildegard'ın kilise mensuplarına karşı eleştirileri onun bir kadın olarak döneminde önemli bir ünü olduğunu ve kendisine saygı gösterildiğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Papalar, piskoposlar, krallar gibi önemli birçok isimle mektuplaşmış ve fikir alışverişinde bulunmuştur. Bunların yanı sıra pek çok rahibe ve keşiş ile de mektuplaşmış, bağlantılar kurmuştur. Kendisi gibi vizyon görme yeteneği olan Elisabeth von Schönau²⁴ ile iletişim halinde olması da bu bağlantılar arasında önemli bir yer tutmuştur (Lanczkowski, 1988: 80-100 ; Rullmann, 1996: 89). Papalık seçimlerine karışarak çağın Kutsal Roma ve Alman İmparatoru olarak bilinen Friedrich Barbarossa ile ters düşmüştür (Temiztürk, 2019: 28). Bu durum Hildegard'ın yalnızca manastır içinde kalmamış bir mistik olduğunu göstermiştir. Kilise içinde ayrılıklardan rahatsız olan Hildegard, bu durumu sonlandırmak için Friedrich ile iletişimini daima sıcak tutmuştur. Friedrich'in kral olduğu ilk yıllarda Hildegard kendisine bir mektup yazarak hem onu tebrik etmek istemiş hem de ona bazı öğütlerde bulunarak aralarındaki bu ayrılıkları sonlandırmayı ummuştur. Bu mektuba olumlu cevap veren Friedrich, onun kutsal bir kadın olduğunu ilan edip sarayına çağırması ve ondan kendisi için dua etmesini talep etmiştir (Baird, 1994: 77). Araları çok iyi olan Hildegard ve Friedrich 1159 yılında papalık seçimleri sürecinde tartışmaya

²⁴ Elisabeth von Schönau (1129-1141/42) ilk önceleri rahibe daha sonra Hessen'de Doppelkloster'de başrahibe olmuştur. Sıkı perhiz hayatı yaşayan Elisabeth, 1152'den sonra vizyonlar görmeye başlamış ve bu vizyonlarını kaleme almıştır. *Das Buch der Wege Gottes* (Tanrı yolunun kitabı) adlı eseri Ortaçağ'da çok fazla okunan ve vizyonlarını, dualarını, yazdıklarını kaleme aldığı eseri olarak bilinmektedir. Von Schönau ve vizyonları hakkında detaylı bilgi için bkz. Clark, 1912.

başlamışlardır. Friedrich'in seçtiği papaların ayrılıklara yol açacağı fikrinde olan Hildegard, Eski Ahit Çıkış 22:24 bölümünde geçen *Yaşamak istiyorsan bana kulak ver. Yoksa kılıcım seni mahvedecek* cümlesiyle onu uyarmıştır. Hildegard ayrıca onu deli, küçük bir çocuk olarak tanımlayarak kör olmasının onun doğru işler yapmasının önünde engel teşkil ettiğini belirtmiştir (Baird, 1994: 77; Temiztürk, 2019b: 381).

1165 yılında Eibingen'de Aziz Rupert adında ikinci bir manastır açan Hildegard, yine yalnızca kadınlar için bu manastırı açmıştır; fakat bu manastırda yalnızca soylu ailelerinin kızlarını değil, zengin burjuva kızları da kabul etmiş ve o dönemin koşulları göz önüne alındığında bu durum devrim niteliği taşımıştır. Her devrimin getirileri olduğu gibi Hildegard da döneminde üst düzey Kilise yetkilileri ile sık sık tartışma yaşamıştır (Gleichauf, 2007: 29). Gerek Kilise yetkilileri gerek Friedrich ile olan tartışmalarının Hildegard'ı olumsuz etkileyeceği düşünülürken Friedrich 1163'te Aziz Rupert Manastırı'na imparatorluk koruması vermiştir. Bu durumda gerçek anlamda Hildegard'ı kutsal bir kadın olarak kabul ettiğini, imparatorluk işleri için dua etmesini istediğini, çekişmelerinin din-siyaset kavgasına dönüşüp imparatorluğa zarar vermesinden sakındığını anlamasını sağlamıştır. Soylu bir aileye sahip olan, yaşadığı dönemin önemli kişileriyle mektuplar aracılığıyla ilişkiler kuran ve bir yandan da Papa ile sıcak ilişkiler içinde bulunan Hildegard'ın bunları kullanarak bir muhalefet yaratması olası görülmüştür. 1122 yılına kadar süren bu mücadele Hildegard'ın ölmesinden sonra Papalık lehine zaferle sonuçlanmıştır (Temiztürk, 2019: 29).

Hildegard, 1150 yılından sonra çeşitli sağlık problemleri ile boğuşmuş ve hayatında kendisini etkileyen insanların kaybıyla zorlu bir döneme girmiştir. Özellikle Jutta'nın ve Aziz Rupert Manastırı zamanlarında yardımcısı olan Richardis ve yazmanı Volmar'ın ölmesi onu oldukça yıpratmıştır. Bunlara, çocukluğundan beri sahip olduğu hastalıklar, gördüğü vizyonlarının kabul edilmesi sürecinde yaşadığı olumsuzluklar da eklenmiş ve 17 Eylül 1179 tarihinde Bingen'de hayata veda etmiştir (Akın, 2005: 217; Temiztürk, 2019: 27).

Hildegard ölümünden sonra azize olabilmesi için mücadele verilen ender kadınlar biri olmuştur. Bununla birlikte, 1233 yılında Papa IX. Gregorius'un başlattığı azizelik süreci çeşitli sebeplerden dolayı bitirilememiştir. Bitirilememesinin sebepleri arasında, Hildegard'ın yaşamını ve gördüğü vizyonları soruşturan ekibin yaptığı özensiz düzenlemelerin ve isim, tarih vs. gibi detaylar hakkındaki eksikliklerin rol oynadığı düşünülmüştür (Newman, 1998: 15; Temiztürk, 2019b: 394).²⁵ Sponheimli Trithemius'a göre ise bir soruşturma daha 1243 ve 1317 yılları arasında yapılmış, ancak o dönemde de kanıt yetersizliğinden günümüze değin

²⁵ Bununla birlikte Mainz başpiskoposluğunun ve Mainz'lı ruhban elitin onun azize ilan edilme sürecini kasten geciktirerek bir nevi cezalandırdıkları düşünülmektedir. Bu konuda bkz. Horst, 2002: 220-221; Akın, 2005: 220.

Hildegard'a azize unvanı verilememiştir (Newman, 1998: 15). Hildegard ölümünden sonra unvan ona verilme dahi günümüze değin hep azize olarak anılmıştır. Hildegard kültü daima aktif kalmış ve Bingenli Hildegard 1940'tan itibaren Almanya'da düzenli bir şekilde anılmıştır. Ölüm tarihi olan 17 Eylül'deki anma etkinliklerinin (Newman, 1998: 15) yanı sıra ölümünün 800. yılı anısına Alman Posta Teşkilatınca Hildegard'a ithafen pullar basılmış, doğumunun 900. yılında ise onun anıldığı ve birçok ülkeden katılımcıların yer aldığı bir sempozyum organize edilmiştir (Temiztürk, 2019: 394). UNESCO, Hildegard'ın yaşadığı Bingen yerleşimini Dünya Mirası Listesine dahil etmiş ve sonrasında burası Hristiyanlarca bir hac ve mistik yolculuk yeri olarak kabul görmüştür (Temiztürk, 2019: 394, dn. 75).

Hristiyan düşüncesinde ve mistik öğretilerde önemli bir yere sahip olan Hildegard'ı diğer mistiklerden farklı kılan niteliklerin başında Benedikten Manastır ekolüne sağladığı dinamizm gelmektedir (Temiztürk, 2019b: 28). Soylu kimliğiyle kadınlara özel manastır kurması, vaaz gezilerine çıkması Benedikten manastırına getirdiği dinamizmde önemli bir rol oynamaktadır. Hildegard'ın dinamik mistisizmi ve siyaset ile Papalık seçimlerine müdahil olmasına kadar bir Ortaçağ kadını olarak göstermiş olduğu yayılım oldukça etkileyicidir.

3.2. Eserleri

Hildegard'dan geriye üç büyük eser kalmıştır. Teolojik-felsefi baş yapıtı olarak da bilinen bu üç eseri *Vizyon Üçlemesi* adıyla tanınmaktadır (Rullmann, 1996: 83). Bu serinin ilki olan *Scivias*²⁶ (Yolları Bil) üzerinde on yıl çalışmıştır (King-Lenzmeier, 2001: 31). Bu eserde hepsi insanın kozmosa ve Tanrı'ya ilişkin konumunu işleyen üç vizyonunu betimlemiştir. O bu çalışması hakkında uzunca yıllar kuşku duymuştur. İlk kez 1147/48 yılında, ünlü Fransız keşiş ve mistik Clairvauxlu Bernard²⁷ aracılığıyla, Papa III. Eugenius'un o zamana kadar tamamlanmış bölümü kutsamasının ardından yapıtını tamamlamıştır. Bundan sonraki bütün eserlerinde Benedikten keşişi ve sekreteri Volmar 1773'teki ölümüne dek kendisine destek vermiştir (Rullmann, 1996: 84). Ölümün ardından bu görevi keşiş Wilbert almıştır. Bu durum, iki keşişin Hildegard'ın kitaplarını yazarken kendi fikirlerini de kitaplara eklemiş olabileceği kuşkusuna sebep olmuştur.²⁸ Oysaki Hildegard sekreterlerinin neler yaptığı ile ilgili günlüğüne şunları yazmıştır: *O, sadece pek de bilmediğim gramer kurallarını, zamanları, cinsleri*

²⁶ Bu başlık aslında *Tanrının yollarını bil* ifadesinin kısaltmasıdır. Bu konu hakkında bkz. King-Lenzmeier, 2001: 30; Temiztürk, 2019: 128.

²⁷ Clairvauxlu Bernard hakkında ayrıntılı olarak bkz. Evans, 2000.

²⁸ Sekreterler kadın olduğunda, yazar veya bilim insanı erkeklerin bir yapıtının ortaya çıkmasında, sekreterlerin katkısı olabileceği kuşkusuna hiç rastlanmamıştır. Bu durum oldukça dikkat çekicidir. Buna karşılık bir erkeğin yardımcı olması da pek rastlanır bir durum değildir. Ayrıca bkz. Schrader ve Führkötter, 1956: 180.

düzeltiliyordu. Ama anlamı, anlaşılması açısından bir ekleme veya katkıda bulunmuyordu (Führkötter, 1972: 42).

Hildegard vizyonlarını, Meister Eckhart dışındaki erkek ve kadınların aksine, bir kriz haline bürünerek görmemiş, kaleme aldığı yazılarında bu durumun uyanık bir görme hali olduğunu dile getirmiştir. Kendisini Tanrı'nın bir eşi olarak değil, daima yaratan olarak ele almıştır. Bu yüzden eserlerinde kozmosun bütünüyle ilgilenmiş; başka birçok mistik kadının sırf sübjektif olarak yaşamış olduğu vizyonlarının çok daha üstü bir vizyon görme ve aktarabilme boyutlarına ulaşmıştır (Schipperges, 1985: 19). Bununla birlikte Hildegard, tinselliğini bilinçli olarak döneminin skolastiğinden ayırmayı başarmıştır. *Tanrı insan şeklinde aranamaz ve insani süzgeçten geçirilemez; çünkü Tanrıda Tanrı olmayan hiçbir şey yoktur* (Führkötter, 1990: 44). *Scivias* 'da mistik kadın ruhunu yansıtmış, yaratıcıyı ön plana çıkarmış, kozmos ve insan arasındaki ilişkileri çevreleyen vizyonlarını kaleme almıştır. Kozmosun yaratılışını, ilk günahı, yeniden doğuşu, kurtuluşu ele almış, iyi ile kötü arasındaki ayrımı, Tanrı ve *Lucifer* arasındaki çelişkili durumları işlemiştir (Rullmann, 1996: 84).

Hildegard eserlerini, soyut ifadeler yerine anlatımı güçlü yüksek imgeleme tarzı ile kaleme almıştır. Örneğin ona göre Dünya, Tanrı tarafından tutulan bir tekerlektir. Ortasında insan durur; iyi ile kötü arasında seçim yapmak zorundadır. Kendi yaşamında ve hayatının seyrinden sorumlu olan insan bu tercihlerinin sonuçlarından da sorumludur. Bu çerçevede en yüce görevi, kozmosla Tanrı arasındaki uyumu tekrar tekrar yakalamak olmalıdır (Gleichauf, 2007: 29).

Vizyonlar Üçlemesi'nin, *Liber Vitae Meritorum* (Yaşamın Faydalarının Kitabı) adlı ikinci eserini 1158-1161 yılları arasında kaleme almıştır. Bu kitabın ağırlık noktasını “Doğru eylem nedir?” problemi oluşturmuştur. Hildegard, erdemlerle kötü alışkanlıkların kişiliğe bürünmesini ele almış ve odağı bu noktaya çevirmiştir. Bu eserinde Hildegard, erdemlere ve kötülöklere karakterize bir yön vermiş ve onları çiftler halinde dramatik tartışmalar olarak eserine yansıtmıştır (Rullmann, 1996: 85). Örneğin böyle bir tartışmada karamsarlık şöyle konuşmuştur:

“Kurtuluşum nedir, eğer ağlamak değilse? Nasıl bir hayatın içindeyim, eğer acı çekmek değilse? Ve bana ne yardım edebilir, ölümden başka? Hangi yanıt verilecek bana yok olmaktan başka?...” Buna tanrısal sevinç şöyle yanıt verir: “Sen azap özlemcisisin ve başka bir şey istemiyorsun. Tanrı çağrılmak ve iyiliğinin aranmasını ister. Kendin için kötüyü istiyorsun ve Tanrı'na güvenmiyorsun (Faber, 1989: 168).

Hildegard bu eserinde iyiyi ve kötüyü, bunların öteki dünyadaki ödül ve cezalarını anlatmıştır. Bu eseri ile yalnızca felsefi spekülasyonlara olan tutkusunu değil, aynı zamanda doğru gözlem yeteneğini, insan doğasına dair derin enginliğini ve kişisel vizyonlarına dayalı insan kusurlarını algısal olarak karakterize etme yeteneğini de ön plana çıkarmıştır (Scholz, 1980: 364).

Hildegard'ın en dikkat çeken eseri ise bu üçlemenin sonuncusu olan *Liber Divinorum Operum*'dur (İlahi Eserler Kitabı). Hildegard insanı kozmosla iç içe ele almış ve insan ile kozmos arasındaki benzerlikleri bu eserde ortaya çıkarmıştır (Schipperges, 1965: 40). *Liber Divinorum Operum*'da daha önceki görüşlerini gözden geçirmiş; makro ve mikro kozmos arasındaki uygunluk hakkında da güçlü bir çalışma yapmıştır (Rullmann, 1996: 85). Dünyanın merkezine insanı koyması, insanın dünyadaki öteki varlıklardan daha önemli olduğunu göstermiştir. Hiyerarşik bir dünya modeli betimleyen Hildegard, insanı, hayvan ve bitkinin üzerinde konumlandırmıştır (Gleichauf, 2007: 30). Kendisi bu durumu şu sözleri ile netleştirmiştir (Gleichauf, 2007: 30): *Çünkü, ellerini ve kollarını simetrik biçimde göğsünden yanlara doğru açtığı zaman, insanın boyu ve eni eşittir, tıpkı gök kubbenin eniyle boyunun eşit olduğu gibi.*

Bingenli Hildegard'ın bu üç eserinden başka çeşitli alanlarda kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır. Bunlar kategorik olarak çoğunlukla bilimsel ve tıbbi içerikli eserlerdir. Her ne kadar vizyonlarıyla ilgili eserlerinde tasvir edilen kozmos ve doğa ile ilgili görüşlerini tamamlayıcı nitelikte ele alsada diğer eserleri odak noktası ve kapsamı bakımından oldukça farklıdır ve onun vizyonlarıyla ilgili deneyimleriyle ilişkili bulgular bulunmamaktadır. Bu eserler daha çok onun manastırın bahçesinde ve revirinde edindiği şahsi tecrübeler ve aynı zamanda manastır kütüphanesinde yaptığı geniş çaplı teorik okumalara dayanmıştır (Glaze, 1998: 125-148). Hildegard, teşhis ve tedavide edindiği pratik tedavi yöntemlerini, daha çok ruhsal iyileştirme üzerine odaklanan bütüncül metotlarla birleştirip bunları fiziksel hastalıkların iyileştirilmesinde kullanmıştır. Değerli taşlar ve bitkileri kullanarak hastaları tedavi etmesiyle ünlenen Hildegard, bu özelliğini Yaratılış'taki *evrende var olan her şeyin insan yararına olduğu* düşüncesi üzerine dayandırmıştır (Hozeski, 2001: xi-xii). Bu anlamda Hildegard'ın ilk eseri *Physica* başlığını taşımaktadır. 9 bölümden oluşan bu eserde değişik bitkilerin, taşların ve hayvanların bilimsel ve tıbbi özelliklerini tanımlamaktadır. *Causae et Curae* ([Hastalığın] Sebepleri ve Tedavileri) başlığını taşıyan diğer önemli eserinde ise insan bedeninin keşfi, onun doğayla olan bağlantıları ve değişik hastalıkların sebepleri ve tedaviler üzerine yoğunlaşmıştır (Newman, 1997: 11). Hildegard bu eserinde pek çok hastalığa ya da sağlık sorununa karşı pratik tıbbi tedavi yöntemleri sunmuş, yaralanma, kırık çıkık gibi çeşitli rahatsızlıklara çözümler

getirmeye çalışmıştır. Hildegard'ın manastırda asistanlarını eğitmek için de kullandığı düşünülen bu kitabın tarihsel önemi kuşkusuz Ortaçağ'da çoğunluğu kadın olan pratisyen hekimlerin deneyimlerini yazmış olmasıdır. Bu haliyle söz konusu eser Ortaçağ'daki tıp uygulamaları hakkında bilgi edinebileceğimiz önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Son olarak Hildegard'ın alternatif bir alfabe ya da dil geliştirdiğini ve bununla bir eser meydana getirdiği bilinmektedir. *Lingua ignota* ya da *Litterae ignotae* olarak bilinen ve manastır rahibeleri için şifreli bir dille yazılan bu eser yak. 900 seçme kelimeden oluşmakta ve teoloji ile erdemlerden bahsedilmektedir (Temiztürk, 2019: 130-131).

3.3. Mistisizmi, Vizyonları ve Felsefesi

Hildegard'ın mistisizmini anlamak için önce mistisizm kavramının dinler tarihindeki yeri, önemi ve anlamından kısaca bahsetmek gereklidir. Mistisizm kelimesi etimolojik olarak Eski Yunanca “gözleri ve ağzı kapatmak” anlamına gelen *μύειν* (myein) (Liddle ve Scott, 1996: 456) fiilinden türetilmiş (Sherbok, 1994: 2), buradan “gizemlerle ilgili” anlamına gelen *μυστικός* (mysticismus) sıfatı türemiş, o da önce Latince'ye geçip oradan da Fransızca üzerinden dilimize geçmiştir.²⁹

Mistisizm dinin batıl inançlar bakımından kabul edilmesinin yanı sıra dini gelenekleri aşan bir düşünce sistemi olarak da ele alınmıştır. Mistisizm, ispatlanması neredeyse imkânsız, yalnızca kişisel deneyimlere dayanan bir kavram olmasına rağmen tarihte mistisizmi dinin salt gerçek varlığı olarak içselleştiren pek çok durum meydana gelmiştir (Temiztürk, 2019: 13).

Mistisizm kavramı, eski dönemlerin aksine modern çağlarda kişisel psikolojinin bir ürünü, bir sanrı veya kendinden geçme durumu olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde batıl inanç kadar gerçek olarak da tasavvur edilmiş mistisizmin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı çok net değildir ve mistisizmi kuran ya da kurulmasına vesile olan bir organizasyon belirlemek zordur. Birtakım araştırmacıların düşüncesine göre mistisizmin kaynağını saptamaya yönelik gayretler, yanıtını asla bulamayacağımız boş girişimler olarak kalacaktır (Demirci, 2015: 7). Antik Yunan ve gizem dinleri ile modern dini geleneklerden unsurlar içeren mistisizm, monoteist üç büyük din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in haricinde Hinduizm, Budizm gibi başka inançlarda da kendisini göstermektedir (Temiztürk, 2019: 13). Ancak, Aydınlanma Çağı ile mistisizmin etkisinin azaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bu dönemle birlikte mistik düşünceler, dini ya da dogmatik düşünceler, bilimsel bilgi ve rasyonalist fikirlerin altında kalmıştır. Temiztürk'e göre yakın zamanda katı

²⁹ Kelimenin etimolojik kökeni hakkında bkz. Beekes, 2010: 988.

seküler yaşam teorilerinin giderek zayıflaması ve toplumsal sorunlarda dinin kurtarıcı etkisinin yeniden ön plana çıkması söz konusudur ve bu bağlamda mistisizm Batı inanç sistemlerinde tekrardan aktif hale gelmeye başlamıştır (Temiztürk, 2019: 14). Bu durum özellikle sosyal medya ve popüler kültürün etkisiyle daha da belirginleşmiştir. Bu anlamda Hristiyan din bilimcileri ve kilise yöneticilerinin genç nesillerin bu eğilimini fark ettiğini ve onların mistik yönlerine odaklanarak yaptıkları çalışmalar ile onları tekrar dine davet etmenin yollarını aradıkları söylenmektedir (King, 2004: 1). Mistisizmin yeniden canlanması ile Hristiyanlar, yeniden kendi kitaplarına yönelmişler ve köklerindeki mistik geleneği yeniden başlatmışlardır (Sherbok, 1994: 2).

Hildegard'ın yaşadığı çağda Papalık kontrolü altındaki kilise, bir yandan Ortodoks Hristiyanlığın yürütücüsü rolünü devam ettirirken diğer yandan da dinden sapan kişilerle mücadele vermiş ve mistik akımların denetimi gibi çeşitli problemler ile uğraşmıştır (Temiztürk, 2019: 74). Kilise, XII. yüzyıldan sonra kendisine karşı gelen heretik grupları, bir yandan Ortodoks Hristiyanlığın dışında kalan cahil ve kötü niyetli gruplar olarak suçlamış; öte yandan da onlarla mücadele için engizisyon mahkemelerini oluşturmuştur (Lambert, 2015: 12). Dolayısıyla Hildegard, sapkınlarla mücadelenin verildiği, iki haclı seferinin düzenlendiği, imparatorluk ve rahipler sınıfının bitmek bilmeyen kaotik olaylarının bulunduğu bir dönemde yaşamıştır.

Hristiyanlık içinde yer alan mistik yönelimler ilk dönemlerde şehit olma, asketizm gibi idealler çerçevesinde meydana gelen ve genel itibarıyla kişisel tecrübelerle dayanan hareketler olarak kabul edilmiş, Ortaçağ'a gelindiğinde bireysel tecrübelerin yanı sıra sosyal bilinçlenmeyi arttıran ve daha organize bir şekilde davranan gruplara dönüşmüştür (Temiztürk, 2019: 76). Bu da mistiklerin toplumsal düzeni koruma ve toplumsal huzuru sağlamada önemli rol üstlenmesine sebep olmuştur. Bu dönemde kilise, büyücü olarak gördüğü kadınlara karşı cadı avı ve korku üzerine kurulu sert tutumlu bir Hristiyanlığın büyümesine zemin hazırlarken, kamunun manevi huzurunu mistikler karşılamıştır (Le Goff, 1999: 21). Mistikler halk tarafından şifacı kimlikleri ile tanınırken onlara duyulan saygı da aynı oranda artmıştır. Azizler ve azizeler, insanlara mucizeler gösteren bir tür ilahi güç taşıyıcıları olarak değerlendirilmiştir (Coakley, 2006: 9; Temiztürk, 2019: 76).

Kilise, mistik akımlar konusunda oldukça dikkatli bir siyaset izlemiştir. Mistik akımlar sayesinde kilisenin gücü artmış, insanlar daha dindar bir yaşam sürmeye başlamış; insanların kiliseye yaptığı bağışlar artmış ve böylece sapkın davranışların engellenmesine katkıda bulunulmuştur. Buradan yola çıkarak mistik bir rahibe olan Hildegard'ın da kilise tarafından desteklendiğini söylemek mümkündür.

Ancak yalnızca yukarıda bahsi geçen konularda desteklenen mistik hareketlerin özerk tavırlarının kilisenin otoritesini sıkıntıya düşüreceği düşünülmüş; bazı noktalarda kilise mistik hareketlere karşı tedbirler almıştır. Hildegard sonrasında bu tedbirlerin daha da sıklaştığı görülmüştür (Temiztürk, 2019: 81). Zamanla büyüyen bu çatışma ortamında, kiliseye karşı giderek artan ve kutsal bir güç olarak görülen mistik akımlara din adamları tarafından kısıtlamalar getirilmiştir. Papalık, XII. yüzyılda aziz ve azize ilan edebilme gücünü eline almış, böylece aziz ve azizelerin seçilmesinde otoritesini gerekli görmüştür (Le Goff, 2017: 363).

Hildegard hem eserleri ile hem de yaşadığı dönemdeki etkinliği ile Hristiyan düşüncesine birçok katkıda bulunmuştur. Hayat öyküsü olarak bilinen *Scivias*'ı ve yazdığı diğer eserleri Hristiyan mistisizmine aynı pencereden farklı bir göz ile bakabilmeyi öğretmiştir. O, pek çok özelliğiyle erken Rönesans döneminin temsilcisi olarak gösterilmiştir. Bunlar arasında kadınların yoğun olarak bulunduğu ve erkeklerden bağımsız olma cesaretini göstermesi; rahibelerin *magistrası* olması, halka ve rahiplere yönelik vaazlar vermesi, kilise müzikleri besteleyip medikal içerikli eserler yazması ve bunları resimlerle zenginleştirmesi gibi sebepler ön plana çıkmıştır (Dickens, 2009: 29; Temiztürk, 2019b: 394).

Kendisinden sonra gelen mistiklere yol gösterici niteliğinde geliştirmiş olduğu mistik düşünceleri olmuş ve kaynak görevi görmüştür. Çocukluğundan beri görmüş olduğu vizyonları, mistik düşüncesinde ve sembolizminde etkili bir örnek olmuştur. Bu gördüğü vizyonlar yalnızca mistisizmini değil, doğa bilimi, kozmoloji ve sanat gibi birçok alanda kendini göstermiştir. Mistik gelenekler bir önceki bölümde de bahsi geçtiği üzere o dönemin Hristiyan inancı ile kimi zaman farklılıklar göstermiştir. Bunun apaçık farkında olan Hildegard, Ortodoks çizgisinden taşmamış; gördüğü vizyonlar çerçevesinde çizmiş olduğu ideallerini Hristiyan öğretileri bakımından ifade etmeye çalışmıştır (Temiztürk, 2019: 180). Hildegard, diğer mistiklerden farklı olarak Hristiyan geleneğinden taşmayarak ilerleme kaydettiği için çok yönlü bir düşünce geliştirmiş; yalnızca ibadet odaklı, mistik teorilerini pratiklere bağlayarak ilerleyen bir mistik olmamıştır (Newman, 1997: 20. Temiztürk, 2019: 180).

Hildegard, mistik düşüncesini kozmolojiden eskatolojiye, ahlak ve erdeme kadar çeşitli kavramlarla oluşturmuştur. Onun düşüncesi hem Hristiyan mistisizminde tartışılmış olan konuların yeniden ele alınmasını, hem de daha önce pek fazla üzerinde durulmamış konuların incelenmesini içermektedir (Temiztürk, 2019: 154-155). Hildegard'ın Tanrı'nın kudreti ve bilgeliğine yönelik geliştirdiği feminist bakış açısı da kendisinden sonrakiler için arkasında bıraktığı bir diğer önemli katkı olmuştur (Temiztürk, 2019: 147). Nitekim Newman, Hildegard'ın Kilise, Kutsal Ruh, kozmos ve kurtuluşu kadın perspektifinden açıklamasının

mistik Hristiyanlığa bıraktığı bir miras niteliğinde olduğunu belirtmiştir (Newman, 1997: xxi; Temiztürk, 2019: 147).³⁰

Manastırda yaşamını sürdüren bir rahibe olmasına rağmen kaleme aldığı eserlerinde erkek ve kadın arasındaki cinsel birlikten ve o sırada oluşan biyolojik ve duygusal değişimlerden bahsetmesi, döneminde oldukça dikkat çekici olmuştur.

Hildegard'a göre insan ve kozmos birbirinden ayrı düşünülemez; insan kozmosun tam ortasında, içinde onun bir parçasıdır ve onun bir kopyasıdır. Bu durumu da şu sözleri ile açıklamıştır (Schipperges, 1965: 44):

İnsan dünyanın merkezinde yer almaktadır. O dünyadaki bütün öteki yaratıklardan önemlidir. Yapı olarak diğer yaratıklardan küçük olabilir fakat ruhani olarak gücü çok büyüktür. Başı yukarıda ayakları yere sağlam basmaktadır. Yaptıkları ile yükselmek ve alçalmak onun elindedir; Tanrı'ya dönüktür. Çünkü her iki halde de kutsal saygıyı dile getirir.

Hildegard, Yahudi- Hristiyan geleneğinin birçok idesini özellikle de Antikçağ filozoflarından Pythagorasçı öğretinin düşünce sistemini, XII. yüzyıla getirip revize etmeye çalışmıştır (Alic, 1991: 87). Ortaçağ'da felsefe, anlıkla nüfuz etmek ve yorumlamak değil, düşünce yoluyla algılananlar için imge yaratmak, anlamına gelmektedir (Gleichauf, 2007: 30). Hildegard bu tanıma harfiyen uymuş ve kafasının içinde bu imgeleri yerlerine oturtabilmiş durumdadır. Tanrı'nın yeri, insanın yeri, kozmosun yeri, dünyadaki her şeyi kafasının içinde belirlemiştir. Her şey birbiri ile ve Tanrı ile ilişkilidir. Anlam, inanç ile kazanılır, bu yüzden de Hildegard'ın felsefesi dini anlama üzerine kuruludur. Dini anlamadan hiçbir şey anlaşılamaz. Ortaçağ'da felsefe ile bilimin amacı kesin sonuçlar elde etmek değil, ilahi ilk nedeni görülebilir kılmaya çalışmaktan geçmektedir. Bu yüzden Hildegard'ı anlamak için Ortaçağ Batı felsefesini bilmek ve bu bağlamda anlamlandırmaya çalışmak gerekmektedir.

Hildegard, felsefe tarihinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan ve felsefesinin en önemli sorunlarından biri olan ruh ve beden arasındaki bağlantı hakkında da ruhun ve bedenin birbirlerine gereksinimi olduğu görüşünü öne sürmüştür. Ruhun konumu bedene göre önceliklidir, lakin bedenin varlığı ile tamamlanıp ortaya çıkabilmektedir. *Ruh bedene can verir, öyle ki etkili olabilmek için bedenin ruha, fakat ruhun da bedene ihtiyacı vardır* (Gleichauf, 2007: 30). Ruh ve bedenin birbirine olan ihtiyacı çerçevesinden Hildegard'ın hocası Jutta gibi

³⁰ Hildegard'ın düşünce sistemindeki çok yönlülüğü, cesareti, bilgi doluluğu ve bunu çekinmeden dile getirmiş olması sonraki bölümde toplumsal cinsiyet bağlamında daha ayrıntılı değerlendirilecektir.

asketik ibadet biçimini de neden onaylamadığı anlaşılmaktadır. Hildegard, bedene önem verilmesi gerektiğini savunmuş ve bu durumun Tanrı için de önem arz ettiğini vurgulamıştır.

Hristiyan mistisizminin, kökenleri İsa'nın öğretilerine kadar uzansa da asıl gelişim gösterdiği ve olgunlaştığı dönem Ortaçağ olmuştur (Temiztürk 2019c, 26). Günümüzde halen devam eden Fransisken, Dominiken ve Karmelitler gibi mistik hareketlerin kurucuları Ortaçağ'da yaşamıştır. Hristiyan, Yahudi ve Müslümanlar arasındaki bağlantıları anlamak adına Ortaçağ mistiklerinin fikirleri büyük önem arz etmektedir.

Hildegard, dini münakaşaların, toplumsal ve finansal değişikliklerin yaşandığı XI. ve XII. yüzyılın birleştiği bir dönemde yaşamış olup (Temiztürk, 2019: 57; Temiztürk, 2019c: 28); o dönemde öncelikle Endülüs olmak üzere farklı dinlere karşı fitillenmiş dinamiklerin olumlu veya olumsuz birçok örneği bulunmaktadır. Örneğin Haçlı Seferlerinde, Katharlar gibi sapkın görülen gruplarla mücadele edilmiş, büyücü sayılan kadınlara karşı cadı avı adı altında çeşitli işkenceler uygulanmıştır. Bu örnekler Ortaçağ Avrupa'sının öteki algısını olumsuz anlamamıza sebep olmuştur (Temiztürk, 2019c: 26). Hildegard'ın öteki dinlerin mensuplarına yönelik tutumu iki noktada önem taşımaktadır. İlk olarak, resmi dini hayattan farklı ve daha geniş bir çerçeveye sahip olduğu izlenimini veren, hatta mistik bir zeminde bütün inanışları toplamaya çalışan mistiklerin, diğer dini inanışlardan herhangi birine karşı daha anlayışlı olabilme ihtimalidir. Çünkü mistiklerin diğer inanç sahipleri ile ilişkileri farklı bir yol izlemektedir. Örnek olarak, Fransisken mistiklerin Haçlı Seferleri boyunca Müslümanlarla ilişkileri ile Sih guruları ile sûfilerin yakın temaslarını bu açıdan değerlendirebiliriz (Temiztürk, 2019c: 26). Hildegard bağlamında bunu söyleyebilmek güçtür, çünkü içinde bulunduğu Ortaçağ Avrupa'sının koşullarının onun üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurmak gereklidir. Hildegard'ın öteki algısındaki diğer önemli nokta da elinde bulundurduğu soyluluk bağının güçlü politik ve sosyal bağlantılar kurabiliyor olmasına müsaade etmesidir.

Vizyonlarında insan, Tanrı ve kozmos arasındaki muhteşem bağ Hildegard'da kendisini göstermektedir. Bu vizyonları gördüğü esnada kendi benliğini arka plana iten Hildegard için etken unsur, özellikle kendi beninde kalmayıp, evrenin tümeline bakabiliyor oluşudur. Ortaçağ göz önüne alındığında, benmerkezcilik, kişilik bugün olduğu kadar önemli bir konumda değildir. İnsanı ya da tam anlamıyla insanlığı anlamlandırmaya çalışmak daha önemlidir. Hildegard, kendisi hakkında *Ruhumun derinliklerinde kendim önünde küllü ve küllü çamur, rüzgarla savrulan toz zerresi gibiyim* demektedir (Gleichauf, 2007: 29). Kendi felsefesini geliştirdiği bu dönemde Hildegard'ın bu sözleri onun ne kadar alçak gönüllü olduğunun bir başka göstergesidir. Ona göre Tanrı'nın yarattığı insan tek başına bütün ile kıyaslandığında önemsizdir.

3.4. Genel Değerlendirme

Hristiyanlığa pek çok konuda kaleme aldığı eserlerle etki etmiş bir mistik olan Hildegard, kökeni İsa'nın hayatı ve öğretilerine giden Hristiyan mistisizmine büyük katkılar sağlamış bir rahibe olarak değerlendirilmektedir. Özellikle gördüğü vizyonları resmi olarak kabul eden kilise, bu anlamda Hildegard ve düşüncelerini heretik gruplarla yaşadığı problemleri çözüme kavuşturmada bir araç olarak kullanmış ve Hildegard'ın Papa'ya karşı çıkması ve çeşitli gezilerinde rahipleri eleştirmesine ses çıkarmamıştır. Bununla birlikte Hildegard, hiçbir zaman kilise ile çatışmamış, manastırı kiliseye tercih etme yoluna gitmemiş ve bu anlamda kilisenin otoritesini kabul etmiştir. Hildegard'ın kökeni Yunan felsefesine dayanan ve insanın Tanrının bir formu olduğu düşüncesini benimseyip onu somutlaştırması da yine Hristiyan mistisizminin oluşmasında yaptığı katkılardan birisi olmuştur. Özellikle beden ve ruh konusundaki düşünceleri de bu anlamda etkileyicidir. Bedeni kötüleyen daha önceki kilise babalarının aksine o bedenle ruhun bir bütünün parçaları olduklarını varsaymış, her ikisinin de Tanrı'ya hizmet etmekle yükümlü olduklarını ifade ederek bu anlamda cesur bir duruş sergilemiştir. Bir sonraki bölümde daha da detaylandırdığımız üzere Hildegard'ın mistisizme en önemli katkılarından birisi de kutsal unsurları özelliklerine göre feminist ifadelerle tanımlaması ve bu bağlamda kadınların içinde söz sahibi olduğu bir din felsefesi oluşturma girişimleri olmuştur. Son olarak şunu da vurgulamak gerekir ki Hildegard'ın eserlerinde yer alan vizyonlar kendisinden sonra resme dönüştürülerek Hristiyan ikonografisinde yer bulmuş ve bu anlamda tıpkı bestelediği ve bugün bile kullanılan kilise müzikleri gibi sanata da önemli katkıda bulunmuştur (Temiztürk, 2019: 236-242).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BINGENLİ HILDEGARD'IN ESERLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET

Ortaçağ'da yaşamış Hristiyan rahibeler ve entelektüeller arasında kadının konumunu ön plana çıkaran, kadının psikolojik ve biyolojik olarak farklı olmasından kaynaklı onu erkekten daha düşük bir pozisyonda gösteren geleneksel çizgiye cesur bir şekilde karşı çıkan ve bundan dolayı modern araştırmacıların bir bölümü tarafından Ortaçağ feministi ilan edilen Hildegard, her ne kadar onun hayatından böyle bir sonuç çıkarılamayacağını kesin bir dille ifade eden ve onu mevcut normlara karşı gelmeyen bir kişilik olarak gösteren yorumlar bulunsa da, kadınların toplum içindeki yerinin daha iyi olması için mücadele etmiş cesur bir kişiliktir. Bu bölümde, din başta olmak üzere değişik alanlarda Hildegard'ın toplumsal cinsiyet bağlamındaki görüşlerini ele alıp yorumlamaya çalışacağız. Bunu yapmadan önce Prudence Allen'a göre cinsiyet tamamlayıcılığı teorisinin kurucusu olan Hildegard'ın bu görüşlerinin temelini oluşturan Platon ve Aristoteles'te cinsiyet birliğine göz atmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

4.1. Hildegard'ın Öncülü Olarak Platon ve Aristoteles'te Cinsiyet Birliği

Kadının toplumdaki konumunun henüz tam anlamıyla erkek ile eşitliğe ulaşamadığı ve olgunlaşamadığı Antikçağ'da Platon, *Devlet* adlı eserinde cinsiyet birliği teorisi adı altında ilk adımları atmıştır. Platon, bu eserinde tüm birimlerin kusursuz bir şekilde işleyişle beraber “İdeal bir devlet nasıl olmalıdır?” fikri üzerine ideal bir devlet anlayışını tanımlamıştır. Platon eserinde devlet birimlerinin alt sınıfını askerler, zanaatkarlar, çiftçiler, tüccarlar gibi kategorilere bölerken, bu birimlere akıllıca bir yönetici kadroyu yani filozofları yerleştirmiştir. Çünkü filozoflar doğa ve eğitim konusunda diğer birimleri eğitip onlara doğruyu gösterebilecek, iyi bir yönetici olabilecek kişilerdir. Platon, kadınları da özellikle bu seçkin gruba dahil etmiştir. Platon'un felsefesinde beden, akla istinaden daha az önem taşımaktadır. Bu sebeple kadının fiziksel gücünden çok zihin gücüne olan inancı, malzemeyi önemsizleştirirken rasyonelliği yücelttiği için, erkekleri kadından ayıran üretici roller, ortak rasyonellikten daha az önem arz etmiştir.³¹

³¹ Bkz. Favale, 2018: Erişim adresi: <https://churchlifejournal.nd.edu/articles/hildegard-of-bingens-vital-contribution-to-the-concept-of-woman/#:~:text=Hildegard's%20theology%2C%20following%20sacred%20scripture,woman's%20active%20participation%20in%20generation> (Erişim tarihi: 15.04.2022).

Platon, her ne kadar rasyonelliği ön plana almaya çalışsa da fiziksel olarak erkek ve kadının gücünün farklılıklarını göz ardı edememiştir. Bu sebepten ötürü ideal devletinde evlilik kurumunu ortadan kaldırırken dahi çocuğun daha iyi yetişmesi adına aileden ayrılıp devletin yetiştirme kollarına teslim edilmesi taraftarı olmuştur³². Cinsiyetler arasında Platonik bir eşitliğe kavuşmak adına kadınların da erkeklerle aynı iş görürlüğe ulaşması için kadınsı yönlerinden sıyrılmaları gerektiğini savunmuştur.

Antikçağ'da kadının görünmezlik pelerini takmışçasına hiçe sayıldığı ve herhangi bir konumlandırmaya tabi tutulmadığı göz önünde bulundurulduğunda Platon'un *Devlet*'inde kadınlara hem politik hem iş gücü anlamında verdiği yer devrim niteliği taşımıştır (Reeve, 2006: 219). Geleneğin dışına çıkarak kadının da eğitim alması gerektiğini, toplumsal bir konumda iş gücüne sahip olmasını desteklediğini vurguladığı diyalogundan yola çıkılarak kadınları da erkeklerle eşit bir konuma getirme çabası olduğu söylenebilir. *Devlet*'te bahsi geçen ideal devletin, o dönemin devletinden farklı olması, kadının da o dönemin yerinden farklı bir boyuta taşınmasını da beraberinde getirmiştir (Boyacı, 2014: 209). Platon'un ideal devletinde kadınların ve erkeklerin aynı eğitimi alması, aynı konumlara sahip olması gibi unsurlar esasında dönemin Atina'sında görülen şeyler olmadığı için Platon'a protofeminist ya da kadın ve erkeğin eşit sosyal ve politik haklara sahip olmasını savunan bir filozof gözüyle bakılmasının doğru bir yaklaşım olmayacağı düşünülmektedir. Reeve'e göre Platon, her ne kadar içinde yaşadığı çağda toplum içinde kadının düşük olan statüsünün en azından ideal devleti bazında geliştirilmesini teşvik etmişse de, Atina'da kadın hakları savunuculuğu yapmak veya kadınların konumunu iyileştirmek gibi bir amaç gütmemiştir (Reeve, 2006). O sadece ideal devletindeki birimlerinde görevlendirme yaparken kadınları da -bilmeyerek ya da isteyerek de olsa- erkeklerle eşit bir saygınlığa ulaştırmıştır (Olugbade, 1989, 504; Krş. Boyacı 2014, 211).

Platon'un öğrencisi Aristoteles Platon'dan farklı olarak rasyonaliteyi empirik alana indirgemıştır. Aristoteles, Platon'un aksine hem cinsel farklılığı hem de erkeklerin doğal üstünlüğünü onaylamıştır. Bu durum Amerikalı filozof Prudence Allen'e göre Aristoteles'i cinsiyet kutupluluğu pozisyonu kurucusu yapmıştır. Çünkü Aristoteles'e göre kadın ve erkek birbirine karşıt iki zıt kutup gibidir (Allen, 1997: 89). Bu zıt kutuplarda birinin diğerine yaklaşmasını engelleyen şey ancak bir tarafın kusurlu olmasıdır. Aristoteles düşüncesinde ayırt edici kusurun damgasını taşıyan kadın, örnek insan olarak gösterilen erkekten farklılaşmaktadır

³² Bkz. Favale, 2018: Erişim adresi: <https://churchlifejournal.nd.edu/articles/hildegard-of-bingens-vital-contribution-to-the-concept-of-woman/#:~:text=Hildegard's%20theology%2C%20following%20sacred%20scripture,woman's%20active%20participation%20in%20generation> (Erişim tarihi: 15.04.2022).

(Allen, 1997: 89 ve 292). Aristoteles'e göre kadın ve erkek aynı doğayı taşımaktadır. Fakat kadın maddi anlamda eksik, az gelişmiş ve yanlış biçimlenmiştir. Kadınlar erkeklere göre hep bir şeylerin daha azı konumundadır. Aristoteles'te daha az mükemmel, daha az güçlü, daha az rasyonel vb. gibi sıfatların hepsi kadına atfedilmiştir. Bu nedenle erkekler doğası gereği yöneten tarafta olmalı, kadınlar ise itaat eden tarafta durmalıdırlar.

Aristoteles, Platon'dan farklı olarak üreme durumunda bile kadının pasifliğini ve yalnızca doğumun gerçekleşmesine olanak sağlayan bir alana sahip olduğunu dile getirmiştir. Asıl olanın tohumdur yani erkekten gelendir ve üretimde aktif rolü tohum sağlamaktadır. Aristoteles'e göre kadın, eksik bir erkektir. Bu durumu daha da ileriye götüren Aristoteles, ruhun düşünme yetisinin bir kölede hiç yokken kadında ise var olup fakat işlemediğini vurgulamıştır. Kadın ve köle elbette sıralamada eşit değildir, yine de hepsinin yöneticisi erkek olmalıdır. Aristoteles, *Politika* adlı eserinde yönetilmenin kadının yararına olduğunu söylemiştir. Çünkü zihin olarak kadın erkeğe kıyasla daha aşağıdadır ve yönetilmesi gerekmektedir (Koç Başar, 2021: 1351). Yine aynı eserinde Platon'un hayvanlara benzetme yaparak kadın ve erkeğin aynı işi yapabileceğini düşünmesine karşı çıkan Aristoteles, bu duruma açık bir şekilde itiraz etmiş ve bir erkeğin ev işi yapamayacağını söyleyerek, erkeğin görevinin kazanmak, kadının görevinin ise tutmak olduğunu belirtmiştir (Koç Başar, 2021: 1352).³³

Bu iki farklı görüşte de çağdaş toplumsal cinsiyet tartışmalarında bile devam eden temel bir sorunun ortaya çıktığı görülebilir: cinsel farklılığı değer hiyerarşilerinin ötesinde düşünememek. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz birlik ve zıtlık gibi kadın ve erkeğin cinsel farklılığı ile ilgili görüşler kapsamında üçüncü bir alternatifi açıkça dile getiren ilk düşünür XII. yüzyıla gelindiğinde Bingenli Hildegard olmuştur. Allen'a göre cinsiyet tamamlayıcılığının kurucusu kabul edilen Hildegard (Allen, 1997: 292) tıpkı Aristoteles gibi erkek ve kadını dört elementin her biri ile ilişkilendirmiştir. Ancak onun bu dört element üzerinde cinsiyetleri çağrıştırması Aristoteles'ten apayrı bir şekilde gerçekleşmiştir. Aristoteles'in kozmosunda elementler kendi aralarında hiyerarşik olarak düzenlenmektedir. En yüksek element ateş, ardından hava, su ve toprak olarak sıralanırlar. Erkeği ateş ve hava olarak ilişkilendiren Aristoteles, kadını da en düşük iki element olan su ve toprak ile ilişkilendirmiştir. Ona göre, erkek daha aktif, daha yüksek, daha üstün iken kadın daha alçak, daha aşağı ve daha pasiftir.

Hildegard ise bu durumu daha eşitleyici ve dengeleyici bir şekilde düzenlemiş, erkeği en yüksek olan ateş ile en alçak olan toprağa konumlandırırken kadını iki orta element hava ve su ile bağdaştırmıştır; bunu Yaratılış'ta kilden yaratılanın kadın değil erkek olduğu gerçeğiyle

³³ Aristoteles'te feminizm üzerine detaylı bilgi için bkz. Erkızan, 2012.

temellendirmiştir.³⁴ Hildegard, teolojisinde kutsal yazıları takip ederek hem erkeğin hem de kadının yani her iki cinsiyetin de Tanrı'nın önünde eşit saygınlıkta olduğu *imago Dei*'yi³⁵ taşıdığına vurgu yapmıştır. Hildegard'ın anlayışında erkek ve kadının üremedeki rolü farklıdır fakat eşit derecede aktif ve önemlidir.

Erdem düzeyine bakıldığında, Hildegard bazı erdem türlerini kadınlarla ilişkilendirmiştir, ancak Aristoteles'in aksine, bu erdemlerin eril erdemlerle bağlantısı veya eril erdemlerden kaynaklı bir değer kaybı bulunmamaktadır. Allen eserinde Hildegard'da her iki cinsinde erdemleri geliştirme anlamında önem arz ettiği şu şekilde ele almıştır:

Hildegard sıklıkla erkeklerin merhamet ve zarafet gibi dişile atfedilen nitelikleri geliştirmesi gerektiğini, kadınların ise buna karşılık gelen cesaret ve güç gibi erkeksi nitelikleri geliştirmesi gerektiğini savunur. Bu şekilde, belirli nitelikleri eril veya dişil olarak belirlemesine rağmen, tamamen bütünleşmiş bir kadın veya erkek, doğasının her iki yönünü de geliştirmiş olacaktır (Allen, 1997: 298).

Hildegard, ontoloji, üreme, bilgelik ve erdem bakımından bu anlamdaki öncülleri olan Platon ve Aristoteles'ten ayrı durmuştur. Platon, temel bir eşitliği savunurken, farklılığı eril birlik içinde işlemiş; Aristoteles, farkı hiyerarşik karşıtlık olarak kavramıştır. Hildegard ise tamamlayıcılığı ve farklılığı dengeli, bütünleşik bir uyum olarak görmüştür. Hildegard'ın Platon ve Aristoteles'e alternatif olarak sunduğu bu görüşlerine kısaca değindikten sonra şimdi de onun toplumsal cinsiyetle ilgili görüşlerini çeşitli açılardan yorumlamaya çalışacağız.

4.2. Hildegard'ın Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet

Hildegard, vizyon görebilme yeteneği ile harikulade bir otoriteye sahip olmasına rağmen yaşadığı dönem gereği kadın olmanın sırtına yüklediği sorumluluklar ve ağırlıklardan kaçamamıştır (Temiztürk, 2019: 207). Kimi zaman ismi feminizm ile anılıyor olsa da yaşadığı dönemin erkek egemen yaşamından tam anlamıyla sıyrılamamış, Hristiyan geleneğinin kadınlar hakkındaki katı düşüncülerinin bazı kısımlarını savunmak durumunda kalsa da bazı kısımlarını yeniden gözden geçirmiştir.

³⁴ Bkz. Favale, 2018: Erişim adresi: <https://churchlifejournal.nd.edu/articles/hildegard-of-bingens-vital-contribution-to-the-concept-of-woman/#:~:text=Hildegard's%20theology%2C%20following%20sacred%20scripture,woman's%20active%20participation%20in%20generation> (Erişim tarihi: 15.04.2022).

³⁵ *Imago Dei*'de kastedilen Tanrı'nın insanı kendi suretinde yaratmasıdır. Eski Ahit'te geçen bu kavram "Tanrı'nın sureti" anlamına gelen Latince bir ifadedir.

Gördüğü vizyonlar, eylemci kişiliği, ilham veren yazıları ile çağdaşlarını bile hayrete düşüren Hildegard, kadınlar üzerine uzun uzun düşünen ve bu düşüncelerini yazıya döken ilk Ortaçağ kadını olmayı başarmıştır (Scholz, 1980: 361). Hildegard'ın toplum içinde kadının yeri ve cinsiyet rolleri üzerine görüşleri kısmen Hristiyan geleneğine bağlı şekillenmiş, günah ve erdem konularında Havva-Meryem karşıtlığına dayanmış, diğer taraftan da geleneği farklı yorumladığı olmuştur (Temiztürk, 2019: 207).

Hildegard, kadının üretken gücünü, Havva'yı "rahminde büyük olasılıklar dünyasını taşıyacak anne" (Hudson, 2002)³⁶ olarak görmektedir. Hildegard'a göre "Kadın düşmeden önce yeşilini hiç çaba harcamadan veren ilkel toprak gibidir. Şimdi ise kadın, tohumun ekilebilmesi için sabanın keskin ucuyla yarılarak açılması gereken çorak bir tarla gibidir; rolünü ancak sancılı bir doğumla ve çok sabırla yerine getirebilir." (Scholz, 1980: 366)

Erkek ve kadın ilahi buyrukla var oldukları için Hildegard, kadının da erkek kadar yaratıcının bir sonucu olduğu kanısına varmıştır.³⁷ Bu noktada Aristotelesçi gelenekten Hildegard ayrı durduğunu bir kez daha göstermiştir. Çünkü Aristoteles, türün dışısının, bütünlüğün bozulmasının bir sonucu olan bir doğa rastlantısı olduğu düşüncesinden etkilenmemiştir (Scholz, 1980: 367).

Hildegard, kadının yaratılışından ve biyolojik yapısından onun kendine özgü psişik bir yapısı olduğunu, kilden ziyade etten yapılmış olan kadının daha az ısı ve enerjiye sahipliğini dile getirmiştir. Sonuç olarak erkeğe kıyasla daha az aktif ve çok yönlüdür. Yerde yaşayan sürüngenler gibi, hareket etme alanı kısıtlı bir yaşama mecburdur. Aslında, fiziksel zayıflığı nedeniyle kadın ayakta durmaktan kaçınmalı, daha çok oturmalıdır (CC: s. 59, 87; Scholz, 1980: 368). Dolayısıyla edilgenlik kadının kaderidir (LVM 1, 96; Scholz, 1980: 368). Diğer taraftan da Hildegard, kadını el becerisine sahip ve zanaat sahibi olarak görmüş ve onu güzel, sağduyulu, neşeli, bilge, hayırsever, özenli ve duyarlı gibi pek çok güzel sıfatla da ilişkilendirmiştir (CC: s. 72, 73). Tanrı'nın adaletini anlatırken bile kadının merhametine teşbih yapmıştır: "Tanrı biz tövbe ettiğimizde merhametini gösterirken bir kadın gibi davranır."

Tanrı'yı temsil eden merhamet kavramının Hildegard'da kadını bir form içinde bulunmasının sebebi, Tanrı'nın Kutsal Ruh aracılığıyla Meryem'e geçmesi ve böylece Tanrı'nın merhametinin kadın iffetinde yer edinmesidir (Scivias III, 3). Meryem'in bu iffeti tıpkı ekinin bir su olmadan yeşermesi gibidir. Çünkü Meryem, İsa'yı ağacın öz suyu olmadan yalnızca kutsal bir gücü temsilen yağmur ve güneşle beslenen bir tohum ile dünyaya getirmiştir

³⁶ Erişim adresi:

<https://www.sfsu.edu/~medieval/Volume%201/Hudson.html#:~:text=In%20vision%207%3A13%2C%20Hildegard,the%20Son%20to%20the%20Virgin.> Erişim tarihi: 17.04.2022.

³⁷ Scivias, 1,2, str. 443-444: "O başlangıçtan itibaren kadını ve erkeği biçimsiz/çirkin değil, onurlu bir şekilde yarattı."

(Scivias II, 6.22). Hildegard'a göre şeytan, kadını (Havva'yı) bir kez aldatmış olsa da kadın ölümü yenen Tanrı'nın oğlunu yine bir kadın (Meryem) dünyaya getirmiştir. İsa'nın takipçileri arasında da kadınların bulunduğunu dile getiren Hildegard, İsa'nın yeniden dirilişte yine ilk bir kadına (Mecdelli Meryem)³⁸ görülmesini hatırlatarak kadını düşüncesinde ön plana çıkardığını bir kez daha göstermiştir (Scivias II, 1.15).

Hildegard eserlerinde, şeytanın Adem'i Havva aracılığıyla kandırması üzerine zaman zaman düşse de Havva'sız Adem'in Adem'siz de Havva'nın olamayacağını vurgulamıştır. Ona göre, Havva Adem'i yansıtan bir yardımcı konumundadır (Scivias III, 1.8). Zira her ikisi de birbirini dengeleyen eşit konumlardadır. Bu noktada Paulus'tan: "Çünkü kadın, erkekten yaratıldığı gibi erkekte kadından doğar. Fakat her şey Tanrı'dandır." sözünü alıntılamıştır (I. Korintliler 11/12). Hildegard'a göre Adem'in toprağının ağırlığından kurtulan kadın, beden olarak erkekten daha hafif ve daha kıvrak zekaya sahiptir. Kadının naifliğini anlatırken kullanmış olduğu ifadeler onu anti-feminist gibi gösterse de aslında Hildegard kadının sadece fiziksel olarak zayıflığını vurgulamak istemiştir.

Ona göre kadın zayıf durumlarda tıpkı bir erkek gibi davranır. Oysa kemiklerinde erkeğin güçlü ilikleri bulunmamaktadır (LVM 2, 63; Scholz, 1980: 369). Kadın, şeytanın gazabına uğrar ve şeytanın onu cennette de kandırdığı gibi günaha daha çabuk düşer. Zayıflığından dolayı erkeğe bağlı olmalıdır. Erkeğin onuru, namusu ve ünü için kendini güzelleştirmesi gerekir. Çünkü erkek yaratılışın kaynağı ve efendisidir (PL 197.397B; Scholz, 1980: 369).

Hildegard, Havva ve Meryem'i mistik bir bakış açısıyla yorumluyor olsa da kadının toplumdaki yeri konusunda Hristiyan geleneğine bağlı kalmıştır. Hildegard, eserlerinin hiçbir noktasında kadının erkeğe bağımlılığını sorgulamamıştır. Çünkü Hristiyanlık kadın ve erkeğin ruhani olarak eşit olduğunu öğretmektedir. Diğer Ortaçağ düşünürleri gibi yaşadığı sosyal çevrenin algılarından kurtulamamalarının yanı sıra Yeni Ahit, kadınların erkeklerin rehberliğine ve koruyuculuğuna ihtiyacı oldukları fikrini düşüncelerine entegre etmiştir. Dolayısıyla, kadın her şeyiyle erkeğin kalıbı olduğunu ve ona tabi olması gerektiğini düşünmüştür.³⁹ Hildegard, bunu onurlu ve utanılacak bir durumun olmadığı bir düzenleme olarak kabul etmiştir. Çünkü o tüm düşünce sistemini inanç sisteminden yola çıkarak harmanlamıştır. Bu durumda Tanrı eğer böyle istiyor ve uygun görüyorsa problem teşkil etmemektedir. Tanrı'nın annesi bile bir erkeğe emanet edilmiş ve ona tabi kalmıştır (Scholz,

³⁸ Mecdelli Meryem veya Magdalalı Meryem olarak bilinen bu kadın, Yeni Ahit'e göre İsa'nın takipçilerinden birisidir. Markos ve Yuhanna İncillerine göre, öldükten ve gömüldükten sonra dirilen İsa'yı ilk gören kişidir.

³⁹ Scivias II.3.21: "Çünkü kadın, tıpkı bir kölenin efendisinin altında olması gibi bizzat erkeğin egemenliği altındadır."

1980: 370). Fakat Hildegard, her ne kadar tüm düşünce sistemini inanç sistemi içinde yoğurmuş olsa da kadının erkeğe tabiliğinde bile daima karşılıklı bir bağımlılığı savunmuştur (Scholz, 1980: 369).

Erkeğin kadına tabi kılınmasını destekleyen bütün argümanlara rağmen, üçüncü bölümde bahsettiğimiz gibi Hildegard'ın papaya ve imparatora karşı gelmesi, piskoposa meydan okuması, erkekler tarafından yönetilen bir toplum hakkında birçok şikâyetle bulunması, kendisi de dahil olmak üzere yaratılan kadınları kırılğan dahi görse onlara özel sorumluluklar vermesi, kadınları erkeklerin altında bir varlık olarak savunması gibi örnekler onun toplumun bu düzenine karşı yaşadığı hayal kırıklığının açık kanıtlarıdır (Scholz, 1980: 370-371).

Hildegard öncesi Bakire Meryem'in kurtuluştaki rolü, Hristiyanlığın erken dönemlerinde konsiller tarafından tanınmış ve VIII. yüzyılın Ave Maris Stella gibi ilahilerle kutlanmıştır (Scholz, 1980: 372). Fakat bu durum erken Hristiyanlık dönemlerinde kadınlar hakkında iyi bir yargı olduğu anlamına gelmemektedir. Meryem'in rolünün tüm kadınlar üzerindeki etkileri ancak XII. yüzyılda fark edilmeye başlanmıştır. Artık kadını zayıflığın gizli bir gücün işareti olduğunu gören Hildegard gibi zihinler ortaya çıkmıştır. O, insanoğlunun düşüşüne bir kadın sebep olsa da fakat kurtuluşunun da yine bir kadın sayesinde olduğunu ve bu şekilde insanlığın kötülüklerin üstesinden geldiği fikrini savunmuştur. Bakire için bu tür övgülere ve kadının üstünlüğü ile ilgili düşüncelerine rağmen Hildegard'daki kadın imajının çok stabil olmadığı göze çarpmaktadır. Eserlerinde, eril olanı daha mükemmel bir varlık olarak ele almış fakat bunu kadını aşağı çekmek için değil kadın ve erkeğin mükemmel insan formunu oluşturmada karşılıklı ilişkisini vurgulamak amacıyla yapmıştır⁴⁰. Yine de Hildegard'ın, ruhu simgeleyen erkek, bedeni simgeleyen ise kadın olduğu düşüncesinde teşbih ve metaforlarında kadını her zaman daha düşük bir konumda ele aldığı görülmektedir.⁴¹

Tüm bu teşbih ve metaforların dışında Hildegard'ın eserlerinde bahsettiği *virilis fortitudo* (erkeksi güç) ve *muliebris debilitas* (kadına ait zayıflık) kavramları ve bu iki kavramın karşıtlığı da Hildegard'ın kadın hakkındaki görüşlerine de olumsuz çağrışımlar kazandırmıştır (Scholz, 1980: 373).

Hildegard, Hristiyanlık öğretisinde ilk kadın olarak kabul gören Havva söz konusu olduğunda geleneğin çizmiş olduğu günahkâr Havva çizgisinden dışarı taşmış ve buna radikal bir şekilde karşı çıkmıştır. Havva'nın dünyanın toprağından değil Adem'in kaburga kemiğinden

⁴⁰ Ep. 26: "Yine de erkek kadından daha fazla güce sahiptir. Ancak kadın, erkeğin mükemmeliyete taşıdığı bilgeliğin ve neşenin kaynağıdır." Ayrıca krş. Kowalewska 2014: 143.

⁴¹ Örneğin: Campbell, 2018: 238: "Erkek, Mesih'in tanrılığını, kadın ise insanlığını simgeler." Daha detaylı bilgi ve kaynakça için bkz. Scholz, 1980: 373.

yaratıldığını, bu sebepten dolayı da Meryem saflığını içinde barındırdığı dile getirmiştir. Ona göre Havva'nın insan sperminden değil de uykudayken Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmasından dolayı günahı yoktur ve bundan ötürü kutsaldır (Cample 2018: 379; Temiztürk, 2019: 227). Hildegard'ın Havva ve Bakire Meryem hakkındaki görüşleri göz önüne alındığında Ortaçağ Batı dünyası için sıra dışı bir düşünme biçimi olduğu göze çarpmaktadır (Temiztürk, 2019: 208).

Havva konusunda gelenekten ayrılan Hildegard, söz konusu Meryem'e geldiğinde gelenek ile aynı görüşleri paylaşmıştır. Bu geleneğin Havva'yı alçaltıcı, Meryem'i yüceltici bir kadın olarak gördüğü düşünüldüğünde aslında kadın için ılıman olan, kutsal kabul edilen ve iki kadın için de doğru olduğunu düşündüğü ılıman fikirlerini kadın tanımı içine yerleştirdiği görülmektedir. Hatta Meryem'i geleneğinde üstüne çıkararak daha da yüceltmış Scivias adlı kitabının sonunda yer alan senfoniye Meryem'e ithaf etmiş ve burada "muhteşem mücevher", "güneşle harmanlanan" ve "Tanrı'nın en tatlı kızı" gibi sıfatlarla ondan bahsetmiştir (Scivias III.13). Hildegard'a göre Meryem, günahsız kutsal bakire, İsa'yı Kutsal Ruh'un mucizesiyle dünyaya getiren ve İsa'nın saf ve arınmış bir yapıda olmasını sağlayan kişidir (Scivias I. 6,8).

Kadın teolojisinde algıladığımız karşıt görüşler her ne kadar bir kutup seçmede kafa karıştırıcı nitelikler taşısa da Hildegard'ın keskinliği ve sağduyusu onu evlilik ve üremede kadının rolünde daha ılımlı bir anlayışa götürmüştür (Scholz, 1980: 374). İnancı ile bağlantılı olarak da bir kadının kocasına Rab'be itaat ettiği gibi boğun eğmesini hükmeden Hristiyan doktrinini kabul etmiştir (Scholz, 1980: 374). Fakat eşlerin birbirine olan bağlılığını da bu öğretiye olan kabulünün ardına daima eklemiştir: "Kadın yaratılışın başından beri ilahi bir planın parçasıdır, bu yüzden de erkek ve kadın ilişkilerinde daima birbirlerine bağımlıdır. Erkek kadınsız erkek, kadın ise erkeksiz kadın olamaz. Biri diğerini tamamlar ve sevgi birliktelikleri olur (Scholz, 1980: 374)."

Kadın ve erkek yalnızca yaratılmak için yaratılmamıştır görüşünü savunan Hildegard, bu iki cinsin de aynı zamanda birbirlerini şekillendirdiklerini, hatta birbirleri için uygunluk içinde oldukları fikrini de ileri sürmüştür. Bu düşüncüyü "ayrılmaz parçalar ve birleşmeleri için yaratılmış uzuvlar" gibi fiziksel yaratılış amacını da ekleyerek desteklemiştir (Scholz, 1980: 375).

Hildegard, evlilikte eşler arasında karşılıklı bağımlılığı savunurken, kadının aşkta ve cinsel ilişkide pasif olduğuna, yalnızca erkeğin inisiyatiflere yanıt verdiğine inanmıştır. Bunun sebebini de Havva'nın Âdem gibi topraktan yaratılmayıp etten yaratılması gerçeğine bağlamış, kadının cinsel davranışının yaratılıştan kaynaklı olarak mutlaka farklı olması gerektiğini düşünmüştür (CC, 69-70). Ona göre kadın vakti gelince yani meyvesini veren bir ağaç gibi

olgunlaştığında bir çocuk vermelidir (Scivias, I.2.11). Bu doğum döngüsünde doğurganlığa sahip olan cinsiyet kadın olduğu için Hildegard kadını kutsal görmüştür. Asıl olarak doğurmanın kadını huzura ulaştıran önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Hildegard’a göre, “Kadın kimi zaman kendi içinde akışkan sıvının ona verdiği doğurganlığı fark eder ve bu şekilde kocasını ister, ona yaklaşır ve dünyaya meyve verir.” (Temiztürk, 2019: 210). Ayrıca bu sıcaklık ile gelen akıcı sıvı kadını diri tutan, meyveyi vermesini sağlayan, tarlasını ıslatan özdür (Scivias II.3.22). Kısaca Hildegard evlilik döneminde kadın ve erkeğin izleyeceği yolu şu şekilde çizmiştir: “Çocuk dünyaya getirmek için evlen. Tanrı’nın adaleti gereği başka evliliği düşünme. Zina yaparak tohumunu yanlış tarlalara saçma. Ya dürüst ve doğru bir birliktelik içinde ol ya da kilise düzeni içine gir.” (Temiztürk, 2019: 228; Scivias, I.2.11).

Liber Divinorum Operum’unun II. kitabında Hildegard, “Kadın, fiziksel zayıflığı nedeniyle yaşamak için erkeğe bağımlıdır” ifadelerini kullanmıştır (Dorothy, 2019: 28). Scivias’ta romantik bir erkek- kadın ilişkisini gösterirken evlilik ve üremeyi şu şekilde kaleme almıştır:

Kadın erkek için, erkek de kadın için yaratılmıştır. Kadın erkekten olduğu gibi, erkek de onandır, yoksa çocuk yapma birliği içinde birbirlerinden ayrılmazlar; çünkü emeklerinde hava ve rüzgâr gibi birbirine karıştığı için tek bir işte çalışmalılar. Peki bu nasıl olur? Hava rüzgâr tarafından hareket ettirilir ve rüzgâr havaya karışır, böylece hareketlerinde tüm yemyeşil şeyler onların etkisine tabidir. Bu ne anlama geliyor? Karı kocayla, koca da karısıyla çocuk yapmada iş birliği yapmalıdır (Scivias I. 2.12).

“Kadın, Tanrı’dan korktuğu gibi kocasından korkmalıdır. Ancak korku erdemi uygulayabilen bir kadın diğer erdemleri de kusursuz bir biçimde uygulamaya koyabilir.” (LVM 1.82.96; Thompson 1994: 357) fikrini savunan Hildegard, buna tezat olarak da kadının rolünün saygınlığını hafife almamış ve kadın ile erkeğin çocuk doğumunda iş birliğine dayalı bir görevi olduğu konusunda da ısrarcı davranmıştır. Hildegard bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Ve böylece erkek ve kadın birbirine bağlanır, birinin işi diğeri aracılığıyla olur; çünkü kadın olmadan erkeğe erkek, erkek olmadan da kadına kadın denmez. Kadın erkek, erkek ise kadın için gereklidir. İkisi de diğeri olmadan var olamaz. Erkek Tanrı’nın ilahi oğlunu, kadın ise insanlığını temsil eder.” (Cample, 2018: 238-239).

Hildegard’ın eserlerinden yola çıkarak burada kesit kesit sunduğumuz kadın hakkındaki düşünceleri ele alındığında Hildegard’ın bahsettiği zayıflık karakteristik bir kusur değildir, daha çok kadınlarla ilgili belirli kırılma ve erkeklerin sahip olmadığı doğal yumuşaklık yani

naiflik olarak kabul edilen bir kavramdır ki bu kavramı incelemek Hildegard'ın Ortaçağ Avrupa'sına toplumsal cinsiyet bağlamında etkisinde büyük bir önem taşımaktadır. Ancak söylediklerinin kendi inançlarıyla uyumlu ilerlediği varsayılacaksa, bu durumda dahi hiçbir kadını kötülemediği ve toplumsal normlara göre doğru yorumladığı anlaşılmakta, bu çerçeve içinde cinsiyet farklılıklarını ve beklentilerini yazdığı anlaşılmaktadır (Dorothy, 2018: 29). Hildegard, kadınların fiziksel zayıflığını kabul etmiş görünse de kadınları dini hayatta Kilise'nin vazgeçilmez savaşçıları olarak nitelendirmiştir. Mainz'daki piskoposlara yazdığı bir mektupta şöyle söylemiştir: “Bu zaman kadınsı bir zamandır çünkü Tanrı'nın adaletinin dağıtımı zayıftır. Tanrı'nın adaletinden sağlamlık sızar ve savaşçı kadın yenilip öldüğü kadar adaletsizliğe karşı ortaya çıkar.” (Ep. 23).

Hildegard, toplumsal cinsiyet anlamında kadının rolünün ne olduğu ile ilgili düşüncelerini ortaya atarken, Christine de Pizan gibi, kadınlar için daha aydın bir tutumu savunan bir düşünce tarza sahip olmamıştır. Hildegard, kadının erkeğe tabi olma fikrine, Paulus'un emrinin getirilerine bağlı kalarak bir düşünce ortaya atmaktadır. Bu yüzdendir ki kadını karanlığa, zayıflığa ve günaha bağlayan İncil ve çileci Ortaçağ Avrupa'sı geleneğinden tam anlamıyla kaçamamıştır. Belki de zamanının cinsel geleneklerindeki değişikliklere karşı tedbirli bir tavır sergilediği için, evlilikte seksin amacını işlerken geleneksel yorumu takip etmiştir (Scholz, 1980: 380). Kendisinin entelektüel ve aktif kamusal yaşamı göz önüne alındığında, kadınlar hakkında kabul görmüş inançlara bağlı kalması, gerçekte olan durum ile kendisinin ulaştığı bilinç arasında dikkate değer bir çelişkiye işaret etmektedir (Scholz, 1980: 380). Yine de yaptıkları düşünüldüğünde, örneğin rahibe karşı cesur tavırları, başpiskoposlarla kavga etmesi onu Kilise'nin en şiddetli kınamalarının pençesinde kendi çizdiği rotada ısrar eden cesur fikirli güçlü bir kadın olarak karşımıza çıkarmaktadır (Scholz, 1980: 380). Bunun en güzel örneklerini de üçüncü bölümde bahsettiğimiz gibi ahlaki körlüklerinden dolayı imparatoru, ürkek tavırlarından dolayı papayı azarlayabilen, dönemin yüce varlık kabul ettiği erkeklerin dahi yapamadığını yapan bir kadın olarak karşımıza çıkmasıyla da anlamak mümkündür (PL 197.151B-153A, 186D-187B).

Ortaçağ Avrupa'sı toplumu, dini ve siyasi çevresi göz önünde bulundurulduğunda alimlere vaaz verip, onlara öğretmenlik yapması, Tanrı'nın kehaneti rolünde, dini öğreti ve doğru davranışlar hakkında kendi öz açıklamalarını yapabilme fırsatını Hildegard'a sunmuştur. Tanrı, Hildegard aracılığıyla bir insan ile konuşmuş ve talep üzerine Hildegard'a vizyonlar göstermiş, hayranlarının yönelttiği çok sayıda değişik sorulara cevaplar vermiştir. Bu görev için -Tanrı'nın işini yapmak- bir erkek yerine kadın seçilmiştir. Hildegard'ın erkeğin mutlak egemen olduğu dönemde yaşayıp, içinde bulunduğu kültürün kadınlara yönelik dayattığı

kısıtlamalara karşı reaksiyon göstererek bunu protesto eden bir tavır sergilemesi, vizyoner deneyimi olan ve kadın misyonu için iddialar ortaya atabilen bir karaktere sahip olduğu bilindiğinden olağan karşılanmalıdır (Scholz, 1980: 381).

Toplumdaki rolü, yumuşak, fakir, insan bilgisinde bilgisiz ve basit fikirli bir kadın ile uyuşmamaktadır. Kendini mütevazı tavırla aşağılamalarında dahi retorik ve diplomasi unsurunun etkisi bulunsa da tahminlere göre Hildegard, kendi duygularını yansıtmaktadır. Toplumun kadın için biçtiği rol hakkında konuşmaktan çekinmeyen Hildegard, erkekler tarafından yönetilen bir dünyada kendi sapmasını telafi etmek için kendisinde zayıf gördüğü ve cinsiyetinin getirisi olan günahları ve zayıflığı geleneksel bir yorum ile dile getirmek için çabalamıştır (Scholz, 1980: 381-382). Fikirleri, kadınlar hakkında söyledikleri kendi çağının kadın ön yargısı ile birebir örtüşme içinde değildir.

Toplumsal cinsiyette Ortaçağ Avrupa'sının veya daha önceki Antikçağ kadın anlayışının önyargıları ve biçmiş olduğu rolleri, Hildegard hiçbir zaman tam anlamıyla düşüncelerine entegre etmemiştir. Yazıları, Aristoteles'in üreme konusundaki görüşlerinden etkilenmediği için, Aristoteles gibi kadını eksik bir erkek veya kusurlu olarak görmemiş, daima kadın ile erkeğin doğal olan bir eşitliğini savunmuştur.

Hildegard, yaratılışın kusursuzluğuna, doğanın dengeliliğine ve birbiri ile olan uyumuna hayran kalan, Tanrı ne yarattı ise kozmik bir karşılıklı bağımlılık için yaratır, düşüncesine bağlı bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek ve kadının dünyadaki konumu, kusursuzluğu ve üstünlüğü gibi konuları ele almış, insan cinselliğinin olumlu ve düşünölmeye değer bir alan olduğunu, düşünürken ise kadın ve erkeğin birbirine bağımlı görülmesi gerektiğini, bu tür ilk ilkelere doğa ve mantıklı bir çıkarımda bulunmuştur (Scholz, 1980: 382-383).

4.3. Hildegard'da Rahiplik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Toplumsal cinsiyet bağlamında Hildegard'ın modern literatürde karşılaştığı en önemli eleştirilerden bir tanesi hiç kuşkusuz onun kadınların rahiplerin atanması konusunda takındığı olumsuz tavır olmuştur. Bazı bilim insanları, onun kadınların rahip olarak atanmasını reddetmesi fikrinden yola çıkarak anti-feminist bir kadın olduğu yanlışına düşürmektedir. Kimileri onun bu tutumunu, kültürel muhafazakarlık kalıntısı veya düşüncesindeki derin tutarsızlık olarak algılamakta iken bu noktada teolojik sembolizmi kadın hakkında olumlu olan ve manastır teolojisi yani kadın hakkında olumsuz olan iki düşüncesinin çelişki içinde olduğunu ve birbiri ile çatıştığını düşündürmektedir. Konumundan kaynaklı olarak kasıtlı bir biçimde kendini eleştirmeyi mi seçti, yoksa mütevazı bir tavır takınması kendi alçak gönüllüğünden mi

geldi söylemek için, Hildegard'ın kendisine atıfta bulunmak gerekmektedir (Dorothy, 2018: 33). Bu konuda detaylı bir makale kaleme alan B. Scholz, kadınların rahip olarak atanmasını reddetmesi hakkında Hildegard'ın içinde bulunduğu konumundan kaynaklı olarak “kendi sosyal çevresinin algılarından kurtulamadığını” ifade etmektedir (Scholz, 1980: 369, 374). Bu çelişki düşüncesinin kendisinde mi var yoksa toplumun ve yaşadığı dönemin etkisi ile XX. yüzyıl ideolojileri arasında çatışma halinde mi halen tam anlamıyla bilinmemektedir. Kadınların rahip olarak atanmaması gerektiğini savunuyor olması bazı düşünürlere göre onun düşüncesindeki herhangi bir tutarsızlığın kanıtı değildir; hatta vizyon görebilme konumunu ona Tanrı verdiği için, yaratılışa, ayinlerde ve cinsiyet hakkındaki genel görüşlerinde bu atamalar hakkında fikirleri kibar bir şekilde entegre edilmiştir (Thompson, 1994: 350). Hildegard, konumu gereği diğer kadın rahipleri dışlamak adına ortak Ortaçağ mantığını “Ay güneşe, kadın da erkeğe tabidir.” kullanarak hareket etmeye çalışmış ve bu duruma ara ara vurgu yapmıştır. Yaratılışı gereği kadın çocuk doğurmak ve onu özenle beslemek için yaratılmıştır (Scivias II.6.76). Ancak çalışmaları boyunca Hildegard, kutsanmış bakire olmasından kaynaklı olarak da bu yaratılış gereğine pek fazla değinmemiş ve kadının bu görevi üzerine -belki istemli belki istemsiz olarak- ilgi göstermemiştir (Thompson, 1994: 351).

Aforoz ve sapkınlar hakkında keskin görüşlere sahip olmasına rağmen, Hildegard'ın Kilise'nin öğretileriyle, Kilise içindeki kadın otoritesi hakkındaki görüşleri tutarlı görünmektedir. Rahiplik atamasının yalnızca erkekler için ayrıldığını tavsiye eden Hildegard, *Scivias*'ında tarım metaforunu kullanarak bu durumu üreme eylemini tartışırken şu şekilde dile getirmiştir (Scivias II.6.76):

Bununla birlikte, -kadınların- sunağımın hizmetinde yer almalarını değil, erdemlerini iyi işlerde alçakgönüllülükle yerine getirmelerini istiyorum... kadın cinsiyetinden olanlar sunağımın makamına yaklaşmamalı; çünkü onlar, çocuk doğurmak ve onları özenle beslemek üzere görevlendirilmiş, güçsüz ve zayıf bir meskendir. Bir kadın, kendi başına değil, bir erkek aracılığıyla bir çocuğa hamile kalır, çünkü toprağı kendisi değil, bir çiftçi sürer. Bu nedenle, nasıl toprak kendini süremezse, bir kadın da rahip olmamalı ve oğlumun vücudunu ve kanını kutsama işini yapmamalıdır; Yine de o, yeryüzünün meyvelerini sulamak için yağmuru alması gibi, Yaratıcısına methiyeler düzebilir. Ve yeryüzü nasıl bütün meyveleri veriyorsa, bütün iyi işlerin meyvesi de Kadında öyle mükemmelleşir.

Kadınların rahiplik atamalarına uygun olmadıklarını düşünen Hildegard kadınlar için iyimser bir çözümü de beraberinde getirmiş ve kadınların da manevi faydaları

deneyimleyebilmelerinin mümkün olduğunu dile getirmiştir (Dorothy, 2018: 40). Bu durumu onaylamasının sebebi ise kendi dini hayata sıkı sıkıya bağlayan bir kadının, İsa'nın Gelini olabilme kabiliyetine sahip olabilme ihtimalidir. Kadının asli görevinin bu dünyaya çocuk getirmek olduğunu düşünen Hildegard, dolayısıyla rahiplik atamalarında kadının bulunmaması gerektiğini savunmuştur (Fox, 1987: 189). Kadınlar, tabiatları gereği zayıftır. Tıpkı tarlada çiftçi olmadan sürümün gerçekleşmemesi gibi erkek olmadan kadının çocuk yapması mümkün değildir. Bu sebepten dolayı da İsa'nın kutsanma faaliyetlerinde kadın doğası gereği iş icrasında bulunamaz ve rahiplik atamasına katılıp rahip olamaz (Temiztürk, 2019: 211). Bunun dışında kadınların regl dönemlerinde de Kilise'ye gitmemeleri gerektiğini, fakat ibadetten geri kalmamak adına tefekkür faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiğini de savunmuştur (Scivias, 83; Temiztürk, 2019: 211).

Rahiplik atamalarına kadınların katılımını uygun görmeyen Hildegard, rahibe olarak manastırda kadınların görev almasını onaylamış görünmektedir. Kilise'nin kapılarını kadınlara kapatan Hildegard, onlara manastır kapılarını açmış, bununla yetinmeyerek rahibelerin erdemlerini ve Tanrı katındaki değerlerini bulunduğu ortamlarda övmüştür (Temiztürk, 2019: 211). Bu övgülerini eserlerinde de görmek mümkündür. Örneğin, *Scivias* adlı kitabının son bölümündeki senfoninin bir ilahisini rahibelere ithaf etmiş ve onlardan “soylu kutsanmış bakireler” olarak bahsederek cennetin süsleri olduğunu dile getirmiştir (Scivias, III. 13.7).

Hildegard, dini anlamda kadın veya erkeğin sorumluluklarının zincirlerini kırmanın zor olduğunu fark etmiş olmalıdır ki erkekleri ve kadınları Kilise'deki farklı görevlerinde giyimleriyle özdeşleştirmiştir. Hildegard, *Scivias*'ın II. Kitap'ında bu konuyu şöyle ele almıştır (Scivias II.6.77): “Bir erkek asla kadınsı elbise giymemeli veya bir kadın erkek kıyafetleri giymemelidir, böylece erkek erkeksi gücünü ve kadın ise kadınsı zayıflığını sergileyebilir ki rolleri farklı kalsın...”

Hildegard, erkeğin ve kadının birbirlerine biçilen giyim tarzının dışına çıkmasının doğru olduğunu yalnızca şu durumlarda Tanrı'nın da onayı olduğu için kabul etmektedir: Eğer bir erkeğin hayatı tehlikedeyse veya bir kadının namusu işte o zaman farklı bir kıyafet giyebilirler. Bu iki durum dışında erkek de kadın da daima kendilerine uygun görülen doğru kıyafeti giymelidir. Bu noktada, kadının bekaretini de önemsediği anlaşılmaktadır. Fakat erkeğin güvenliğini de kadının bekareti ile eş değerde önemli gördüğü fark edilmektedir (Dorothy, 2018: 41).

Hildegard'ın cinsiyet farklılıklarını giyim ile koruma fikri, din adamlarıyla ilgili fikirleri ile karışmıştır. Çünkü aynı vizyonda şöyle söylemiştir (Scivias II.6.77): “Fakat bir kadın erkek kılığına girmemesi gerektiği gibi, sunağımın makamına yaklaşmamalıdır, çünkü ne saçında ne

de kıyafetinde erkeksi bir rol üstlenmemelidir.” Buradan da anlaşılacağı üzere, Hildegard kadın ve erkeğin kilise içindeki ayrı ayrı sorumluluklarını ve giyimin bireysel hayatta dahi ne kadar büyük bir önem arz ettiğini desteklemiştir. Bunun sonucunda da kadınlardan da erkeklerden de giyim konusunda beklenti içinde olmuş, bunu eserlerinde kaleme alarak da vurgulamıştır.

Rupertsberg Manastırı’nın rahibeler için örtünme töreni daima halka açık ve yılın belirli bir döneminde piskoposun gözetimi altında yapılmıştır (Dorothy, 2018: 41). Ayinde, piskoposun uyguladığı kutsama gerçekleşir, peçe sunak üzerine yerleştirilir ve aday sunağa mum taşıdıktan sonra piskopos tarafından kutsanarak peçe ile taçlandırılmaktadır. Bu peçe, alçakgönüllülük, kendine hakimiyet, bekaret anlamlarını taşımaktadır. Hildegard, vizyonlarından da anlaşılacağı gibi uygun giyim konusunu daima destekleyen bir kadın olarak bu uygulamayı da tamamen desteklemiş ve bunu “cennetteki eşinin gelişini gelen bilge bakireler” arasındaki bir nevi evlilik olarak görmüştür (Dorothy, 2018: 42). Hildegard, örtünme törenlerinde rahibelerine gelin kıyafeti giydirmiştir. Bunun için de eleştiri oklarının hedef tahtası olmuş, özellikle Andernach’tan Tengswich adındaki başrahibenin eleştirisine maruz kalmıştır. Tengswich, Hildegard’a yazdığı mektuplarda: “Kabul ettiğiniz bazı garip ve adı dahi duyulmamış uygulamalar bizlerin kapasitesini fazlasıyla aşıyor.” İfadelerini kullanmıştır (Dorothy, 2018: 42). Tengswich, Hildegard’ın rahibeleri yere değen beyaz, ipek peçeler ile süsleyip altın taçlar giydirmesini, parmaklarına altın yüzükler takmasını rahibelerde kibir ve statüyü teşvik ettiği gerekçesi ile ayıplamıştır. Hildegard ise bu ayıplama ve eleştirilere kibirle ilgili çeşitli ayetlere atıfta bulunarak ve bunların bakireler için geçerli olmadığını belirterek cevap vermiştir (A.g.e. 42). Rahibelerin başlarını örtmelerini temiz ruhlarını kötülüklerden koruma olarak gören Hildegard, ayrıca rahibeleri İsa’nın gelini olmakla en büyük rahiplik görevine erdiklerini ve bütün zenginliklerin tamamına ulaştıklarını söyleyerek de yüceltmıştır (Scivias, II.6.76).

Hildegard’a göre, ilahi iradeyi yerine getirme amacı içinde bulunarak erkek de kadın da farklı rollerinin sorumluluğunu almalı ve aynı amacı gerçekleştirme uğruna üreme eyleminde olduğu gibi, erkeklerde kadınlarda ayrı şekillerde fakat birlikte hareket etmelidirler. Kiliseyi temsil eden kadınlar, kutsalı somutlaştırırken, erkeklerin görevi ise kutsal olanı korumak olmalıdır (Dorothy, 2018: 40).

Hildegard, eylemlerinin çoğunu kamuoyundaki imajını korumak için kendini motive etmeye yönelik yapmış gibi görünmektedir. Kısmen de olsa kendini küçümseyen bir dil kullanması hem dini hem laik otoriteler tarafından kabul görmüştür (Dorothy, 2018: 33). Bu duruma ek olarak, Papa’nın muazzam kişisel fayda sağlayan ahlaki reform baskısını dahi kabul etmiştir (Mews, 2000: 44-56). Ahlaki reform baskısını kabul etmesi, Hildegard’ın Ortaçağ

Avrupa’ında kadınların resmi olarak konuşmasına dahi izin verilmeyen döneminde, vaaz vermesine olanak tanımış, yazma kariyerini ilerletme de önemli bir rol üstlenmiştir (Dorothy, 2018: 33-34). Ayrıca, papanın onayıyla etrafındakiler tarafından tanınır olmayan kişilere yetki verebilme hakkına sahip olmuştur. Bununla beraber Hildegard’ın kilise hakkındaki görüşleri toplumda daha radikal bir hale bürünmüştür (Dorothy, 2018: 34). Cesur bir kadın olduğunu her fırsatta gösteren Hildegard, Disibodenberg’teki manastırını keşiş ve rahibelerin onayı olmadan Ruptersberg’e taşımış ve kendi topluluğundan aforoz edilen bir adamı manastırının bahçesine gömmüştür (Dorothy, 2018: 34). Bu tür bir dil kullanması ve Ortodoks öğretilere bağlı kalması, Ortaçağ Avrupa’ında ancak geleneksel otoriteye başvurması ile gerçekleşebilirdi. Hildegard da bu yolu izlemiş; böylelikle pek çok alanda tam yetki ve potansiyele sahip olabilmıştır.

4.4. Genel Değerlendirme

Hildegard’ın gerek kadın ve erkeğin üremedeki eşitliğini dile getirmesinden, gerek manastırındaki rahibelerin örtünme töreninde giyimine karşı yapılan eleştirilere cevabından, gerekse Ortaçağ Batı dünyasında kadın olmanın tüm dezavantajları içinde papaya veya diğer din adamlarına karşı cesaret göstermesinden anlaşılacağı gibi, o geleneğe tamamen karşı çıkan veya yalnız bir tarafın fanatiği olan bir kişi olarak görünmemektedir. Savunabileceği konularda dini ayetlerle destekleyerek eleştirilere cevap verebilen, dini hayatın içinde olan birisi olmasına rağmen yeri geldiği ve kanıtlayabileceği her noktada fikirlerinin arkasında duran bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlara ‘kefare, lütuf ve merhamet’ erkeklere ise ‘sağlamlık, cesaret ve adalet’ gibi ılıman pek çok sıfatı uygun gören Hildegard, her iki cinse de çeşitli manevi birçok armağanı tanımlamaktadır. Bu sebepten dolayı, Hildegard’a göre kadınlar, ruhun tesellisini sağlayan ve bir kişinin acı çekmesini engelledikleri için yok sayılmaması gereken gerekli varlıklardır. Çünkü ruha huzuru veren ve insanın kalbinin günahlarla katılaşmasını engelleyenler kadınlardır (Dorothy, 2018: 43).

Hildegard’ın bazı çalışmaları onu proto-feminist olarak nitelendirilmesine yol açarken, bazı bilim insanları fikirlerinin kadınların ilerlemesinde tam tersi bir etkiye sahip olduğunu iddia etmektedir. Bilim tarihçisi Joan Cadden’e göre Hildegard’ın fikirleri istisnai olarak dikkate değer veya popüler kanıya aykırı değildir: “Belirli iddiaları belirli kaynaklara kadar açıkça izlenemese de hiçbir heterodoks olarak adlandırılmaz: Cinsiyet, cinsellik veya üreme hakkında söylediği hiçbir şey standart varsayımlarla çelişmemektedir.” (Cadden, 1984: 152)

Hildegard bütün eserlerinde, kadın ile erkeği birbirine eşit, iki farklı cinsiyet olarak işlemiştir. ‘Yaratılıştaki erkek kadından önce yaratılmıştır’ fikrini kabul etmekle birlikte

Hildegard daha çok insan odaklıdır ve erkeğin kadından önce yaratılarak kadının yaratılmasına aracılık etmesinin doğruluğunu ‘erkek ve kadın birleşerek insan soyunun devamlılığını getirerek bu birleşimin iki eşit parçası olmuştur’ fikri ile revize etmiştir (Akın, 2005: 113).

Hildegard ilk günahı, cinsellik üzerinden kadına yükleme durumunu arındırmaya çalışmıştır. Aziz Augustinus’un cinselliği temele oturtan ‘ilk günah’ tasarısı bu çabalarına bir hayli engel olmuştur (Akın, 2005: 113). Hildegard’ın içinde bulunduğu çağ ve toplum, Augustinus’un faydalı amaçlar dışında cinselliği, bedensel hazzı yasaklayan öğretisini yüzyıllar boyu tek doğru kabul etmiştir (Akın, 2005: 114). Dolayısıyla, Hildegard’ın ilk günahı Havva’nın ve ondan yola çıkarak tüm kadınlara pay edilmesi durumundan çıkartma mücadelesi Ortaçağ Avrupa’sında anlamlı, dahası oldukça şaşırtıcıdır. Varlığını, nedenlerini ve gerekliliğini tartışma konusu olarak ele almadığı günahın, sadece Havva ve Adem’e lanse edilmemesi gerektiğini düşünen Hildegard, zaten Havva ve Adem’in kötülük ile tanışarak cezalarını en ağır şekilde çektiklerine inanmıştır. Kilise Hildegard’ın yaşadığı XII. yüzyıla değin bu suçu Havva ile sınırlandırmış ve kötülüğün kaynağı olan asıl düşman şeytanı gözden kaçırmış veya kaçırmak istemiştir (Akın, 2005: 114). Çünkü şeytan, Havva’nın, Adem’e karşı olan sevgisini görüp kıskanmış ve yılan kılığına girerek Havva’yı ağına düşürmüş, Adem’in yasak meyveyi yemesine sebep olmuş ve onun zaaflarını kullanmıştır. Bu noktada yasak meyveyi yiyenin Âdem olması tartışma konusu dahi olmamışken, kadının bu durumun suçlusu kabul görülerek öğretinin çıkış noktasının sorumluluğunu da kadına yıkılmış olması unutulmamalıdır (Beuys, 2003: 136).

Hildegard’ın *Liber Divinorum Operum*’da Kutsal Kitap’tan 140 tane alıntı yaptığı bilinmektedir. Yaşadığı dönemde bir kadın olarak, manastırın baş rahibesi unvanına sahip bir kadın olsa da Kutsal Kitap’tan apaçık alıntılar yapması, o zamana kadar karşılaşılmış bir durum değildir. Hildegard kendisini *indocta* (eğitimsiz, bilgisiz) olarak tanımlayan bir kadın olarak dönemin önemli insanları ile mektuplaşarak, işin ehli olduğunda kendi manastırını açarak, erkeklerin koruyucu kanatları altında yaşamayı sorgulayarak, tanrı tarafından gösterilen vizyonlarını cesurca kaleme alarak bu anlamda pek çok ilke imzasını atmıştır (Akın, 2005: 115). İlk kadın besteci, ilk kadın farmakolog, ilk kadın doğa bilimcisi gibi farklı pek çok kimliğin de sahibi olan Hildegard, yaşamı boyunca yalnızca dini hayatın içinde perdelerini çekip düşün hayatını oluşturan bir kadın olmak yerine kendisini dünyaya ve dünya bilimlerine açmış, açıldığı tüm alanlarda da üstün başarılar gösterebilmiştir.

Hildegard’ın toplumsal cinsiyet bağlamında kadını koyduğu yeri veyahut kadın için yapmış olduğu tanımı tek bir çerçeveden ele almak, Hildegard’ın kadına karşı yaklaşımını incelemede hatalı bir yaklaşım olacaktır. İçinde bulunduğu yüzyıl ve kadının kendisini daha

yeni yeni gösterebildiği bir coğrafyada yaşayan Hildegard, yukarıda da bahsi geçtiği üzere pek çok alanda ilklere imza atmış bir kadın olarak döneminde görülmeyen bir enginlikle cesaret göstererek fikirlerini savunma girişiminde bulunmuş ve bu tarzı ile de girdiği çoğu alanda başarı elde etmiştir.

Fikirlerini, Hristiyan geleneğinin öğretileri doğrultusunda harmanlıyor oluşu, hayatı boyunca inzivada olan bir rahibe olduğu göz önüne alındığında, bu harmanlamada kadın ve erkeği eşit olarak görüyor olması bile takdire şayandır. Kendisinin kadını tam anlamıyla yüceltmek gibi nihai bir amacı olmadığı, yalnızca içinde bulunduğu toplum hakkında görüşlerini sunarken kadını ve erkeği iki ayrı cinsiyet olarak eşit görme durumunu gelenek ile birleştirerek açıklama çabası da ondan önce yapılmış bir durum olmadığından onun güçlü karakterinin izlerini yansıtmaktadır.

Hildegard'ı feminizm veya anti-feminizm gibi toplumsal cinsiyet incelemelerinde önemli kolları temsil eden alanlar adı altında tam anlamıyla ele alamıyor olsak da yaptıkları, yazdıkları ve bu durumdan duyduğu rahatsızlığa kanıtlarla baş kaldırışı, Tanrı önünde iki cinsiyetin de eşitliğini savunması Hildegard'ın kendi düşünce sisteminde önemli yer tutmaktadır.

Zamanında Hildegard'ın kadın tanımlama şekli pek çok eleştirmen tarafından olumsuz karşılanmış olsa da kesinlikle Hildegard her iki cinsiyetin değerini de eşit görmektedir (Dorothy, 2018: 44). Hatta kadınları ruha olan katkıları ve İsa'nın merhametinin temsilcisi olarak görmüş, kadınlığı şu sözler ile yüceltmıştır (Ep. 52r): “Kadın nasıl (bu kadar göz alıcı?). İki nedeni var. Birincisi Tanrı'nın parmağı tarafından yaratıldığı için ve ikincisi kendisine harika bir güzellik bahşedildiği için. Ey kadın, sen ne güzel bir varlıksın! Çünkü temelin güneşten ve dünyaya üstün geldin.”

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, H. Akın'ın da güzel bir şekilde ifade ettiği gibi Hildegard'ın ilk günah ve kadının Hristiyan inanışındaki yeri, yaptığı ve yukarıda anlatmaya çalıştığımız cesur yorumları, kendisinden önceki yüzyıllarda hiçbir kadın tarafından yapılamamıştır ve kendisinden sonraki yüzyıllarda da bir kadın tarafından uzunca bir süre böyle cüretkâr bir çıkış duyulmamıştır (Akın, 2005: 114).

SONUÇ

Antikçağ'dan günümüze değin kadının yeri, erkek ve kadının iki farklı cinsiyet olarak sürekli farklı kalıplara sığdırılmaya çalışılması, toplumsal cinsiyet çatısı altında incelenen bir alan haline gelmiştir. Çalışmamızda Ortaçağ'ın "kadın peygamberi" Hildegard'ın kadın ve erkek görüşlerini incelemeden önce Antikçağ'ın kadın filozoflarının değerlendirilmesi yapılmış, böylelikle konuya nüfuz eden fikirlerin daha net ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Kadının iyi bir eş ve iyi bir ev hanımı olmasının ötesine geçebilen Antikçağ kadın filozofları ve düşünürlerinin incelenmesi yapılmış, ilk kadın filozof Krotonlu Theano, dönemin büyük filozoflarına ders vermiş Diotima, Perikles'in meşhur politikasında büyük etkileri olan Aspasia ve dönemin bilinen son kadın filozofu Hypatia'dan bahsedilmiş, bu bağlamda Antikçağ'da kadının yeri ve kadın-erkek eşitliği üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Felsefe, bilim, sanat, edebiyat gibi alanların yalnızca erkeğe özgü olmamasının farkında olan, fakat yaşadıkları çağların sorumluluklarını da sırtlarından atamayan pek çok kadın kimi zaman kamuya açık kimi zaman gizli gizli de olsa fikirlerini beyan edebilmişlerdir. Bununla birlikte kadınların bu anlamda XII. yüzyıla yani Hildegard'a değin bir noktada hep yarım kaldıkları ve erkek ile kadın eşitliği tartışmalarında fikirlerini açığa çıkar(a)madıkları görülmüştür.

Hildegard'ın dönemin güçlü siyasetçileri ve din adamları ile mektuplaşması, kendine ait Aziz Rupert Manastırı'nı kurması, hatta ölümünden çok kısa bir süre önce aforoz edilen bir adamı imparatorluğun karşı çıkacağını ve kilise çanlarının susturulacağını bile bile savunması; fikirlerini yalnızca kadın bağlamında değil her iki cinsiyete karşı eşit ve dini hayatın etkisinden çıkamamış olmasına rağmen sorguluyor olduğunu göstermektedir. Dönemin diğer önemli insanların aksine kadını yüceltmış, kadın ve erkeğin konumunu düşünmeye değer bulmuştur. Hildegard'ın bu özverili düşünce yapısı, çalışmamızı Hildegard bağlamında toplumsal cinsiyet değerlendirmesi yapılmasına yönlendirmiş ve bu alanı titizlikle incelememizi sağlamıştır. Zira Bingenli Hildegard, Antikçağ'ın bilge filozofları Platon ve Aristoteles'ten sonra kadın-erkek eşitliği hakkında ortaya fikir atan ve kadın olarak bunu yapabilen ilk isim olmuştur. Hildegard, döneminde hiçbir kadının cesaret edemediğini yapmış, kendini haklı gördüğü noktalarda özellikle Kutsal Kitap'tan referanslar vererek kendini savunmuş ve doğrularının arkasında durmuş, fikirlerini özgürce dile getirmek için Ortaçağ Avrupa'sında kadın olan ve fikrini savunmaya cesaret eden diğer kadınlar gibi ölümüne değin çeşitli mücadeleler vermiştir.

Hildegard'ın yaşadığı dönemin koşullarını düşündüğümüzde, kadına biçilen ikincil cins kaftanını kabul etmiyor oluşuna bu çalışmada özellikle vurgu yapılmıştır. Hildegard'ın

dönemin diğer önemli isimlerinin aksine bir kadın olarak kadın kimliğini görmezlikten gelmemesi ve bunun üstüne cesaretle gitmesi doğrudan amacı toplumsal cinsiyet meseleleri olmasa dahi dönemin kendi özel koşulları çerçevesinde kendisine yakıştırılan feminist sıfatını hak ettiğini göstermektedir. Bununla beraber Hristiyan geleneğinin kadın hakkındaki görüşlerini kimi zaman olasılıkla kilise ile ters düşmemek için savunmak durumunda kalan Hildegard, kimi zaman da geleneğe karşı çıkabilme cesaretini kendinde bulabilmiştir. Tanrı'nın merhametini anlatırken, kadın gibi belirteçler kullanmış, rahibelerin Tanrı katında "İsa'nın gelini" olduğunu dile getirmiştir. Kadını zayıf yapan yönlerin fiziksel bir yaratılıştan geldiğini ve iki cinsiyetinde birbirine ihtiyaç duyduğunu savunmuştur. Bu noktada Hildegard'ın Kutsal Kitap ve Hristiyan geleneğini referans alarak kadın ve erkeği eşit görme nedenleri ve kadın-erkek hakkındaki genel fikirleri ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada Antikçağ'dan XII. yüzyıla gelinceye kadarki önemli kadın filozof ve düşünürler bir araya getirilmiş ve kadının yeri geniş bir çerçeve içinde yorumlanmıştır. Kadın filozofların tarihsel süreç içerisindeki konumu ele alınmış, Bingenli Hildegard'ın toplumsal cinsiyet bağlamındaki görüşleri irdelenmiş ve Ortaçağ'da kendisinden sonra bu konudaki görüşlerini daha keskin dile getiren başka kadınları daha iyi anlamada, yorumlamada başka araştırmacılar için bir altyapı oluşturulmuştur. Hildegard'ın Ortaçağ Avrupa'sında Aristoteles ve Platon'dan sonra ilk kez bir kadın olarak kadın-erkek eşitliği ve konumunu tartışmaya açması ile toplumsal cinsiyet bağlamında kısa bir değerlendirme yapmış olmakla özellikle Türkçe olmak üzere literatürde Ortaçağ Avrupa'sının toplumsal cinsiyet alanını anlamada ve kadın filozofların değerlendirmesini yapmada fayda sağlayacağını ümit ediyoruz.

Hildegard'ın meşhur "...baktım... ve ...gördüm..." vizyonundan esinlenilerek ele alınan bu çalışma, özellikle kadın filozofların da felsefe tarihinde yer edinebileceği ve diğer tüm alanlarda kadın düşünürlerin ve kadın çalışmalarında kaynak olarak kullanabilir nitelikte hazırlanmıştır. Bu bağlamda bir kadın olarak, Ortaçağ'ın önemli bir kadın figürünün fikirlerinin incelendiği ve onun dünyasında kadın ile erkeğin yerinin araştırıldığı bu çalışma, umarız son zamanlarda önemi sevindirici şekilde anlaşılan kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet sahasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Antik ve Ortaçağ Kaynakları

- Ael. Ar. Orat. Dindorf, W. (Ed.). (1829). *Aelius Aristides, Orationes*. Leipzig: Teubner.
- CC Kaiser, P. (Ed.). (1903). *Hildegardis Causae et Curae*. Leipzig.
- Clem. Al. Stahlin, O., Fruchtel L., ve Treu, U. (Eds.). (1960). *Clemens Alexandrinus, Stromata*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Ep . von Acker, L. (Ed.). (1991). *Hildegardis Bingensis Epistolarium. Pars prima. Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis vol. 91*. Turnhout: Brepols, 1991s
- LVM Pitra, J.B. (Ed.). (1882). Hildegard of Bingen, Liber vitae meritorum, per simplicem hominem a vivente luce revelatorum. *Analecta Sanctae Hildegardis* (ss. 7-244). Monte Cassino.
- PL *Liber divinorum operum*. Kullanılan Metin: Schipperges, H., *Hildegard von Bingen: Welt und Mensch. Das Buch De operatione Dei*. Salzburg 1965.
- Plat. Mx. Burnet, J. (Ed.). (1903). *Plato, Menexenos. Oxford Classical Texts: Platonis opera, vol. 3: Tetralogiae V–VII*. Oxford: Oxford University Press.
- Plat. Symp. Lamb, W.R.M. (Ed.). (1925). *Plato: Lysis. Symposium. Gorgias. (Loeb Classical Library No. 166)*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Plut. Mor. Westman, R. (Ed.). (1959). *Plutarchi moralia*, vol. 6.2. Leipzig: Teubner Verlag.
- Scivias Führkötter, A. (Ed.) (1978). *Hildegardis Scivias*. Turnhout: Brepols.
- Sok. H.E. Bright, W. (Ed.). (1893). *Socrates Scholasticus, Historia ecclesiastica. Socrates' ecclesiastical history*, 2nd ed. Oxford: Clarendon Press.
- Stob. Wachsmuth, C., ve Hense, O. (Eds.). (1884-1912). *Ioannis Stobaei anthologium, 5 vols*. Berlin: Weidmann.
- Suda Adler, A. (Ed.). (1928-1971). *Suidae Lexicon, vol. I-IV*. Leipzig: Teubner Verlag.

Modern Kaynaklar

- Adamson, M.W. (2004). *Food in Medieval Times*. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing.
- Akgün Kaya, E. (2021). Eskiçağ Yunan Felsefesinde Kadın Filozoflar: Takip Ettikleri Felsefe Okulları ve Sosyal Konumları. M. E. Yıldız, Y. Doğan, S. Yeni (Ed.), *Eskiçağ Yazıları 15* (ss.115-160). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Akın, H. (2005). *Ortaçağdan Bilge Bir Kadın. Bingenli Azize Hildegard*. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Akın, H. (2019). Sapientia ile Scientia Arasında: Bingenli Hildegard'ın Hayvanlar Kitabı. *Kebikeç. İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 47, 57-112.
- Alic, M. (1991). *Hypatias Töchter, Hypatias Töchter: Der verleugnete Anteil der Frauen an der Naturwissenschaft*. Zürich: Unionsverlag.
- Allen, P. (1997). *The Concept of Woman: Volume I - The Aristotelian Revolution*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Aydın, F. (2011). *Pavlus Hristiyanlığına Giriş*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Baird, J. L. (1994). *The Personal Correspondence of Hildegard of Bingen: Selected Letters with an Introduction and Commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- Baird, J.L. (2006). *The Personal Correspondence of Hildegard of Bingen-Selected Letters With*
- Bardsley, S. (2007). *Women's roles in the Middle Ages*. New York: Garland Publishing, Inc..
- Barratt, A. (1992). *Women's Writing in Middle English*. Londra: Longman.
- Beekes, R. (2010). *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden-Boston: Brill.
- Behr, C.A. (1986). *Publius Aelius Aristides, The Complete Works, vol. II. Orations I-XVI, with an appendix containing the fragments and inscriptions*. Leiden: Brill.
- Bennett, J. (1989). *Women in the Medieval English Countryside: Gender and Household in Brigstock Before the Plague*. New York: Oxford University Press.
- Bennett, J. (1996). *Ale, Beer and Bresters in England*. New York: Oxford University Press.
- Benson, H. (2000). *Socratic Wisdom*. Oxford: Oxford University Press.
- Beuys, B. (2003). *Denn ich bin krank vor Liebe. Das Leben der Hildegard von Bingen*. Münih: Insel Verlag.
- Bock, G. (2004). *Avrupa Tarihinde Kadınlar* (Z. Aksu-Yılmaz, Çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Boucher, D. ve Kelly, P. (2003). *Political Thinkers*. Oxford: Oxford University Publications.

- Boyacı, N.P. (2014). Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 18, 205-230.
- Branco, M.J.V. (2000). The Nobility of the Medieval Portugal. Duggan, A.J. (Ed.), *Nobles and Nobility in Medieval Europe* (ss. 43-52). Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Broedel, H.P. (2003). *The Malleus Maleficarum and the Construction of Witchcraft: Theology and Popular Belief*. Manchester: Manchester University Press.
- Cadden, J. (1984). It Takes All Kinds: Sexuality and Gender Differences in Hildegard of Bingen's 'Book of Compound Medicine. *Traditio* 40, 149-174.
- Cample, N.M. (2018). *St. Hildegard of Bingen. The Book of Divine Works (Fathers of the Church Medieval Continuations)*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.
- Casagrande, C. (2005). Korunan Kadın. Duby, G., ve Perrot, M (Ed.); Fethi, A. (Çev.), *Kadınların Tarihi Cilt II*. (ss. 75-105). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Catto, J. (2000). Currents of religious thought and expression. Jones, M. (Ed.). *The New Cambridge Medieval History* (ss. 82-101). Cambridge: Cambridge University Press.
- Chenu, M.D. (1968). *Nature, Man, and Society in the Twelfth Century: Essays on New Theological Perspectives in the Latin West*. Chicago: University of Chicago Press.
- Clark, A. L. (1992). *Elisabeth of Schönau: A Twelfth-Century Visionary*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Coakley, J. (2006). *Women, Men and Spiritual Power, Female Saints and Their Male Collaborators*. New York: Columbia University Press.
- Constable, G. (2004). Religious Communities, 1024-1215. Luscombe, D., ve Riley-Smith, J. (Eds.), *The New Cambridge Medieval History Volume 4. c.1024–c.1198* (ss. 2-46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Contreni, J. (1995). The Carolingian Renaissance: Education and Literary Culture. McKitterick, R. (Ed.), *The New Cambridge Medieval History. Volume 2. c.700–c.900*. (ss. 709-757). Cambridge: Cambridge University Press.
- Çüçen, K. (2013). *Ortaçağ ve Rönesans'ta Felsefe*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Dalarun, J. (2005). Ruhban Bakış. Duby, G., ve Perrot, M (Ed.); Fethi, A. (Çev.), *Kadınların Tarihi Cilt II*. (ss. 25-50). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Davson, C. (1950). *Die Religion im Aufbau der abendländischen Kultur*. Düsseldorf: Schwann.
- Delmas, C. (1967). *Avrupa Uygarlığı Tarihi* (E. Gürol, Çev.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret
- Demirci, K. (2015). *Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık & İnançlar ve Tarih*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

- Deslauriers, M. (2012). Women, Education, and Philosophy. Sh. L. James, Sh. Dillon (Ed.), *A Companion to Women in the Ancient World*. (ss. 343-353). Oxford-Malden: Blackwell.
- Dickens, A.J. (2009). *The Female Mystic-Great Women Thinkers of The Middle Ages*. Londra: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Duby, G. (1994). *A History of Women in the West. II: Silences of the Middle Ages*. Cambridge, MA-Londra: Harvard University Press.
- Durgun, S. (2021). Düşünce Tarihine Alternatif Yaklaşımlar: Diotima, Arendt ve Beauvoir. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, XVI (55), 51-73. Doi: 10.14783/maruoneri.730548
- Dzielska, M. (1995). *Hypatia of Alexandria*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Erkızan, H. N. (2012). *Aristoteles Yazıları: Feminizm ve Çağdaş Aristotelesçi Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayınevi.
- Erkızan, H.N. (2015). Miletoslu Aspasia ya da Tarihte Bir Kadın Felsefeci Olmak Üzerine. Çüçen, A.K., ve Tepe H. (Eds.). *Miletli Filozoflar - Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Evans, G.R. (2000). *Bernard of Clairvaux*. New York: Oxford University Press.
- Faber, S. (1989). (Ed.). *Hildegard von Bingen. Metaphysik der Seele*. Münih: Heyne Verlag.
- Flanagan, S. (1990). *Hildegard of Bingen, 1098-1179 - A Visionary Life*. Londra- New York: Routledge.
- Flexner, A. (1914). *Prostitution in Europe*. New York: The Century Company.
- Fossier, R. (1999). The Rural Economy and Country Life. Reuter, T. (Ed.), *The New Cambridge Medieval History. Volume 3. c.900–c.1024*. (ss. 27-63). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fossier, R. (2004). The Rural Economy and Demographic Growth. Luscombe, D., ve Riley-Smith, J. (Eds.), *The New Cambridge Medieval History Volume 4. c.1024–c.1198* (ss. 2-46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fox, M. (Ed.). (1987). *Hildegard. Book of Divine Works with Letters and Songs*. Sante Fe: Freedman, P. (2000). Rural Society. Jones, M. (Ed.). *The New Cambridge Medieval History* (ss.82-101). Cambridge: Cambridge University Press.
- Frugoni, C. (2005). Tasavvur Edilmiş Kadın. Duby, G., ve Perrot, M (Ed.); Fethi, A. (Çev.), *Kadınların Tarihi Cilt II*. (ss. 316-402). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fuller, M.R. (2001). Margery of Kempe. Drees, C.J. (Ed.), *The Late Medieval Age of Crisis and Renewal, 1300-1500: A Biographical Dictionary* (ss. 268-270). Westport: Greenwood.
- Führkötter, A. (1972). *Hildegard Von Bingen*. Salzburg: Otto Müller.
- Führkötter, A. (Ed.). (1990). *Hildegard Von Bingen. Briefwechsel*. Salzburg: Otto Müller.

- Genç, Ö. (2011). Ortaçağ Avrupa'sında Kadın. Çetin, A. (Ed.), *Ortaçağ'da Kadın*. (ss. 241-295). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Genç, Ö. (2012). *Charlemagne ve Karolenj Rönesansı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Glaze, F.E. (1998). Medical Writer: 'Behold the Human Creature. Newman, B. (Ed.). *Voice of the Living Light: Hildegard of Bingen and Her World* (ss. 125-148). Berkeley-Los Angeles-Londra: University of California Press.
- Gleichauf, I. (2007). *Kadın Filozoflar Tarihi* (L. Uslu, Çev.). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Gül, M. (2009). *Orta Çağ Avrupa Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Haight, A. L. (1965). *Hroswitha of Gandersheim; her life, times, and works, and a comprehensive bibliography*. New York: Hroswitha Club.
- Hayes, D.M. (2005). *Body and Sacred Place in Medieval Europe*. New York: Routledge.
- Head, T. (2005). The Marriages of Christina of Markyate. Fanous, S. ve Leyser, H. (Eds.), *Christina of Markyate: a twelfth-century holy woman*. New York: Routledge.
- Higley, S.L. (2007). *Hildegard of Bingen's Unknown Language: An Edition, Translation, and Discussion*. New York: Palgrave Macmillan.
- Holleran, K. (2001). Juliana of Norwich. Drees, C.J. (Ed.), *The Late Medieval Age of Crisis and Renewal, 1300-1500: A Biographical Dictionary* (ss. 266-267). Westport: Greenwood.
- Horst, E. (2002). *Hildegard von Bingen. Die Biographie*. Münih: List Taschenbuch.
- Hotchin, J. (1996). Enclosure and Containment: Jutta and Hildegard at the Abbey of St Disibod. *Magistra* 2.2., 103-123.
- Hozeski, B. W. (2001). *Hildegard's Healing Plants: From Her Medieval Classic Physica*. Massachusetts: Beacon Press.
- İnam, A. (2007). *Aşk Üstüne Denemeler*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Karras, R.M. (1996). Prostitution in Medieval Europe. Bullough, V.L. ve Brundage, J.A. (Eds.), *Handbook of Medieval Sexuality* (s. 243-260). New York: Garland Publishing, Inc..
- Kia Akkaya, R. (2015). Atina'da Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXXIII (1), 7-20.
- King, U. (2004). *Christian Mystics. Their Lives and Legacies Throughout the Ages*. Londra-New York: Routledge.
- King-Lenzmeier, A.H. (2001). *Hildegard of Bingen: An Integrated Vision*. Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press.
- Koç Başar, C. (2021). Antik Yunan'da Cinsiyet Roller. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 2021, 1329-1361.

- Koenigsberger, H.G. (1989). *Medieval Europe 400-1500*. New York: Routledge.
- Kowalewska, M. (2014). The Linguistic Artistry of Hildegard of Bingen as Exemplified in her letters. *Roczniki Kulturoznawcze* 5, 125-152.
- Lambert, M. (2015). *Ortaçağ'da Dinsel Sapkınlıklar* (E. Gökyaran, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Lanczkowski, J. (1988). *Erhebe dich, meine Seele. Mystische Texte des Mittelalters*. Stuttgart: Reclam.
- Le Golff, J. (1999). *Ortaçağ Batı Uygarlığı* (H. Güven – U. Güven, Çev.). İzmir-Dokuz Eylül Yayınları.
- Leonardi, C. (1999). Intellectual Life. Reuter, T. (Ed.), *The New Cambridge Medieval History. Volume 3. c.900–c.1024*. (ss. 186-211). Cambridge: Cambridge University Press.
- Levin, C., Barrett-Graves, D., Carney, J., ve Kennedy, G. (Eds.), *Extraordinary Women of the Medieval and Renaissance World: A Biographical Dictionary*. Westport: Greenwood Press.
- Liddle, H.H., ve Scott R. (1996). *Greek-English Lexicon*. Oxford: Oxford University Press. Limited Şirketi Yayınları.
- McNamara, J.A., Whatley, E.G. ve Halborg C.E. (Eds.) (1992). *Sainted Women of the Dark Ages*. Durham: Duke University Press.
- Mews, C.J. (2000). From Scivias to the Liber Divinorum Operum: Hildegard's Apocalyptic Imagination and the Call to Reform. *Journal of Religious History* 24,1. 44–56.
- Mingay, G.E. (2002). *A Social History of the English Countryside*. New York: Routledge.
- Mossé, C. (1991). *Les Femmes dans la Grèce Antique*. Paris: Albin Michel.
- Nelson, J. (1995). Kingship and Royal Government. McKitterick, R. (Ed.), *The New Cambridge Medieval History. Volume 2. c.700–c.900*. (ss. 383-430). Cambridge: Cambridge University Press.
- Newman, B. (1997). *Sister of Wisdom-St. Hildegard's Theology of The Feminine*. California: O'Brien, P.T. (1999). *The Letter to the Ephesians*. Michigan-Cambridge: W.B. Eerdmans Publishing Co.
- Olugbade, K. (1989). Women in Plato's Republic. *The Indian Journal of Political Science*, Vol.50, No. 4, 503-518.
- Paganon, P. (2009). *Femmes remarquables dans le monde Antique*. Paris: Vuibert.
- Parrinder, G. (1976). *Mysticism in the World Religions*. New York: Oxford University Press.
- Petroff, E. (1986). *Medieval Women's Visionary Literature*. New York: Oxford University Press.
- Pietra, R. (1997). *Les Femmes Philosophes de L'Antiquité Gréco-Romaine*. Paris.

- Popper, K.R. (1967). *Açık Toplum ve Düşmanları Platon*, (M. Tunçay, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Reeve, C.D.C. (2006). *Philosopher-Kings*. Indianapolis-Cambridge: Hackett Publishing Company Inc.
- Riley, H.M.K (1998). *Hildegard von Bingen*. Hamburg: Rowohlt.
- Rohden, P. (1895). *Aspasia. Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft* (ss. 1716-1722). Stuttgart.
- Rolf, V.M. (2018). *An Explorer's Guide to Julian of Norwich*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- Rullman, M. (1996). *Kadın Filozoflar. Antikçağ'dan Aydınlanmaya Kadar*. (T. Mengüşoğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ruud, J. (2006). *Encyclopedia Of Medieval Literature*. New York: File Inc.
- Schaus, M. (2006). *Women and Gender in Medieval Europe. An Encyclopedia*. New York – Londra: Routledge.
- Schipperges, H. (1956). Ein unveröffentlichtes Hildegard-Fragment. *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin* 40, 41-77.
- Schipperges, H. (Ed.). (1985). *Gott sehen. Texte christlicher Mystiker*. Münih, Zürich: Piper.
- Scholz, B.W. (1980). Hildegard von Bingen on the Nature of Woman. *American Benedictine Review* 31, 361–383.
- Schrader, M. ve Führkötter, A. (1956). *Die Echtheit des Schrifttums der heiligen Hildegard von Bingen: Quellenkritische Untersuchungen*. Köln-Graz 1956: Böhlau Verlag.
- Sherbok, D.L. (1994). *Jewish and Christian Mystics: An Introduction*. New York: Continuum Publishing House.
- Silvana, V. (2005). İyi Karı. Duby, G., ve Perrot, M (Ed.); Fethi, A. (Çev.), *Kadınların Tarihi Cilt II*. (ss. 106-133). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Temiztürk, H. (2019). *Bir Mistik Rahibe. Bingenli Hildegard*. Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Temiztürk, H. (2019b). Kilise, Mistisizm ve Feodalite Perspektifinden Orta Çağlı Bir Hristiyan Mistik: Bingenli Hildegard. *Amasya İlahiyat Dergisi* 12, 373-408.
- Temiztürk, H. (2019c). Bingenli Hildegard: Orta Çağlı Bir Hristiyan Mistiğin Perspektifinden 'Öteki' Algısı. *Oksident* 1,1, 23-39.
- Thompson, A. (1994). Hildegard of Bingen on gender and the priesthood. *Church History* 63,3, 349-364.
- Tran, D. (2019). *The Role of Womanhood in St. Hildegard's Medical Practices* (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Baylor University, Texas.

University of California Press.

Villegas, D.L. (2021). Catherine of Siena's spirituality of political engagement. *Theological Studies* 77(2), 1-9.

Waithe, M.E (1987) (Ed.). *A History of Women Philosophers: Ancient Women Philosophers 600 B.C. — 500 A.D.* Dordrecht – Boston – Lancaster: Springer.

Wells, J. (1997). *Kadın Gözüyle Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi* (N. Arman, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.

Wemple, S.F. (2005). 5. Yüzyıldan 10. Yüzyıla Kadınlar. Duby, G., ve Perrot, M (Ed.); Fethi, A. (Çev.), *Kadınların Tarihi Cilt II.* (ss. 167-195). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Wood, D. (2002). *Medieval Economic Thought.* New York: Cambridge University Press.

Wöhler, H.U. (1990). Äbtissin Hildegard von Bingen. Die rheinische Prophetin. Uitz, E., Pätzlod, B., ve Beyreuther G. (Eds.), *Herrscherinnen und Nonnen* (s. 170-196). Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı:	Nilay BAYRAM
Uyruğu:	T.C.
Doğum yeri/tarihi:	

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Mimar Sinan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi\ Web Tasarım- Bilgisayar Programcılığı	2016
Üniversite	Akdeniz Üniversitesi\Felsefe	2020
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü\ Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları	2022

Yabancı Dil	
İngilizce (A2)	Latince (A1)

Yayınlar

Kaynak İltar, E., ve Bayram N. (2021). “Ortaçağ Modern Biliminin Kurucusu” Olarak Anılan İbn Sina’nın İlmü’n-Nefs’e İlişkin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Eurasian Conferences on Language and Social Sciences, June 18-19, 2021, Ekaterinburg, Russia (Online)*.